

КИЇВ

KYI W

журнал
літератури, науки, мистецтва,
критики і суспільного життя

5-6

ВЕРЕСЕНЬ
ГРУДЕНЬ

1958

SEPTEMBER
DECEMBER

KYIW

838 N. 7th St.
Philadelphia 23, Pa.
Tel. WA 2-1699

UKRAINIAN
LITERARY AND ART MAGAZINE

Published Bi-Monthly
Publisher and Editor B. Romanenchuk, Ph.D.
Subscription: \$3.60 per year.
Single copy: \$0.60.

Entered as second class matter at the Post Office at Philadelphia, Pa.

No. 5-6 (49-50)

SEPTEMBER—DECEMBER 1958

VOL. IX

З М І С Т

1. С. Гординський/З нових поезій ..	1	15. С. Г./З виставок (Сов. виставка в Брюсселі)	65
2. Б. Пастернак/Приїзд, уривок з роману	5	16. На „мовні“ теми/Дурні статті ...	66
3. З. Тарнавський/Вітер над Янівською	11	17. Огляди й рецензії:	
4. О. Лисяк/Тонько Волянський, уривок з повісти	17	І. Сяйгор/Рев. поети Зах. України	69
5. І. Шанковський/Примха, вірш ...	22	С. Горд./С. М. Трофимук, Розвиток революційної літератури в Зах. Україні	70
6. З японської поезії, переклади ...	23	— Dawne dziedzińce Krakowa ..	71
7. М. Мачадо/Бик на арені, вірш ..	24	Гр. Лужницький/о. М. Ваврик, По василіянських монастирях	71
8. Наша антологія/М. Чернявський, поезії	25	Б. Р./З мандрівки по книгарських полицях	72
9. О. Лятуринська/Псалом голубино-го поля	29	А. Яременко/Т. Якимчук, Світлон і Земба; Ю. Косач, Кубок Ганімеда	75
10. Нобелівські премії/Б. Пастернак ..	35	Н. Іщук - Пазуняк / Український фолкльор	76
11. А. Княжинський/Творчий шлях Л. Українки	41	18. Camera obscura	78
12. М. Г./Дмитро Донцов	48	19. Бібліографія	80
13. Р. Климкевич/Рослинні емблеми України	55		
14. Я. Хмілевський/Про назву „Галич“	61		

Просимо всіх передплатників (в тому і післяплатників) подавати кожночасну зміну своєї адреси, щоб не було зайвого замішання в адміністрації і зайвих коштів з тим зв'язаних. На зміну адреси долучувати 10 ц.

Статті підписані справжнім прізвищем або відомим псевдонімом, чи ініціалами не завжди висловлюють погляди редакції. За підписані статті відповідають їх автори.

Передруки і переклади за згодою редакції і поданням джерела.

3 нових поезій

Святослав Гординський

ПЕРУДЖА

Перестрибуючи по три-чотири ступні,
пустотливі вулички
вибігають нагору.
Над ними скравки блакиті,
але сонцеві ліньки
раз-у-раз зазирати за цямрини мурів
на висохле дно вулиць.

Тут високі ворота,
щоб пропустити вершника
або галябардника з галябардою на рамені.
Але це було передучора.
Сьогодні ледве хто пізнав би
в худорлявих мужчинах
нащадків квадратошочких кондотьєрів.

На площі перед собором
голуби випивають фонтан.
Тут, на сходах старої ратуші,
можна сидіти годинами,
поглядати на залізних левів і грифів
і стежити
за спішною метушнею туристів
і неспішним проминанням часу.

Проходять дівчата
у льняних, свіжо випрасуваних суконках;
їх погляд відразу пізнає чужинця,
але вони відходять не озираючись,
тільки їх гойдлива хода наче повільнішає,
так, мовби вони несли дзбани з коштовним напоєм
і боялися його розхлюпати.

Це тут Перуджіно
вчив молодого Рафаеля
малювати рожеволиці янголиці.

ФЛЬОРЕНЦІЯ

I.

Черепичну червінь дахів
вигріває виноградне сонце Тоскани
і синява узгір
подібна до синього каменя,
який стародавні майстри
розтирали на синю фарбу.

Павутиння філігранних променів
грається на камені бруків.
День задрімав у сутіні аркад,
його не манять веселі площі
з палатами і церквами —
банками душ
медіцейських багатіїв.
Верткі мулярі на риштуваннях
відновляють патину віків:
у минуле відплила давня пишнота і слава
і скупу воду Арна даремно підносять греблі.

Тут у жінок
прозорі мушлі вух
і вигадливо закручене волосся,
як імена майстрів,
які малювали їхні профілі:

Гірляндайо,
Паляюольо.

Котра з них Беатріче,
з тих, що випалюють серця мужчин,
як гончар випалює форму дзбана,
якої вже ніщо не в силі змінити?

II.

Поночі блукаю містом,
шукаючи зустрічей з тіннями,
яких я ждав роками,
а вони ждали століттями.

Із завулків виходять знайомі постаті.

Швидко минає мене Савонароля.
В його руці чотки,
великі, як каштани,
він злісно стібає ними мури:
бачу його драпіжний дзьоб
у кліті каптура.

Заклавши руки позаду,
надходить Петрарка,
подібний до грошовитого міщанина:
вступивши зір в землю,
мимрить рими.
Сплощуюся при мурі,
рад, що він переходить,
мене не помітивши.

Я бо ніколи
не мав терпцю дочитати
до кінця його канцони.

Назустріч Боккачо.
Ловлю його за рукав
сказати йому комплімент,
що він улюблений автор
усіх чорноряців:
він бо створив мистецтво
з буденної прози,
від якої їм щодня
при сповідальницях в'януть уха.

Він регоче і пропонує
піти випити.
Але я боюся,
що хтось може нас разом побачити
і зникаю в провулку.

На площі,
підперши плечима колону,
сидить Буонаротті,
вимірює очима
відлупану від космосу
базальтову брилу ночі.
Під молотом серця
(метал об камінь)
розприскуються серпневі зорі.

Обходжу його навшпиньки.

На мості золотарів
місяць висипує в воду
свої срібнобокi риби.
Опершись ліктями на парапеті,
стоїть Дант.
Він задумано терebить,
один за одним,
листки свого вінка,
пускаючи їх на безшумну воду.

Ми не говоримо нічого,
він бо знає, що я знаю
про що він говорив би.

КОЛЛЕОНІ У ВЕНЕЦІЇ

Па площі святих Джованні і Паольо
високо винесений верхівець.
Кінь вічно ступає вперед
та вічно стоїть на місці,
підкований п'єдесталем слави
свогого пана.

В тому русі коня,
в здвигненім лівім плечі
гордого вершника,

понад яким проглядають
просвердлені в бронзі очі,
чути те, що хотів зобразити мистець:
силу і жорстокість
доби кондотьєрів.

Його побратими
в повній зброї і зброї
пов'їзджали під кадильні зводи церкви
і позастигали там
на своїх саркофагах,
які зберігають прах
їх не завжди славної слави.

А Коллеоні
стоїть самотній
вдень і вночі,
в спеці і дощі,
на вітрі і гурагані,
ведучи корабель свого коня
все за одною зорею.

Вранці з недалеких човнів
в отікаючих водою кошах
рибалки несуть рибу,
з торговиці проходять жінки
з плетеними з шнурів торбами,
з яких визирають
ситочервоні помідори,
свіжозелена салата,
жовті цитрини і груші,
чорний виноград —
кольори, що додають барви
вітряній синяві неба.

Вони проходять мимо
і навіть не помічають,
як зеленошия голубка,
спурхнувши, присіла воркувати
на піднятому копиті коня.

Отут подаємо в перекладі уривок II розділу голосної повісти цьогорічного Нобелівського літературного лауреата Бориса Пастернака „Доктор Живаго“. В цьому уривку оповідається про те, як Д-р Живаго, покинувши Москву під час большевицької революції, доїжджає з родиною до місця свого призначення за Уралом. — Редакція.

1

Поїзд, що привіз родину Живаго до цього місця, все ще стояв на задніх рейках станції, заслонений іншими валками вагонів, одначе відчувалось, що зв'язок з Москвою, що тривав усю дорогу, цим ранком обірвався, скінчився.

Починаючи звідси, відкривалась інша територіяльна смуга, інший провінційний світ, що тягнеться до свого центру притягання.

Тутешні люди краще знали один одного, ніж столичні. Хоч залізнична зона Юратин-Розвилля і була очищена від сторонніх і окружена червоними військами, місцеві підміські пасажири все ж якимсь незрозумілим способом проникали на шляхи, „просякали“, як тепер сказали б. Вони вже напхались у вагони, ними наповнились входові отвори „теплушок“, вони ходили по шляху здовж поїзду і стояли на насні при входах до своїх вагонів.

Всі ці люди були між собою знайомі, перегукувались здала, вітались, зрівнявшись один з одним. Вони трохи інакше одягались і розмовляли як у столицях. Їли не одне й те саме, мали інші звички.

Цікаво було дізнатись, чим вони жили, якими моральними і матеріальними припасами живились, як боролись із труднощами, як обминали закони? Відповідь на це не забарилась, з'явившись у найживішим вигляді.

2

В супроводі вартового, що волочив свою рушницю по землі й підпирвав нею як палицею, доктор повертався до свого поїзду.

Гріло. Сонце розпікало рейки й дахи вагонів. Почерніла від нафти земля, палала жовтим відсвітом, немов позолотою.

Вартовий, вирываючи рушницею борозну, збивав куряву й залишав за собою на піску слід. Рушниця з брязкотом зачіпала за шпали. Вартовий говорив:

— Погода устаткувалась. Яре збіжжя, овес, білотурку, чи хоча б просо сіяти — саме золота пора. А гречку ще зарано. Гречку в нас на Акулині сіють Ми моршанські, з Тамбовської губернії, не тутешні. Ех, товаришу докторе! Якби саме не ця суспільна гидра, гаспидська контра, хіба б я оце в таку пору в чужій стороні тинявся. Чорною клясвою кішкою вона проміж нас пробігла. І бач, що робить!

3

— Дякую. Я сам, — відмовлявся Юрій Андрійович від пропонуваної помочі. З вагону нахилились, простягали йому руки, щоб втягти його в середину. Він же підтягнувся і вскочив у вагон, випрямився й обнявся з своєю жінкою.

— Нарешті. Ну, слава, слава Богу, що так усе скінчилось, — говорила Антоніна Олександрівна. — Зрештою цей шасливий вихід не новина для нас.

— Як це не новина?

— Ми все знали.

— Звідки?

— Вартові доносили. А то хіба ж витримали б ми цю невідомість? Ми й так з татом мало з глузду не зійшли, он спить, не добудишся. Як сніп по-

валився від пережитого хвилювання, — не розворушити. Є й нові подорожні. Зараз я тебе з деким познайомлю. Та спершу послухай, що довокруги говорять. Весь вагон здоровить тебе з щасливим спасенням. — Ось який він у мене! — несподівано змінила вона розмову, звернула голову — і через плече представила свого чоловіка одному з нових подорожніх, стиснутому сусідами, ззаду в глибині вагону.

— Самдев'ятов, — почулось відтіля; над стовпленням чужих голів піднісся м'який капелюх, і його власник почав протискатись крізь гущу здавлених тіл до доктора.

„Самдев'ятов“, — роздумував тим часом Юрій Андрійович, — я думав, це щось „староруське“ билинне, розложиста борода, чумарка, ремінець набиваний. А це якесь товариство любителів мистецтва: кучері з сивиною, вуси, еспаньйола.

— Ну що, задав вам страху Стрельников? Признавайтесь.

— Ні, чого ж би. Розмова була поважна. В кожному разі людина сильна, визначна.

— І ще б пак. Маю уявлення про цю особу. Не наш земляк. Ваш, московський. Подібно, як і наші новаторства останніх часів. Також ваші столичні, привозні. Своїм розумом не додумалися б.

— Цей Анфим Єфимович, Юрчику, — всезнайко. Про тебе чув, про твого батька, мого діда знає. Всіх, усіх. Знайомтесь. — І Антоніна Олександрівна запитала між іншим, без виразу: — Ви, напевно, й тутешню вчительку Антипову знаєте? — На це Самдев'ятов відповів так само без виразу: — А навіщо вам Антипова? Юрій Андрійович чув це і не підтримав розмови. Антоніна Олександрівна продовжувала:

— Анфим Єфимович — большевик. Бережись, Юрчику. Держися з ним осторожно.

— Ні, справді? Ніколи б не подумав. На вид швидше щось аристократичне.

— Батько тримав заїзд. Сім кінних трійок було в русі. А я з вищою освітою. І, справді, соціал-демократ.

— Послухай, Юрчику, що Анфим Єфимович говорить. Між іншим, не во гнів вам сказати, ім'я по батьковій у вас таке, що язика поламаєш. — Отож слухай, Юрчику, що я тобі скажу. Нам уже пощастило. Місто Юртин нас не приймає. В місті пожежі, міст зірваний, не можна проїхати. Поїзд доставлять окружним шляхом, через з'єднуюче відгалуження на іншу лінію і саме на ту, якої нам потрібно, на якій лежить Торфяна. Подумай лишень, пересідати не треба і носитись через місто з речами з одної станції на другу. Зате нас добре поштовхають з одної сторони на другу, поки справді не підемо. Довго маневруватимемо. Мені все це вияснив Анфим Єфимович.

4

Передбачення Антоніни Олександрівни здійснились. Перечіплюючи свої вагони і додаючи інші, поїзд без кінця їздив взад і вперед по загрузених шляхах, здовж яких порушувалися й інші валки вагонів, що довго загороджували йому вихід у відкрите поле.

Місто, приховане горбуватою околицею, наполовину губилось у далині. Воно лише зрідка висувало над обрій дахи домів, верхи фабричних коминів, хрести дзвіниць. В нім горіло одно з передмість. Дим з пожежі відносив вітер. Розметаною кінською гривою тягнувся він по всьому небу.

Доктор і Самдев'ятов сиділи долі на краю вагону, звівши ноги через поріг. Самдев'ятов увесь час щось пояснював Юрієві Андрійовичу, показуючи рукою вдаль. Хвилинами заглушував мову грюкіт вагону, так що нічого не було чути. Юрій Андрійович перепитував. Анфим Єфимович приближав

лице до доктора і, перериваючись від крику, повторяв сказане пряму йому в вухо.

— Це підпалили „Ілюзіон Гігант“. Там засіли юнкери. Та вони раніше піддалися. Взагалі битва ще не скінчена. Бачите, чорні точки на дзвіниці. Знімають чеха.

— Нічого не бачу. Як ви це все розпізнаєте?

— А це Хохрики горять, реміснича країна. А Колодіїв, де торговельні рундуки, набоці. Чому мене це цікавить? Між ними наш заїзд. Пожежа велика. Центр покищо не заторкнений.

— Повторіть. Не чую.

— Я говорю, — центр, центр міста. Церква, бібліотека. Наше прізвище Самдев'ятови, це перероблене на російський лад Сан-Донато. Начебто ми з Демидових.

— Знову я нічого не второпав.

— Я кажу, — Самдев'ятов походить від Сан-Донато, начебто ми з Демидових. Князі Демидові Сан-Донато. А може й брехня. Родинна легенда. А ця місцевість зветься Спирчина Долина. Дачі, місця розвагових прогульок. Правда, дивна назва?

Перед ними розпростерлось поле. В різних напрямках перетинали його розгалуження залізничних доріг. По ньому семимилевими кроками відходили вдаль телеграфічні стовпи, зникали за обрієм. Широка брукована дорога вилась стрічкою, змагаючись красою з рейковим шляхом. Вона ховалась за обрієм, от знову виринала на часинку хвилястою лінією при зворотах і ново зникала.

— Шлях наш знаменитий. Через увесь Сибір проходить. Оспіваний кагоржанами. Пляцдарм сьогоднішньої партизанки. Взагалі, нічого собі в нас. Обудетесь, призвичаїтесь. Міські курйози полюбите. Наші водороздільні будки на перехрестях. Жіночі зимові клуби під голим небом.

— Ми не в місті поселимось. В Варикіні.

— Знаю. Мені казала ваша жінка. Все одно. За справами до міста буде їздити. Я з першого погляду здогадався, хто вона. Очі. Ніс. Чоло. Достоменній Крюгер. Цілком у діда пішла. В цих околицях усі пам'ятають Крюгера. По краях поля червоніли високі циліндричні збірники нафти. Стирчали промислові реклями на високих стовпах. Одна з них, що впала в вічі докторові, мала слова: „Моро і Ветчінкін. Сіялки. Молотілки“.

— Солідна фірма була. Виготовляла знамениті сільсько-господарські знаряддя.

— Не чую. Що ви сказали?

— Фірма, кажу, розумієте — фірма. Сільсько-господарські знаряддя виготовляла. Товариство на паях. Батько пайовиком був.

— А ви казали, — заїзд.

— Заїзд заїздом. Одне одному не перешкоджає. А він не дурень, в кращі підприємства вкладав гроші. В „Ілюзіон Гігант“ були вложені.

— Ви, здається, гордитесь цим?

— Батьківською смикалкою? Ще б пак!

— А як же ваша соціал-демократія?

— А вона тут при чім, змилуйтесь? Дт це написано, що людина, думаючи по-марксистськи, повинна бути розмазною й рюмси розводити? Марксизм — будуюча наука, вчення про дійсність, філософія історичних обставин.

— Марксизм і наука? Сперечатись за це з мало знайомою людиною щонайменше неосторожно. Та як би не було. Марксизм занадто зле володіє собою, щоб бути наукою. Науки бувають зрівноважені. Марксизм і об'єктивність? Я не знаю напрямку більш егоцентричного і дальшого від фактів, як марксизм. Кожен заклопотаний перевіркою себе самого на досвіді, а ті, що при владі, в ім'я міту про власну непомильність усіма силами відвертаються

від правди. Політика нічого мені не каже. Я не люблю людей байдужих до правди.

Самдев'ятов уважав слова доктора за вибрик чудака-дотепника. Він лише посміхався і не перечив йому.

Тимчасом поїзд маневрував. Кожного разу, коли він доїжджав до вихідної стрілки коло семафора, підстаркувата стрілочниця, в якій до пояса був прив'язаний молочний бідон, перекладала плетиво, яким була зайнята, з однієї руки в другу, нахилилась, перекладала диск перевідної стрілки й повертала поїзд заднім ходом назад. Поки він помалу відкочувався, вона випростовувалась і грозила кулаком йому вслід.

Самдев'ятов приймав її рухи на свій рахунок. „Кому це вона? — думав він. — „Щось знайоме. Чи не Тунцева це? Мабуть, вона. Та що я? Навряд? Надто стара як на Глашу. І при чім тут я? На Русі-матушці перевороти, безпуття, на залізничних шляхах безпуття, а їй, сердезі, напевно важко, а я винен, і мені кулаком. Та хай їй чорт, ще й через неї голову ломити!“

Врешті, помахавши прапорцем і щось гукнувши машиністові, стрілочниця пропустила поїзд за семафор у простір призначеного йому шляху, і коли попри неї пролетів чотирнадцятий вагон, вона показала язика балакунам з долівки вагону, що в'їлись їй своїм видом. І знову Самдев'ятов пригадувався.

5

Коли околиці горючого міста, циліндричні баки, телефонні стовпи й торговельні реклами відступили в далечинь і сховались, а почались інші види, гайки, горби з-поміж яких часто виринали закрути дороги, Самдев'ятов сказав:

— Встаньмо і розійдімся. Мені треба незабаром злазити. Та й вам лиш якийсь перегін. Дивіться, не прогавте.

— Тутешні місця ви, напевно, добре знаєте?

— На сто верстов довкруги. Я ж правник. Двадцять літ практики. Справи. Виїзди.

— І до останнього часу?

— Аякже.

— Якого роду справи можна тепер проводити?

— Та які хочете. Старих незавершених справ, операцій, невиконаних зобов'язань — по шию, страшна маса.

— Хіба ж відношення такого роду не анульовані?

— Номінально так. А в дійсності в той же час виникають речі, які себе взаємно виключають. І націоналізація підприємств, і опалення Горсовету, і тяганина Губсовнархозу. А разом з тим хочеться жити. Особливості переходного періоду, коли теорія ще не сходиться з практикою. Тут і потрібні люди кмітливі, рухливі, з характером подібним до мого. „Блажен муж, іже не іде, давай усе, що лиш підійде.“ А часами й по тиці, як батько мовляв. Пів губернії через мене живиться. До вас буду навідуватись, по справах достави дерева. Конем, розуміється, тільки виїжджається. Останній закульгав. Інакше, якби був здоровий, чи я б оце трусився на цій таратайці! От чорт, тягнеться, а машиною зветься. В моїх приїздах до Варикіна пригоджусь вам. Ваших Микуліциних знаю як своїх п'ять пальців.

— Чи відома вам мета нашої подорожі, наші наміри?

— Приблизно. Догадуюсь. Маю уяву. Вічна тяга людини до землі. Мрія прокормитись власними руками.

— Що ж? Ви, здається, не одобрюєте. Що ви скажете?

— Мрія наївна, іділічна. Та чого ж, Боже вам поможи. Одначе не вірю. Утопічно. Кустарництво.

— Як поставитись до нас Микуліцин?

— Не пустить на поріг, вижене помелом і матиме слухність. Там у нього і без вас содома. Тисяча й одна ніч, бездільні заводи, робітники порозбігались, в розумінні засобів до існування ні рисочки, нічим накормитись, і ось ви, радійте, будь ласка, принесло вас лихе. Таж, якби він і вбив вас, то я б його оправдав.

— Ось бачите, ви — більшовик і самі не заперечуєте, що це не життя, а щось невидане, непуцяще, фантазмагорія.

— Зрозуміло. Але ж це — історична необхідність. Кризь неї треба пройти.

— Чому ж необхідність?

— Що ви, маленький, чи прикидаєтесь? Ви з місяця впали, чи що? Обжори, дармоїди, на голодаючих тружениках їздили, гонили ними до смерті. І так повинно було лишатись? А інші види знущання й тиранії? Невже незрозуміла оправданість народного гніву, бажання жити по справедливості, розшуки правди? Як вам здається, що суттєвого перелому можна було досягти в думках, шляхом парламентаризму і що можна обійтись без диктатури?

— Ми говоримо про різне, і хоч би й вік сперечались, ні до чого не дійдемо. Я був наставлений дуже по-революційному, а тепер думаю, що насильством ні до чого не доб'єшся. До добра треба йти добром. Та справа не в тім. Вернімось до Микуліцина. Якщо такі ті можливості, що очікують нас, то навіщо нам їхати? Треба завернути оглоблі.

— Що за нісенітниця! По-перше, чи стільки лиш світла що в вікні, що Микуліцини. По-друге, Микуліцин безмежно добрий. Покричить, побурмоче і зм'якне, сорочку з себе здіме, останнім сухарем поділиться. І Самдєв'ятов почав розповідь.

6

Двадцять п'ять літ тому приїхав Микуліцин з Петербургу як студент технологічного інституту. Його вислали сюди під нагляд поліції. Микуліцин приїхав, дістав посаду управителя в Крюгера й оженився. Тут у нас було чотири сестри Тунцеві (на одну більше як у Чехова), до них залицялись всі Юрятинські студенти, Агрипіна, Євдокія, Глафіра і Серафіма Северинівни. Перефразовуючи їх ім'я по батькові, дівчат називали северянками. Із старшою северянкою й оженився Микуліцин.

Незабаром у подружжя народився син. Із відданости ідеї свободи дурень батько охрестив хлопця рідким іменем Ліверій. Ліверій, по-простому Лівка, виростав розбишакою, виявляючи многогранні й небуденні здібності. Прийшла війна. Лівка підробив роки в метриці і п'ятнадцятилітнім хлопчаком пішов як доброволець на фронт. Аграфена Северинівна, на загал хороवि́та, не витримала удару, злягла і більше не вставала, померла позаминулої зими, саме перед революцією.

Скінчилась війна, вернувся Ліверій. Хто ж він? Герой хорунжий з трьома хрестами, ну й, розуміється, блискуче розпропагований фронтовий делегат-більшовик. Про „Лісових братів“ ви чували?

— Ні, пробачте.

— Ну, як так, то нема чого розказувати. Половина враження пропаде. Тоді нічого вам визирати з вагону на шлях. Що там особливого? Хіба через партизанку в цю пору. А що таке партизанка? Це головні кадри горожанської війни. Два первні брали участь у творенні цієї сили. Політична організація, що взяла провід революцією, і низова солдатчина, що після програної війни відмовилась повинуватись старій владі. З поєднання цих двох елементів створилось партизанське вояцтво. Склад його різношерстий. В основному це селяни-середняки. Та поряд із ними ви зустрінете там кого тільки хочете. Є там і бідняки, і монахи покинувші монастир, і кулацькі синки.

що воюють з батьками. Є й ідейні анархісти, і безпаспортні голодранці, і вигнані з середніх шкіл дебелі болвани-кавалери. Є австро-німецькі воєнні полонені, яких приманили обіцянки свободи і повороту на батьківщину. І ось однією частиною тої многотисячної народної армії, що зветься „Лісові брати“, верховодить товариш Лесних, Лівка, Ліверій Аверкійович, син Аверкія Степановича Мікуліцина.

— Що ви кажете?

— Те, що чуєте. Одначе, продовжую. Після смерти жінки Аверкій Степанович оженився вдруге. Нова жінка Олена Проклівна, гімназистка, привезена до шлюбу просто із шкільної лавки. Наївна з природи, але виявляє наївність з розрахунком. Молоденька, але любить уже омолоджуватись. У таких появах цокотить, шебече, прикидається невинною, дурненькою, польовим жайворонко. Як тільки побачить вас, почне іспитувати. „Коли народився Суворов?“ „Перечисліть випадки рівності трикутників“. І буде лікувати, коли загне вас і посадить на міліну. Та за кілька годин ви самі її побачите і переконаєтесь.

У „самого“ інші слабості: люлька і семінарська слов'янщина: „нічтоже сумняшеса, еже і понеже“. Його полем дії повинно бути море. В інституті він був на корабельно-будівельнім відділі. Це залишилось у зовнішності, в навиках. Голиться, цілими днями не витягає люльки з рота, щідить слова крізь зуби привітно, не поспішаючи. Висунений нижній щелеп куря, холодні сірі очі. Але мала не забув подробиці: есер, вибраний від краю до Установчих Зборів.

— Та це ж дуже важливо. Значить, батько і син на ножах. Політичні противники?

— Так, номінально. В дійсності ж тайга не воює з Варикіним. Але, продовжую. Інші Тунцеві, свячки Аверкія Степановича, до сьогоднішнього дня в Юрятині. Дівці й дотепер. Часи змінились і дівчата позмінялись.

Старша з тих, що залишились, Євдокія Северинівна — бібліотекарка в міській читальні. Мила чорнявенька панна, здатна безконечно ніяковіти. Без причини зашаріється як півонія. Тиша в читальняній залі могильна, напружена. А тут нападе хронічний нежит, як почне чхати — разів із двадцять, то з сорому готова крізь землю провалитись. І що вдієте? Від нервовості.

Середня, Глафіра Северинівна, це благословення сестер. Козир-дівка, робітниця чудесна. Не погорджує жадною працею. Загальна думка одноголосна, що партизанський ватажок. Лесних в що тітку вдався. Ось її бачили в кравецькій артілі і в панчішній. Не встигнеш оглянутись, а вона зачісками займається. Ви звернули увагу, на Юрятинських шляхах стрілочниця нам кулаком грозила? Ось тобі й на, думаю, залізнодорожною сторожикою Глафіра стала, Та, здається, не вона. Нашо стара.

Наймолодша Сімочка, — то хрест, кара Божа для родини. Освічена дівчина, начитана. Займалась філософією, любила вірші. І ось, в роки революції, під впливом загального піднесення, вуличних походів, промов на площах із трибун, збилась з розуму і впала в релігійне помішання. Підуть сестри на працю, двері на ключ, а вона шусть у вікно й пішла швендяти по вулицях, публїку збирає, друге пришестья проповідує, кінець світу. Та я загворився, під'їжджаю до своєї станції. Вам на слідуючій. Готуйтеся.

Коли Анфим Єфимович висів з поїзду, Антоніна Олександрівна сказала:

— Я не знаю, як на твій погляд, а по-моєму цю людину сама доля нам післала. Мені здається, що він відіграє якусь спасенну роль в нашім існуванні.

— Дуже можливо, Тоню. Але мене тішить, що тебе пізнають по схожості з дідом, і що його тут так добре пам'ятають. От і Стрельников, ледве я назвав Варикіно, вставив ушіпливо: „Варикіно, заводи Крюгера? Не кривнячки часом? Не спадкоємці?“

— Я боюся, що ми тут будемо ще більше на виду, як у Москві, звідки ми втекли, шукаючи за непомітністю.

Розуміється, тепер нічого робити. Втявши голову, за волоссям не плачуть. Та краще не виявлятися, приховуватися, поводитися скромніше. Взагалі в мене погане передчуття. Та ось ходім будити наших; складемо речі, стягнемо ременями й приготуємось висідати.

Зенон Тарнавський / Вітер над Янівською

Для повного змалювання побутового тла картини треба ясно сказати, що в житті Михайла Галія не було ніяких більших, ні яскравіших подій. Все йшло сяк-так. Сварки, якщо були, ніколи не кінчилися грубшою бійкою. Раз чи два заїхав Маринці по писку і то не тому, що був справді сердитий на неї і хотів таким аргументом закінчити дискусію, а просто тому, що вона дерлася й пискувала. І це Михайла найбільше нервувало. А так все було спокійно. Він навіть не був злий, коли Маринка в хвилині доброго гумору, в неділю по обіді, наївшия росолу з лапшиною і випивши гальбу ясного пива, почала з нього насміхатися, який то він був селеп і фраер, що дав себе зляпати на такий дурний „штос“, ніби вона була в тяжі. Жадний львівський кіндер на таке вже не натнеться. Навіть як би справді щось було, то розумні дівчата ніколи з тим не вилазять, бо хлопець може відразу звіяти. А він дався натягнути. Зляпала цепа на гонор. Михайло навіть підсміхався. Зовсім не чув до неї жалю. Не мав цілковито ніякого психічного уразу, на який терплять люди з т. зв. інтелігентних доміз, які, оженившись погано, потім ціле життя мальтретують себе і своїх жінок, мовляв вони втратили своє життя, втратили свої життєві шанси і т. п.

Маринка зовсім не показувала, що вона була щось краще. Була така, як була. Вміру чиста, вміру розчіхрана. На неділю заондульована і підмальована. Як йшла до церкви, крутила задком так, що аж хлопці в доростачіюм віці потайки за нею оглядалися. Та вона не звертала на них ніякої уваги, бо щодо того, то Михайло їй зовсім вистачав. І під тим оглядом у хаті Галіїв було спокійно. А це питання, я маю на увазі статеве, має дуже великий вплив на життя мулярського середовища. Психоаналітики школи Фрейда твердять, що статеве питання має вирішний вплив на життя всіх суспільних верств. Але я міркую, що це грубо перебільшене, бо в кожній суспільній верстві трапляються різні люди. І клопоти всіх не однакові. А з поведінки двох чи трьох представників даної суспільної верстви, яких запитують дослідники, не можна висновувати картини цілої верстви людей, що приналежить до одного, скажім, заробітного шару, а тим самим живуть приблизно подібним духовим життям. Це речі індивідуальні. І їх треба індивідуально розглядати. Бо, скажім, такий молодий чоловік із „Інституту Дослідів Поведінки Громадян“, знетерпеливлений наложеною на нього роботою, поставить кілька стандартних питань п'ятьом чи шістьом особам з того самого середовища. І випадок захоче, що всі ті п'ять чи шість осіб матимуть нахил до дрібних крадіжок, ну, припустім, один в малій крамниці крастиме мило, бо його легко сховати, інший крастиме голуби в сусіда, а ще інший, що ще в школі крав своїм колегам радирки, тепер крастиме самоходові гуми. І так усі п'ять чи шість. Але ці п'ять чи шість далеко не вичерпують життя і навиків всієї громади, замкненої даним соціяльним колом. І цей молодий науковець зробить висновок на підставі права пересічності, що вся перевірювана громада людей, які належать до кола мулярів, є зlodії малого калібру. Внесок зовсім фальшивий і картина ґрунтовно неправдива. Те, що Галіїв сусід із того самого по-

двір'я та з тієї самої реальності при вул. Янівській, ріг Бема, пив, бив жінку і лазив по коханках, а вона теж мала коханків і пускалася направо й наліво, і те, що в мулярськiм цеху було кілька таких типів, зовсім нікого, навіть поважних науковців із школи Фройда, не уповноважнює робити висновки, що всі львівські мулярі — пияки, картограї і бабії. Фактично, не варто тим питанням глибше займатися. Тільки в т. зв. пів-інтелігентів, що не мають ніяких духових зацікавлень, статеве питання виростає до апокаліптичних форм. В Михайла Галія це питання не займало жодного місця. Раз тільки він зауважив, що на іменинах в цехового колеги Маринка напилася трохи забагато кмінківки, а потім ще пива і почала показувати свої коліна. Михайло дивився на це спокійно і нічого їй не казав. Видів, що баба випила. А як випила, то трудно, кожний інакше реагує. Один плаче, другий попадає в важкий смуток і починає оповідати про свої нещастя, а інші вилазять із шкіри, щоб довести свою рацію в політичних чи професійних питаннях. А Маринка ноги показує. Це не була відповідна форма вияву свого підхмеленого стану. Як обоє ішли додому, і Маринка знеможено висіла на його рамені, Михайло Галій був дуже поважний. Нічого не говорив, двигав її аж під саму хату. І коли задзвонили, бо він не взяв свого ключа, а вона ніколи свого не мала, як швещ, що ходить завжди в латаних черевиках, а кравець не має порядних штанів, вона, дочка сторожа, не мала власного ключа, Михайло, тихо, ніби до себе, сказав: я ті перепрашаю, але, як ще раз ти сі будеш так заховувати, як нині, то не тільки нігде зо мною не підеш, але ще тяжко по морді дістанеш. Маринка замість сидіти тихо, зачала дерти писок і протестувати. Справа могла розгорнутися в грубушу авантюру, але завдяки вродженому тактові Михайла все скінчилося спокійно. Старий відкрив двері і Маринка, ображена, ввійшла перша, а що на ногах трималася немцiнко, зараз за порогом впала. Обидва мужчини підняли її і фактично занесли до хати. Михайло розібрав її й поклав до ліжка, а вона заснула, як колода. На другий день пила капустаню юшку і гризла квашені огірки. Вся розхрістана, з перев'язаною головою, лазила весь день з кута в кут. Жадна робота її не бралася, була, як виплюта. Сваритися не мала охоти, зрештою, голова їй боліла. Поклавши татові і Михайлові на стіл їсти, полізла в барліг, що був не стелений ще від учора. Спала довго і, врешті, на другий день встала випочата і сяк-так зложена докупи.

Михайла в хаті не було. Тато сидів під печею і читав молитвенник. Це зовсім не означало, що була неділя, бо старий Липач читав молитвенник завжди, як тільки кінчалася мулярська робота. Кінчався сезон, мулярі доставали останню виплату й чекали до весни. Дехто брався до іншого фаху, робив малу столярку, латав сусідам черевики, дехто пиячив, а дехто таки пропивав останню шустку і потім лазив по знайомих позичати на цигарки. Старий Липач за іншою роботою шукати не мусів, бо вона вже чекала на нього. Чекала терпеливо ціле літо. Коло чиншової камениці, в якій господар сам не живе, а сторож чесний, роботи завжди знайдеться багато. Ринви треба вичистити, бо ворони за ціле літо всякого сміття нанесуть, що буде добра фіра. І комини кавки своїми гніздами позатикають, що льокаторів шляж трафляє від диму, який замість іти в комин стелиться по всій хаті. А коли візьме мороз і хідники покрие ожеледа, кожного дня треба сокирою цюкати лід і посипати попелом, чи трачинням, щоб люди ніг не ломали, бо з того тільки самі клопоти виходять. Три роки тому сусідський сторож не посипав хідника попелом і тяганини по судах було повно, врешті господар програв. Мусів платити відшкодування, і то тяжкі гроші. Потім господар прийшов до сторожа з писком, що то ніби він винен, але сторож зломив йому пару ребер і пішов до фурдигарні на пару днів, а господаря забрали до шпиталю. Крім того сторож втратив роботу. А робота була добра, бо камениця була велика, і з самих тільки шпер було добрих кільканадцять злотих тиж-

нево. Тих пару днів вистачило, щоб життя кількох людей було зруйноване. Він сидів на Яховича, а жінка за той час утекла до коханка. Видно, давно вже з гахом комбінувала, бо за один чи два тижні тих справ не можна полагодити. То мусіло довше тривати, лише що він нічого не знав. То завжди так буває, що всі знають, а ти ходиш, як той туман, і не знаєш чого то нераз люди підсміхаються, або раптом мовкнуть, як він зближається до гурту колег на вечірницьких товариства сторожів і домашньої прислуги, або під час перерви в концерті в честь о. Маркіяна Шашкевича в читальні на горішнім Личакові. Хтось, хто любить постійно геци, нераз пустих легенький натяк на такі нелегальні любовні стосунки. Але чи чоловік може на все звертати увагу, прислухатися до кожного слова. Аж тут раптом, як грім із ясного неба, виходить усе наверх. В таких випадках, коли сторожі піддають своїм духом переживанням точній аналізі, властиво добре, що грати в львівських тюрмах досить міцні. Бо йнакше справи під впливом наглого припливу емоції могли б значно змінитися із шкодою для більшого кола людей. Справи могли б, одверто казавши, покінчитися смертю, або, в найкращому разі, важким каліцтвом. Пару дальших днів вистачило, щоб оцей згаданий сторож прохолов і погодився із своєю долею, хоч, як опісля показалося, доля його була цілковито змарнована. Вийшовши з кацяби, він був цілковито морально й матеріально зломаний. В розпуці пішов мешкати кутом до зизоватої вдови, що на Вірменській, ріг Домініканської мала свою нору із спільним виходом для цілої каменіці.

Старий Липач мав те все на увазі, лід попелом посипаючи. Йому нічого подібного не грозило, бо його стару вже давно черви на грис стеребили, але все таки справа була неприємна і до того ще неетичні кухарки і деякі сторожі справу бідного колеги розволікали і на всі лади коментували. Це була в їхніх колах така сенсація, як ота з кондуктором Вісьневським із Левандівки, що вбив свою жінку й коханка, а потім про нього пісні співали на стид цілій родині й знайомим. А справа в тому, що не посипав тротуару попелом. Липач мав коло каменіці роботи на цілу зиму, коли ще врахувати, що він сам квасив капусту й огірки. І бульби треба було купити. А це все займало час. І остаточно, милий Боже, то вже не ті літа. Чоловік уже не такий то молодий. Займало час, бо займало, але справедливість вимагає, щоб додати ще й цю подробицю до оповідання, що Липач завжди знаходив час на те, щоб молитовник почитати. Особливо у вечірній час, у шарівку. Сліпав очима і назіть при знаних напам'яті молитвах любив собі стак на „самоїлку“ підтягати. Закладав на ніс дротяні окуляри, і вимовляючи в думці кожне слово, за час зими молитвенник прочитував кілька разів. До церкви ходив на Клепарів. Ішов на сьому рано. Ішов Янівською здовж плота аж до костела св. Анни, а потім наліво, Клепарівською аж до церкви. Був ладний казалонок дороги, але старому це не було задалеко. Кожної неділі причащався і по Службі Божій ішов до хати на снідання. Пив келішок і їв капусняк із шпиркою. Їв його із смаком, кожна ложка була окремою приємністю. Маринка дивилася на старого, коли він їв і казала, що татові варто варити, бо йому все смакує. Старий облизував ложку і з благим усміхом вдячності поглядав на дочку. Михайло ходив до церкви, або не ходив — як випало. Старий спочатку кожної неділі нагадував йому про те, але після кількох неспіхів дав спокій. Не любив гдирати і не хотів зачинати з зятем авантюри з причини релігії. Не раз думав про це, йдучи до церкви, прикро йому було, бо Михайло був фанійний на вигляд, і старому було б приємно разом з ним показатися в церкві. Але не виходило. То значить — не виходило повністю. Михайло не мав ще в справах релігійної практики усталених звичаїв. Ще в нього багато залежало від гумору. Так начебто Панбіг був винен, що він акурат у неділю рано був злий, або посварився з Маринкою. Накреслюючи силует такої по-статі, як Михайло, в цьому есею (а передтим казав, що це новела — склад.),

я зовсім не маю найменшої охоти робити з нього повновартного, так званого позитивного героя, що має в собі тільки самі добрі риси, такий малий лорд Фантлерой. Михайло зовсім не мав зачатків на фантлероя, був собі звичайним мулярем, і це йому імпонувало. Ніколи навіть не шрубував своїх амблій, щоб стати будівничим підприємцем. Знав ясно й точно, що його голова так багато зварити не може. А що до релігії, то Михайло мав своє наставлення. Був глибоко віруючий і дуже прив'язаний до своєї церкви, але з практикуванням якось йому не складалося. Не знав, очевидно, що капітальна засада християнської Церкви каже, власне, практикувати. Може мав занадто малу релігійну освіту. На науці релігії в школі, а потім під час катехизації перед шлюбом пильно слухав, що казав священник, але небагато з того розумів. Знав, що треба молитися й молився. А поза тим ще певну роль грали так звані об'єктивні обставини. А цими обставинами були деякі сиромудрі колежки на мулярці, що насміхалися з релігії і лаха дерли з кожного, хто ходив до церкви. Дивно, що старого Липача не чіпали, може тому, що був старий, а може тому, що старий одному такому раз зацідив кельнею по лобі, аж 'го кров залляла і був спокій. Але молодшим, ровесникам, не пустилися. Дошкулювали. Михайло уникав всяких драчок. Не любив конфліктів у хаті, не любив їх і на роботі. А коли йде про релігійні справи, то я згоджуюся з критиками католицьких газет і журналів, що Михайло не був позитивним католиком, бо не мав міцного релігійного світогляду і релігійного характеру. А коли хтось з них буде твердити, що Михайло не мав характеру взагалі, чи мав слабкий характер, то я буду домагатися, щоб вони це доказали науковими методами. Я особисто знаю тільки те, що комуністична діалектика до Михайла не промовляла і до нього не доходила. Не розумів її. Не міг у своїй лепеті помістити простих фактів — чому він мав би забирати чуже поле, лізти на нього із своїм плугом і потім ще дерти пшавок, що це його. Приорати межі — це зовсім інша справа. Це був просто священний сільсько-господарський обов'язок, від якого ніхто не був звільнений і не хотів звільнюватися. Чи ж можна звільнити голодного або спрагненого від жадоби їсти чи пити? А на селі головною темою розмов між його татом і мамою, а потім між ним і його ровесниками, була власне земля, чи вірніше кажучи, брак її, її недостача. А коли приходило до заплутаних філософських питань, Михайло тратив голову. Не тому, що був дурний і не вчений. Він часто думав про ті справи і, як на ті часи, приходив до дивного висновку, що не треба бути вченим, щоб бути чесним. Це особливо його вразило під час штрайку дорогових робітників, до якого прилучилися теж мулярі. Між штрайкуючими ішла шептана пропаганда, авторів якої важко було усталити. Робітникам сугерували, щоб викликати заворушення і під час того розбивати крамниці та красти, що в руки попаде, бо це все, мовляв, буржуйське і належить властиво бідним. На думку Михайла, це була неправда. Він сам ніколи не був багатим і за всіма правилами економічних наук належав повністю до бідної верстви населення держави, але зовсім не вважав, що речі виставлені у вікнах магазинів чи зложені на полицях, це його власність. Як си куплю, то буде моє. І це вирішувало його становище до комуністичної діалектики. Зрештою було видно, що за тим усім щось криється, бо під час демонстраційного походу, коли поліція людей розганяла карабінами, між маршуючими крутилися якісь типи, що були краще одягнуті. Шепчучи тут і там кілька слів, крикнувши якесь гостре гасло проти поліції, сами вони зникали, а люди падали як мухи під поліційними палками, або просто гинули від куль поліції, що була вже роз'юшена. Хтось робив шустку на людській крові. Тих самих типів Михайло зустрічав теж в пеховій домівці на Митній і, склавши два і два, прийшов до висновку, що він туди не має чого ходити. Платив свій членський внесок, але більше не показувався. А коли додати ще злобне непорозуміння, стане ясно, що Михайло зовсім не був схильний бути комуністом.

Десь кілька тижнів по штрайку прийшла до нього поліція і забрала на Яхovicha. Там дістав кілька разів по писку за те, що не хотів признатися, що він комуніст. І це Михайла злостило найбільше. Та до чого він має признаватися? До того, чого не зробив! Що вони думають, що він вже таки цілком дурний, чи як. Із села то він був, але такий дурний, як вони думали, то ще довго він не буде. Врешті навіть поліцаї прийшли до того самого висновку, бо один з них зовсім щиро сказав: та он гувно ве, пуське жлоба до дому. І пустили. Маючи всі шанси стати легким кшштом мучеником за комунізм, Михайло нагоду прогавив. А ще коли за большевицьких часів міліціонер назвав його буржуйською свинею і націоналістичним падлом, то вже був кінець усьому. І ще до того міліціонер говорив до нього кацапською мовою. За Польщі говорили до нього по-польськи, а за большевиків по-московськи. Що за халера. Всіми мовами у Львові говорять, тільки не українською, не тою мовою, якою він говорив у Сихові, якою розмовляє із старим Липачем і своєю Маринкою. Сина свого назвав Ігорем. На злість. Щоб ніхто не перекрутив і щоб малого ніхто не кликав так, як кликали його: Міхась, чи Міську. Хоч до свого імени він привик. Місько, то Місько. Але назагал справа імен не така проста. Багато людей займається справою імен. Є навіть такі вчені, що з імен зробили собі професію і навіть добиваються значних успіхів у світі, натурально, поміж іншими вченими того рода. А так то навіть і звичайні, так би мовити, нормальні люди часто присвячують чимало часу міркуванню про імена. Фактом є незаперечним, що не всі люди задоволені із своїх прізвищ, даних їм під час хрищення. Це радше рідкі явища, коли люди задоволені із своїх прізвищ. Часто ми хотіли б називатися інакше. В наших мріях на яві ми присвоюємо собі романтичні або чужонаціональні прізвища. Часто нами гонить фальшива амбіція і ми стараємося наслідувати оточення. Фактом є, що ми находимося на еміграції в країні, є, що там завивати в папірці, в Америці, що дуже хоче наслідувати Англію і кожне прізвище, що має англійське звучання, хоч матиме дуже маловажне значення, викликає щось у роді почуття довір'я, яке існує між людьми одного племені. Слов'янські прізвища створюють труднощі вимови, так мені пояснював мій форман, коли я працював на фабриці автомобілевих частин. Він це знав, бо закінчив середню школу, з якої вийшов із повним знанням читання й писання. Свобідно міг читати всі газети, особливо спортові сторінки. Він був дуже амбітний і хотів насилу стати на високу громадську позицію. В лонятті його батька, що після сороклітнього побуту в Америці не навчився говорити англійською мовою, форман на фабриці, це було вимріяне становище для його сина. Слово „форман“ раз звучало страшно, як труби, що скликатимуть померлих на остаточний суд, іншим разом мало пестливе звучання янгольських співів, які він знав із рідв'яних аматорських вистав. Від гумору формана залежало чи його шлунковий веред буде одного дня кривавити, чи так загоїться, що він навіть зможе їсти вуджену ковбасу і пити пиво. Син мусів бути форманом. І син зростав у тій атмосфері духового примусу і таки, щоб зреалізувати задушевні бажання батька, став форманом, але не за таку просту ціну, як хтось міг би собі подумати. Мусів змінити прізвище на таке, що звучало б дуже по-англійськи. В цьому есею я навмисне займаюся деякими побічними справами, як от справою прізвищ. Ця справа для мене ще особливо важна, бо хочу назвати своїх героїв відповідними прізвищами. Деякі автори в цьому випадку ідуть по лінії найменшого спротиву і називають своїх героїв якнебудь. Аби тільки назвати і зовсім тим не журяться, що з цього вийде. Часами вони вже зразу визначають прізвищем характер особи. Того, що багато говорить, називають Язикатим, а того, що багато їсть, назвуть, наприклад, Черевань. Деякі автори мають дуже шляхетну звичку писати до своїх творів передмови і в тих передмовах перепрошують своїх читачів за евентуальні непорозуміння щодо прізвищ. Мовляв, у їхній повісті, новелі чи драмі всі прізвища

вудумані і не мають на меті нікого із живучих осіб висмівати чи наражувати на неприємності з боку знайомих, чи навіть поліції. Мовляв, прізвища зовсім випадкові, і тут не має чого шукати шпарги. Я не міг написати передмови, тому тут, евентуально, перепрошую всіх читачів, якщо вони вважатимуть, що якесь прізвище наводить їм на згадку знану особу. В дискусії на цю тему не будемо входити і на випадок судової скарги відмовимося платити якінебудь відшкодування, бо це взагалі не має ніякого сенсу. Кожний письменник має своє право назвати своїх персонажів, як йому подобається, і це треба врахувати до так званих тайн мистецької творчости.

Місько Галій з акцентом на „а“ спочатку звучало трохи дивно, але він врешті звик, а ще коли Маринка незнайомим рекомендувала себе як Галійова, навіть зовсім не разило. Місько знав більше таких, що їх кликали Міськами, Влацьками, Стефками, Сильками, чи Мільками. Всі вони були греко-католики, всіх мами й тати були українці, але між колегами з вулиці не часто було чути українську мову. Місько Галій ще довго мав цей разовий акцент у польській мові, що виражався глухим „в“, коли йому доводилося вимовляти нпр. „ве Львові“. Всі знали, що він із Соломки. Але потім це затерлося. І він був такий самий, як усі інші. Був Місько Галій. А зрештою, мене ще раз кортить трохи поміркувати на тему прізвищ. Це не буде занадто довге, бо мені хочеться тільки ствердити, що ніколи й ніхто на світі не встановляв ніякої традиції, що люди народжені в певній місцевості, мусять називатися певними завживаними іменами. Навіть по селах, де часто бувало, що в кожній майже хаті ви могли зустріти, що хлопець називається Іван, а дівчина Марія, чи Катерина, то все ж таки раптом в одній сім'ї постановляють сина назвати дивним ім'ям, скажім Порфірій, і кожний, кому залежить на тому, щоб викрити дійсну матеріальну правду, може перевірити на підставі метрикальних книг. Скажім, коли справа дійде до суду за крадіж снопів на полі, що дуже часто траплялося. Ніхто не встановляв, що львівські хлопці мусіли називатися Ясько, Стефко, Місько, чи Казік. Це просто звичаєва звичка. Львівські письменники надали справі значення. І хоч такі хлопці називалися Федорами, Григоріями, чи Климентіями, як у випадку Казіка Балдиги. Такі імена були зручніші, особливо, коли справа доходила до сварки, чи прокльонів перед бійкою.

В моему пляні не лежить робити Міська героєм розповіді. Зовсім ні. На його прикладі я хочу тільки легко зарисувати картину того помішаного і неясного політичного становища, що панувало між львівськими робітниками за панської Польщі між двома війнами, особливо ближче до першої війни. Питання робітників було дуже делікатне, наболіле. Ніхто із знаних із преси політичних діячів, не мав ясно виробленого пляну в справі українських робітників. Багато з них, я думаю робітників, належало до „Лугу“, чи „Сокола“, багато було членами читалень „Просвіти“. Це особливо діялося під впливом товаришів, яким вдалося закінчити гімназію і студівати на університеті. Вони не порвали зв'язків із своїми давніми кумпанями, хоч їх життєві шляхи розійшлися. Навпаки, багато з них підтримували зв'язки з цими мулярами, столярами, шевцями й кравцями. Часто разом ходили до дівчат. Разом прали футбол на Персенківці чи Богданівці. Затягали їх потім до читалень, впили до рук газету і книжку, втягали до політичних організацій, до підпільної роботи. Але багато було таких, що зв'язків не мали. А коли й мали, то ті зв'язки були дуже слабкі. Вони, ті хлопці, були здані на власні сили і власний розум. З них виходили або патріоти, або перекінчики, що боролися за чужу справу.

Уривок із нової повісти О. Лисяка, яка готується до друку

Агатон Волянський був осередком уваги й душею товариства. Молоді роки Волянського одначе пройшли у передміських завулках Замарстинова, в бійках із сусідськими хлопцями, для яких ім'я „Агатон“ було саме собою вивозом. Батько — дрібний поштовий урядовець, старосвітська фігура в кавчуковому комірці, вічно обертаному „на другий бік“, і в переробленому сурдуді, завжди запрацьований, завжди втомлений і часто-густо підпитий, особливо коло „першого“ кожного місяця, не мав часу для своїх двох синів, Костика й Тонька. Старший, „Костек“, чи, згідно з метрикою, Константин, не звертав багато уваги на молодшого брата. Хіба часом ніби пестливе „ти мікрусе зателепаний“ було замісткою братерської пестливости та добросердности для молодшого Агатона, званого зрештою, згідно з льокальним звичаєм, просто „Тоньком“.

Мати, німецька колоністка, померла, коли хлопці були ще малі, в роках, коли після невдалого „руського місяця“ у 1918 році, нова польська державність стала дійсністю для поштового офіціала Родіона Волянського і його двох малих синів.

На ділі, хлопці виховувались самі. Часом хтось із сусідського жіноцтва, милосердячись над дітьми, подбав, „щоб вони були помиті“, але в дійсності обидва дівтаки, Костик і Тонько, виростили на ласці Божій. Старий приймав їх існування як факт, але до цього фактичного стану він не додавав багато. Часом лише, увечері, відмовляючи довгі вечірні молитви, закінчував їх дивним висловом: „Гай, гай, великая сила руского народа“, і потім, зовсім не до речі, додавав: „Сини мої, гайдамаки . . .“

Хто були ті гайдамаки — довгий час не знали ні старший, ні молодший Волянські. Щоплиш перша зустріч з гайдамацькою проблемою вияснила це. А трапилось воно тоді, коли батько записав старшого, Костика, до народної школи ім. Грінченка на Городенькій. Одного разу обидва хлопці, вертаючись із школи додому, одержали „бойове хрещення“ від польських хлопців. Тоді впало перше важке „к . . . а ваша гайдамацка маць“ і тоді вперше Костик наслідився запитати батька:

— Тату, а хто це гайдамаки? . . .

— Або що? — буркнув старий офіціал, засідаючи до читання „Діла“, яке він завжди любив почитати „до подушки“.

— Ну, бо ті фраери з другої вулиці дали нам сьогодні . . . — відповів Костик, а молодший додав: — Так, тату, і Костикові розфалатали ніс, ага! А мені сказали „к . . . а твоя гайдамацка била . . .“

— Не була гайдамацка, німка вона, царство їй небесне, — зідхнув по-божно старий Волянський, розпинаючи комірець, що було познакою, що надходить його хвилина молитви, — але гайдамаками вже ви вмерете, хочете ви того чи ні. А хто були гайдамаки, то вам учитель у школі розкаже. Брати ж у шкіру за гайдамаків будете, може, й усе своє життя . . .

Закінчивши молитву, старий знову зідхнув про „велику силу руского народа“ і, тут же додавши другу свою привичну фразу про „синів, гайдамаків“, поглянув крізь окуляри в сталевій оправі на обидвох хлопців, що спали втулившись один в одного на розкладаному „бамбетлю“ у вогкуватій кімнатці підміського дому. Мабуть, уперше тоді сказав цю фразу старий Волянський із повним зрозумінням, відчуваючи, що висловлює призначення своїх дітей.

Все таки, не зважаючи на свої злидні поштового урядовця, Волянський спромігся дати дітям освіту. Старший син, записаний, мабуть, із піетизму для померлої матері, до німецької гімназії, вчився добре, і була вся надія, що

доб'ється кращих днів ніж його батько. Молодший почав гімназійну кар'єру в польській державній гімназії, куди батько пропхав його як державний урядовець. Але син не закріпив тут довго місця. Якась афера в четвертій класі, в якій важним чинником була Агатонова нехоть до математики, якась авантюра на лекції рисунків і потаємне курення цигарок в гімназійному кльозеті були причиною викинення Агатона з польської гімназії. Вона скінчила всі надії старого Волянського, що він ще зможе пропхати молодшого на шлях урядової кар'єри.

Агатон не мав занадто великого патріотичного наставлення; весь його український патріотизм випливав з того, що його часто побивали за гайдамацтво його ж таки товариші з гімназії, при чому епітет „гайдамака“ був постійним лясмотивом цих лекцій національної свідомості з рук молодих нащадків „Орльонт“. Все таки, коли раз на лекції рисунків старий шшех-полка професор Мальські дав учням вільну тему намалювати в барвах що вони хотіли б, Тонько Волянський намалював незвичайно яркою жовтою і блакитною барвами щось на подобу незугарного тризуба.

Що то єст? Відли? — спитав з насмішкою Мальські, сподіючись від учня стереотипної відповіді „Так єст, прошпампсора!“

Але замість того, негативний патріотизм Агатона підшепнув йому відповідь:

— То є тризуб, „труйзомб“, еслі пан псор не ве.

Старому Волянському було вже все одно. До повної емеритури бракувало йому лише півтора року, і він ніяк не хотів поступитися у вимогти на синові вибачення в учителя. А надто, що й син завзявся.

— Най мене шляк трафить, може мене тато закатрупити, але я того старого перніка не перепрошу . . . — заявив він з незвичайною як на п'ятнадцятирічну молодість рішучістю.

А на батькову заяву, що дасть його до шевця, відповів лише байдужим „овва!“. Батько не дуже й намагався переконати сина про жахливість такої перспективи.

Старший син у тому часі здав уже був матуру і працював у якійсь німецькій фірмі на Шлеську. Про дальшу освіту не дбав. В маленькому домику на передмісті Львова гостив дуже рідко, от раз-двічі в рік. Патріотично-ефективні труднощі молодшого сприймав із стриманою апробатою „дасть собі раду“, і вертався на свій Шлеськ.

А молодший давав собі раду. Його прийняли до української гімназії, так що він не втратив навіть року. Правда, і тут він не почував себе добре. Може вплинуло на це його традиційно негативне наставлення до оточення, набуте у вчасному сирітстві, а може вплинув і той факт, що в гімназії, на філії, його зовсім не прийняли як національного героя. Фактом залишилося, що як чужим був Агатон Волянський у польському середовищі, так чужим залишився він і в українському, надхненому духом підпільних звен юнацтва ОУН і донцівською філософією.

А вже остаточну перегороду між собою і товаришами поставив тоді молодий Волянський словами „десь я маю вашого Донцова“, киненими в якійсь полкій дискусії вже на порозі сьомої чи восьмої класи.

Ні, його не вважали провокатором, ані конфідентом, але завжди, де являвся „той ляшок“, (чомуся прилипла до викиненого з польської школи Агатона ця назва), замовкали розмови і наставала тиша. До Пласту не належав, твердив, що він завеликий індивідуаліст, а записавшись згодом, по матурі на правничий факультет львівського університету, взагалі не цікавився студентським життям, займаючись здебільша лекціями, які давали скромні засоби на прожиток, і романсами з польськими дівчатами, які, як твердив Агатон, „розуміють життя“.

Старий Волянський не дочекався ні магістерського титулу свого сина, ні приходу воєнної бурі. Старший син одружився тимчасом десь на Шлеську з якоюсь старшою від себе німкою і взагалі перестав відвідувати батьківський дім, посилаючи лише час-до-часу кількадесят злотих для батька.

Коли надійшла бурхлива осінь 1938 року, Агатон зустрівся з проблемою двох ворожих світів, з яких жаден не приймав його за свого. Раз переходив він Єзуїтським городом і натрапив на демонстрацію української молоді, що йшла з-під катедри св. Юра, демонструючи з нагоди Карпатської України. Вгорі над містом яснів на катедрі освітлений електричними жарівками хрест на катедрі, по обох боках городу кінна й піша поліція розганяла шаблями й гвинтівками групу демонстрантів, що вигукувала „Слава Україні!“. Десь гукнуло пару револьверових пострілів. Агатон мав якраз намір вийти з темного парку, коли почув над своєю головою вигук „бідь гайдамакуф!“. Попри нього прогрімилі швидко кроки польських студентів-корпорантів, що допомагали поліції „заводити порядок“, виловлюючи прохожих, які розмовляли українською мовою.

Рух Агатона був, мабуть, інстинктовний, несвідомий, але в одній хвилині він підбіг і незвичайно сердечно копнув у те місце, що нижче плеча, якогось корпоранта, що підніс свою товсту палюгу над головою старшого пана, який лебедів до напасників: „Та що ви, що ви, панове . . .“

Копнутий Волянським корпорант полетів комить головою просто на ліхтарню і знерухомів на землі, а наступного, що летів на нього, таким самем рухом вдарив Агатон у підчерев'я. Вдарений заревів як упечений вогнем, і ціла тічня корпорантів, поминувши старшого пана, який блискавично зник у гущі парку, кинулася на Агатона з невідступним: „к . . . а твоя гайдамацка . . . !“

Ледве якесь корпорантська палиця встигла зачепити Агатона по ребрах, коли збоку почулося „Бююють!“, і за хвилину під ударами таких самих палиць, лише в українських руках, напасники розвіялися мрякою.

— З нами йдете, пане товаришу? — гукнув хтось із визволителів Агатона, але він мовчки відступив набік.

— Який я там ваш товариш, стопроцентіві? — буркнув Агатон, прямуючи в бік вулиці Міцкевича.

— Але я злупив одного ляшка, тату! — пробував збудити зацікавлення батька Агатон, повернувшись пізно увечері додому, але старий Волянський, який уже місяцями лежав хворий і рідко вставав з ліжка, не відзивався. Він легковажив земні справи, а готувався в далеку дорогу. „Великая сила руского народа“, буркнув лише, і Агатон не знав, чи це відноситься до його вчинку, чи просто старий отак, із привички, повторив свою по-молитовну фразу.

Старий згас вчасною весною, не знаючи вже, що діється в світі і не читаючи навіть „Діла“. На похороні був лиш молодший син, а старший перейшов разом із своєю німецькою дружиною нелегально кордон і пропав десь у безвістях третього Райху. Янівське кладовище прийняло до себе і схоронило під своїми деревами поштового урядовця Родіона Волянського і його „силу руского народа“. Молодший син, дивлячись на дешевий хрест, подумав, що небагато часу, мабуть, мине, як могила батька забудеться і зрівняється з ґрунтом.

За кілька місяців загули літаки над Львовом . . .

Короткотривалу польсько-німецьку війну пересидів Агатон у Ядзі, однієї зі своїх польських приятельок ще з університетських часів, яка щодня прибігала з міста повна вісток про ніж у плечі, який вбивають оборонцям батьківщини „гайдамаци“, і додавала при тому: „Але ти не естєсь такі, правда, Тонюсь?“ Агатон усіми засобами переконував ясноволосу й бліду Ядзю, що він зовсім „не ест такі“.

Коли на передмісті Львова появилися перші стежі мотоциклістів у сіро-зелених уніформах, Агатон не чекав. Користаючи з неприсутності Ядзі, яка вибралася в місто за хлібом, дмухнув на Захід, легітимуючись перед стежами Вермахту „Тавфшайном“ своєї матері з дому Марії-Анни Крегенбіль.

На два роки пропав Агатон Волянський на Заході. Хтось десь стрічав якогось Волянського в Берліні на курсах журналістики, хтось десь бачив якогось львівського магістра на вишкoлі дольмечерів, але тому, що Агатона не знав ніхто в українському середовищі, важко було означити, де побував він впродовж тих двох років, під час яких советська „Катюша“ голосніла на вулицях його передмістя, а гріб його батька хилився щораз більш на Янівському цвинтарі.

Якось зустрівши, після повернення в 1941 р. до Львова, своїх двох товаришів українців з університету в одній із міських установ, Агатон після короткої розмови кинув їм з несмаком: „Але ви такі трохи тут порожевіли, мої панове“; на це змістя отримав згiрдливу відповідь: „Але білого хліба ще не їмо!“, що було натяком на можливості „фольксдойчерства“ Волянського.

Чи Агатон справді дисконтував німецьке походження своєї матері, ніхто не знав. Він мав порядне помешкання, був завжди добре одягнений і беугшайнів йому ніколи не бракувало, а по короткому часі влаштувався на працю в місцевій, кермованій німцями, пресовій установі. Незабаром всі вже знали його невелику постать з випнутими вперед грудьми й коротко остриженою, на німецький лад, чуприною, і почали кружляти вістки, що Волянський „має впливи“. Куди ці впливи сягали, ніхто не знав, але людині, що має вплив, не важко знайти постійне місце „душі товариства“. Волянського радо приймали всюди, не було більшого прийняття чи звичайної випивки, в якій би його бракувало. Жінки його виразно кокетували і якось після якоїсь більшої офіційної урочистості Агатон оженився з однією з модних красунь, Людою Краєвською.

Подружжя не було щасливе. Можливо, що „впливи“ не були аж такі, на які розраховувала його подруга, може були й інші причини, але подружжя не клеїлося. Волянські розходилися і сходилися, сходилися й розходилися що пару місяців, ознакою цього була слобна обручка, яку Волянський або носив на пальці, або вішав на хвіст порцеляновому котові, що прикрашував його гостинню, де стояв ще великий тапчан і буфетова шафка, в якій блистіли тисячею барв колекції горілок і лікерів — докази „впливів“ редактора Волянського.

З Орестом Гладієм познайомився Волянський на якомусь купецькому прийнятті в залі купецького Братства, влаштованому в честь котрогось із німецьких господарських кациків.

Так склалося, що Волянський отримав місце при одному з довгих столів, які стояли в великій залі Братства, якраз коло молодого, чорнявого чоловіка з гладко причесаним темним волоссям, у чорному одязі і з поважним, грохи вимушеним виглядом.

... ей, — промимрив своє прізвище сусід Волянського, подавши за хвилину в розмові тоном пояснення, що він прийшов сюди як делегат від студентської організації. „Ага, — подумав Волянський — я й без того знаю, що ти певно з тих „стоп'ять процентових“, я маю нюх, не бійся, друже“. За чарками, яких ні один з них не виливав за комір, знайомство утвердилося. Серед гамору й шуму та німецько-українських промов, в яких багато говорилося про завдання народів, визволених Великонімеччиною з-під жидівсько-большевицького ярма, пляшки спорожнялись за пляшками, і настрої ставав не то веселий, але просто таки треба було мати сильну голову, щоб не ляпнути якоїсь дурниці.

Напроти сидів якийсь так само коротко острижений, як і Волянський,

панок з червоним обличчям і товстою бичачою шиєю, без ніякої відзнаки на кляпі маринарки, одначе на мило можна було відчутися в ньому якусь урядову фігуру. Німець порозумівся з оточенням кількома українськими фразами, які він неодмінно повторював, коли хтось до нього звертався по-українському. „На сторов'є! — вигукував він щохвилини, підносячи келих за келихом убік Ореста й Волянського та адвоката Ричана, що сидів по його правіці. „Смачного!“ — додав він, набираючи раз-по-раз з полумиска солідну порцію „гензе братен“ і закінчував грімким „На пам'ятку!“, коли бракло йому інших фраз тубільної мови.

Згодом німець ще більше розкрохмалився. Коли надійшов приятель адвоката Ричана, молодий, вертливий і милого вигляду адвокат Радун, про якого говорили, що нема такої справи, якої він не полагодив би, навіть у самому Гештапо, німець оживився ще більше. Келих за келихом випивав він і даремно намагався сусід Ореста поминути якусь чергу. „На сторове!“ — сичав крізь золоті зуби німець, і видно було, що в разі спротиву, він може встати і рубонутися партнера просто в лице.

Бляшані промови прогреміли під акомпаніємент муркливих зауваг червонолицого німця: „Троц гросер Фляйсе іст аллес шайсе!“, менш чи більш понапівані купці й їх німецькі гості повисовгувалися серед загального братання з залі, лише по кутках запізнені найміцніші допивали ще залишені пляшки, а червонолиций німець не випускав полоненої ним чвірки. Адвокат пробував висовгнутися, але оклик „Ду бляйбст!“ затримав його на місці. Орест не знав уже добре, що діється з ним і лиш останками свідомости втримувався в кріслі. Волянський протирав раз-по-раз запітнілі окуляри, Ричан вмовк і зблід як смерть, стримуючи гикання, коли німець настирливо домагався зустрічі з „камераден“. Конкретно, він домагався прийняття і жертвою своєї товариськості вибрав молодого адвоката:

— Ти влаштуєш нам гарний вечір, ніхт вар? Кілька „ляйхт бешедіге фрауен“, трохи музики, пару пляшок, я теж щось принесу, не бійся! Зо гуте камераден не повинні так швидко розставатися, ніхт вар?

Остаточно устійнено дату: наступний понеділок — інші дні тижня німець мав зайняті — в мешканні адвоката.

— Не забудь . . . „ляйхт бешедіге фрауен“! . . . — додав він тоном приятельської погрози, а Орестові пройшов мороз по спині.

Коли вони вийшли на вулицю, німець настоював, що він відведе їх до трамваю. Орест нагадав собі, що в нього немає нічної перепустки. Німець, немов відгадуючи його думку, звернувся до нього:

— Я тебе відведу до хати, щоб тебе не стрінула яка пригода, майн лібер, бо ти мусиш бути в понеділок у нього!

Коли обидва адвокати розплинулися десь в осінній мряці, Орест помітив крізь алькогольне замрячення, що його товариш одягнений у шкіряний плащ, який виблискував у світлі ліхтарень. Коло них плентався лише редактор. Німець белькотів щось недоладу, але це його белькотіння було найкращою легітимациєю для патрульних жандармів, яких вони кілька минули.

— Не може пізнати німецької пики, айнер дойчен Шевце! — гукнув німець, коли наблизилася одна з патруль, і жандарми розвіялися десь в імлі.

Нарешті, на якомусь закруті, німцеві, мабуть, змудилася роля відпроваджувача і він також зник в імлі, кинувши коротке „Ауф відерзеген в понеділок, на сторове!“. Волянський зорієнтувався, що його веде пізнаний на прийнятті студент.

— Ви, пане того . . . не знаєте, з ким була приємність? — промимрив він до свого компаня, ще дужче спираючись на його сильному рамені.

— Та де там! — надплинула з імлі близько нього байдужа фраза, і Волянський пристанув, хитаючись на непевних ногах.

— Не будьте такі байдужі, молодий друже! Ви чули коли про Годе? Оберштурмбанфіюера Годе, га?

Сильна рука стиснула міцніше ра́м'я Волянського і супровідник на хвилину спинився, але зараз же відповів таким самим байдужим тоном:

— Годе? Ні, не чув. А хто це?

— Оберштурмбанфіюер Годе, мій коханий, — белькотів Волянський, — це цілий шеф від українських справ на дистрикт Галичину. Одне слово Годе і фююють! Сотня людей сюди або туди... ге-ге-ге... на другий світ... Ага... Це і є Годе. Сіра еміненція. Його навіть сам губернатор...

Тут Волянський пристанув і глянув своєму товаришеві в очі. Але його замотеличені очі не могли доглянути нічого в помутнілих очах супровідника. А може справді він не знає, — подумав Волянський і сперся всім тягарем на рамені Ореста. Нічна мряка приглушувала їх кроки і незабаром вони були вже коло дому, де жив редактор.

Орест дав себе переконати, що нема сенсу манджати нічною порою вулицею і прийняв пропозицію редактора заночувати в нього. Ця пропозиція була тим легша, що якраз порцеляновий кіт був прикрашений шлюбною обручкою Волянського і в помешканні не було нікого. Дружина його знову перебувала десь „на людях“.

Молода поезія

Ігор Шанковський

ПРИМХА

Мій вік шалений
Ракетних пострілів і сателітів;
У час, як атомні гуляють ядра —
Я шум дерев кохаю!

Дні
Колишуть осінь десь на високостях,
І листя приязно мене вітає
Останнім подихом, вмираючи, з дерев.
Я синіх гір далінь вітаю зором
З старої вежі, що отам, за містом,
Забута спить... колише в снах минуле,
Я — примха!

... ворушиться життя, гуляють темпа,
Мій вік шалений, незабутній вік
До міжпланетних просторів вже рвется,
І тільки я, згубивши часу лік,
Кохаю шум дерев...

Мене не манить блиск ясних неонів,
Ні час, який рахують на проценти,
Мене не манить мій шалений вік!
Між юрбами сучасних епігонів,
Що все ведуть якісь експерименти —
Для мене часу загубився лік.

Там струни цитри із кафе малого
Романс мені наспівують сумний —
Такі лагідні звуки;
... сивий волос —

Над цигрою, і музиканта сни
Враз оживають. Вмілою рукою
Розбуджені — в життя пливуть вони.
І майстра гра вітається зо мною,
І шум дерев, і листя навкруги;
І хочеться, щоб музиканта сни
Не снами, але дійсністю були.

Горять неони — мій шалений вік!
І сателіти мчать шляхами неба.
Я — чоловік,
Мені цього не треба!
Ось навкруги сумує пізня осінь —
Далека подруга минулої весни . . .
Я шум дерев кохаю, неба просинь
І музиканта сни.

З японської поезії

В перекладі І. Шанковського

ЗБІРНИК: КОКІН ШУ

Оно-Но-Комаші

Квіт, що в'яне
Без того, щоб розцвісти,
Є квітом
Серця людини
На цьому світі.

Фуджівара-Но-Тошіюкі

Навіть якщо не видно ще оком,
Що осінь прийшла,
Я вже затривожений
Гомоном вітру!

Оно-Но-Йошікі

Моя любов —
Немов трави,
Що заховані глибоко в горах,
І хоч їх повнота зростає,
Немає нікого, хто це знає.

Анонімне

I.
Зозуле,
Тому, що сіл, де ти співаєш,
Так багато,
Я чужий тобі навіть тоді,
Коли розцвітає моє кохання.

II.
Весь час плакаючи надію,
Що ми зустрінемось
В моїх снах —
Я проводжу всю ніч
І не можу заснути.

III.
Коли ж надходить світанок
Із своїм блим-блیم
Сходячого сонця —
Як боляче помагати собі
Вбирати одягу!

IV.

Якби лише можна було зачути,
Що старість надходить —
Можна б, засунувши засув на дверях,
Відповісти: „Немає вдома!“
І відмовитись зустрічати її.

ЗБІРНИК: ШУЇ ШУ

Гітомаро

Коли
Я стаю напроти, дивлюся
На рефлексію, що в глибинах
Мойого чистого люстра;
Це дає мені враження зустрічі
З незнайомим старим джентлменом.

Накатсукаса

Якби не спів дзвінкий
Солов'їний —
Як знав би прихід весни
Гірський хутір,
Де ще сніг не щез?

Кокін Шу (Оди Старинні і Нові) — збірник японських поезій, писаних переважно стилем „танка“ і зібраних чотирьом японськими поетами: Кі-но-Тсураюкі, Кі-но-Томонарі, Охікомо-но-Мітсуне і Мібу-но-Тадаміне около 905 року, тобто з початком Х. століття. Збірник КОКІН ШУ — це перший збірник із серії збірників НІ-ДЖУ-ІЧІ ДАІ ШУ (Антологія двадцяти і одного панувань), які врешті створили цілість в японській літературі в 15-тім стол.

Шуї Шу — один із збірників НІ-ДЖУ-ІЧІ ДАІ ШУ. Японські імена над перекладеними „танка“-поезіями, це імена японських поетів і поетес, що ввійшли до збірників, за винятком поезії АНОНІМНЕ, якої автор невідомий.

Мануельо Мачадо

БИК НА АРЕНІ

(з поеми „Ля фієста насіональ“)

Сумирний звук
визиває
пюонизливо
і тремтливо
воздух він ламає
лезами меча . . .
Хриплий барабанный стук.
На арену скаче бик.
Рик, сопіння, крик . . .
Шелестять поли червоні
матадорського плаща . . .

Вершник, коні,
бик зближається в розгоні,
з лютим ревом пре
та прискакуючи ближче
починає це старе,
починає це старе,
це еспанське видовище.

Тут глядять на дику вроду,
тут лунає радісно жажливий зов
давнього та гордого народу . . .
Сонце, шовки, золото і кров!

Мануель Мачадо (1874—1947) — поет-імпресіоніст, співець південної Іспанії, один із кращих майстрів вірша своєї країни.

З еспанської мови переклав **Роман О. Климкевич**

Наша антологія

МИКОЛА ЧЕРНЯВСЬКИЙ (1867—1937)

День на кораблі. Замість передмови до поезій (уривок)*

Що ж таке оці ритмовані рядки, що з їх складаються мої книги? Про що мовляють оті слова, що тиснуться одні до одного, мов намистина до намиста?

То — відбитка пережитих ментів. То — уложені в слова мелодії, що пісню пролунали в моєму серці. То — втілені в образи мрії про те, чого не було й бути не може. То — нарешті — побіжний денник. То — переказане словом життя людини.

* * *

Не надаю їм, оцим моїм писанням великої вартости мистецької. Багато в їх — особливо в найраніших — перестарілої роматики, немало . . . місць слабих і в'ялих.

Певна річ, що тепер, коли весь світ на інший лад перемигнувся, багато дечого з того, що в моїх книгах написано, я не писав би зовсім, і безперечно, що не писав би так, як написано. Новий час ставить нові вимоги й дає нові засоби до їх виконання.

Але не роблю зараз виборки, бо не хочу причепурятись або обмаложуватись: що було, те було і яке було, нехай таким і залишається. Бо це ж не парад з його фанфарами, а скромна смуга буденного, поточного життя людини.

Надаю моїм писанням переважно значіння документів пережитого життєвого процесу, документів того дня на кораблі, що пробіг передо мною й ровесниками моїми. Того зокрема дня, що прожили його ми, українці. Ніколи вже цей день не повдориться. А був він хмарний і буряний, і тільки над вечір розпогодилось було над нами небо. І пережила за цей день Україна, а вкупі з нею й ми, події, що їм подібних не поставало ще від часів Хмельниччини.

Майже минув уже той день. Тільки сверсники мої знають, який він був. І їм не дивн обуде, гортаючи листки моїх книжок, бачити, як автор їх, як святиню яку безцінну, безперестанно підносить одне ім'я, ім'я, що зараз для багатьох і багатьох стало порожнім згуком. **Україна . . .** О, сучасна молодь не може навіть уявити собі, чим це слово було для нас.

Нехай же воно живе й святиться в моїх піднесеннях сердечних во віки й віки непорушно.

Нехай і він, той день мого плавання на кораблі, залишиться в моїх писаннях таким, яким сприйняв його я, — одна з тьми тем незліченних іскор громовинних, що ними утворюється музика життя під сонцем.

Більшого дати не можу й не хочу.

Херсон, 30. червня 1927.

М. Ч.

Із збірки „Пісні кохання“, 1885

*

Як бідний пілігрим, що в безвісті пустині
Упав і, спраглий, рве безсилями руками прах,
Благаючи води — хоч краплю, півкрамляни! —
Щоб загасить жагу в оспражених устах, —
У тебе я прошу так іскру хоч любови,
Щоб доля їй була майбутня не страшна,

* Твори, том VI, Харків 1928, ст. 5.

Щоб не злякав її заперет в грізному слові,
Що мовила б усім — кого збира вона.

Вона одна прозрить мою непевну долю:
Чи славу — хто згада? — чи довгий ряд зневір,
Ганьбу розбитих дум і марних мрій про волю . . .
Але в очах її не промайне докір.
Бо знатиме вона, що той, кого обрала,
Не побіжить назад в нерівному бою,
Не спустить на очах у ворога забрала,
Як треба ж, упаде — на шаблю сам свою.

*

Єдиний знав я перше спів,
Я тільки знав лісні печали.
І спів мій тугою дзвенів,
А другі струни ще мовчали.

А ти прийшла і узяла
Враз ліру в руки молодії, —
І вільна пісня загула
Вогнем кохання і надії.

*

Згадай ті дні! блаженні дні,
Коли ми, сонцем обігріті,
Вистепа гуляли наче діти,
І волі раді і весні.
Як ярно квіти розцвітали,
Як любо, гарно нам було, . . .

І в нашім серці щось цвіло,
А що — того ми ще й не знали.
Цвіла то перша ще любов,
Мигтіли перші ще зірничі . . .
О, ті блаженні небелиці —
Коли б вернути нам їх знов!

*

Спи, моя кохана,
Ще вставати рано!
І холодні зорі
Ще стоять надворі!

Спи ще, поки спиться,
Поки сон ще сниться,
Запліта узори . . .
Холодно надворі!

Там стають тумани,
Наче великани,
Руки простягають,
Сонце заступають.

Мов несвітська сила
Сонце потемнила . . .
Спи ж ще, поки спиться,
Вспієш натомишься!

*

САМОЦВІТ

В пустині йшов я. Наді мною
Висіла мертвою вагою
Гнівного неба чорна тьма.
Я йшов і ніс душі скорботу
В той край, одвідки повороту
Нікому смертному нема.
І ось зненацька між пісками
Я вздрів застиглими очами
Живої іскри чистий світ, —
Лежав то камінь самоцвіт . . .

І взяв його я. І вже далі
Я не пішов. Пішов назад —
В свій бідний край, у край печалі,
У край зневір'я і розрад.
І самоцвіт той скрізь зі мною,
І мов маяк у темноті,
Він світить зіркою ясною
На всі мої шляхи-путі.

Із збірки „Донецькі сонети“

*

*

Я бачу знову вас, рідні гори!
Внизу Донець в лісах блищить,
В своїм одвічному уборі,
Байдак під кручею шумить.

Весь вік з водою він у спорі,
Все пінить хвилю і тремтить...
А тій, блискучій, що за горе —
Сплеснула й геть собі біжить.

Все та ж картина незабута...
Прийми мене, мій рідний край,
Журбою знов душа окута,

Розбите серце знов украй!..
Прийми мене, — і чорна смута
Моя розвіється нехай!..

О, Донче, Донче, тиховодий,
І ви розлогі береги,
Я знов до вас, в країну вроди,
Прийшов звільнитись від ваги

Розбитих дум — дітей незгоди —
І сліз незримих!.. Вороги
Обрали гарно час пригоди...
І доля, ворон цей, круги

Уже виводить наді мною...
Тепер за радою слухною
Прийшов до тебе, Донче, я:

Чи кинуть все, назвать манною,
Назвати думкою дурною,
Чи правда, Донче мій — моя?

Із збірки „Зорі“, 1903

*

Не полем чистим, що весною
В квітки, безкрає, одяглось, —
О, музо, стежкою тісною
З тобою йти нам довелось.
Безсмертним сявом науки
Не заблищить наш каганець,
І за пісні, журливі звуки
Не вкриє чола нам вінець.
Ліричним сявом зогріті,
У них малюються чуття,

Усім бездолям знакомиті —
Плач, стогін, темрява життя...
О, музо, глухо заніміє
Наш спів у рідному краю,
Дух забуття його розвіє,
Як вітер листя по гаю.
Але бажав би я до краю
Вогонь у серці зберегти,
І тим пісням, що я співаю,
В серця людей добром лягти.

ЗАКЛИК ДО МОРЯ

До синього моря кипучих валів,
На скелі надморські, пекучі піски!..
Ой, сумно, ой, душно в пустині людській,
З журби не зведу я до праці руки.

До синього моря, кипучих валів,
До хвилі, ясної, до вільних вітрів!..
Що в мертвім спокою? Яка в тім мета?..
Де бурі, ще хвилі — там воля свята.

До моря ж, до моря, на південь ясний,
Де стогне, лунає прибій голосний!
Там хвиля бурхає, там вітер реве,
Там сонечко сяє, — не мертве, живе...
Там вільного вітру я грудьми нап'юсь,
Наслухаюсь моря безстрашних пісень
І сильним і вільним у степ повернусь,
З душею ясною, як соняшний день.

Я сам ішов. Не зорі сяли
На небі чистому мені —
У п'їтьмі грали й примеркали
Непевні демонські вогні.

Я чув безодню під собою.
Ступінь не той — і по всьому!
Але я йшов і йшов під млою,
І світ таки прорізавав тьму.

О, музо, перша ти уздріла
Той чистий світ і провела,
Як чудодійна владна сила,
Мене крізь море п'їтьми й зла.

І виніс звідти я з тобою
Оці пісні. І це ось їх,
Казки, наспівані тобою,
Тобі складаю я до ніг.

Я не щадив в житті нічого:
Ні любих мрій дитинних літ,
Ні віри духу молодого
В одвічну правду, волю, світ.

Годин минулих заповітів
На віру я не переймав,
Ясних блудяг-аеролітів
Синами сонця не вважав.

Стою саїтний на вершині
Холодних скель . . . І в низині
Я бачу пройдені долини, —
І не шкода долин мені.

МАЙ

Зелений май. Як тепло, ясно,
І скільки блиску і тепла!
Мов Соломон, врядилась рясно
Билинка кожна мала.
А сині ниви тихошумні
І сінокоси степові
Стоять і снять — велебні, думні —
Зеленим морем. У траві
Там пташка діток доглядає,
Комашка росу трусить з крил,
Бджола-трудівниця збирає
З красунь-квіток солодкий пил . . .
А далі ген-ген бовваніє
Могила ніжно в далині . . .
Під нею мариво леліє,
Полоще хвилі прозїрні . . .
І тихо скрізь. Нема нікого.
Орел лиш плине в вишині.
І люблю, солодко мені

Лягти горілиць, і на нього
Дивитись довго, довго, як
Зависне крапкою хижак,
Не зворухне крила міцного . . .
Закриєш очі, і в очах
Ще довго плине чорна точка,
Мов клаптик чорного листочка,
Хоч вже далеко вільний птах.

Лежиш і думаєш. І мрії
Скують отяжені вії,
І серце в грудях молодих
Жене ряд ритмів золотих.
Година йде, мина нечутно,
Пливуть часи, а ти лежиш,
Не знаєш сам: дрїмаєш смутно,
А чи в огні думок гориш?

1927.

ГРОЗА

Немов гїнець нової сили,
З просторів моря налетіла
Зненацька хмара чепурна
І — де взяла крилом летючим —
Алмазом бризнула блискучим
І полетіла геть, ясна.
Та ось за нею від Лиману
Встають холодні лави хмар.
Швиргнули блискавку вогняну . . .

І прийняла земля удар.
Здрїгнулась чорна . . . Залунали
Під небом грізно голоси,
І звідти вниз летять кришталі,
Блискучі вісники грози.
— Го-го! . . . Го-го, . . . — гукають
Плигає блискавка мов звір. [хмари,
І стихло птаство все і тварі.
А дощ шумить неначе з гір

Побігли враз в яри глибокі
Бурхливі, піняві потоки.

Земля мов димом пойнялась,
І зап'ялась від сонця враз
До хмар завісою живою,
Відгородилася стіною.
І враз упала та стіна,
І неба вільного ясна
Блакить між хмар роздертих сяє,

І в ній наперед виступає
Нової хмари біла грань.
То — град, пізнаєш, тільки глянь.
І він сипнув . . . І грім луною
По хмарах з сміхом покотивсь.
І знову степ загородивсь
Холодновою стіною,
І ніби змерз і затремтів,
Почувши неба лютий гнів.
1927.

О. Лятуринська / Псалом голубиноного поля

„Арфою Твоєю стану я.“
Богдан Ігор Антонич

Псальма Василя Барки — ніби додаток до його „Жайворонкових джерел“. Як одне, так і друге пройняте пантеїстично-християнським світоглядом, протиставленням Добра-Зла, вірою в перемогу Світлої Сили, здивленням у Боже чудо — небо, сонце, квітку, пташку; просвітленістю душі, емоційним зворушенням. Це однаково хвалебна пісня Вседержителєві, хоч формою „Жайворонкові джерела“ — це ритмізований поетично-релігійний есей, а Псальма — окремі ліричні поезії, пов'язані до маленької книжки в жовто-пшеничній або сито-блакитній обкладинці з добре вичутим дереворитним зображенням голуба-Духа руки С. Пастухова. І хай тут буде ще зазначено: книжка вийшла добродійним коштом П. Марченка.

Псальма не виявляє вже окреслене обличчя автора „Апостолів“, „Білого світу“, лише доповнює багатогранність формової структури, що змагає знайти своє давнє коріння із своїм власним виявом, не цураючись і новітнього розвитку. Тут найбільше промовляє та Барчина „мова серця“ з довільним ритмом, досягаючи в тоніці музичного звучання. З непризнання, з непопулярності, а то й з хвальних відкликів (С. Кіндзерявий-Пастухів) видно, що нам не так то легко пізнати своє і залюбки знаходимо подібність з чужим, от як востанне з Фірдусі, Гафізом, китайським „німим письмом“, або лише не з своїм, забуваючи, що ті орієнтальні ознаки ї є з нашої давньої старо-іранської спадщини і то поганської спадщини. Також і та глибока духовість і людяність, як і соняшникові „ієрогліфи сонця, Божества“. Етична релігійність була первісним світовідчуванням наших поганських пращурів. О. Кульчицький говорить, що архитипова констеляція „колективного несвідомого“ українського народу свідчить про добру первісність і первісну доброту найглибшої сфери української психічності. Тож новочасні спотворення душі марксистом, екзистенціалістом, атеїзмом, матеріалізмом і т. д. нема чого спихати на „освічений поганізм“, принаймні, не на наш, бо такого й нема, і не на модерні „ізми“ чи на Фрейда. Треба було б трохи познайомитися з нашим давнім світоглядом, щоб не ограбовувати себе самих і не скривджувати вже й без того скривджене.

Предки в міцній вірі в божеське в людині, на своє ж лихо і лихо нащадків, ані не мали тямки про таке страхіття, як Сатана, Зло. Модерні „ізми“ зовсім не зумовлюють змісту і служать лише для формалістичних шукань, що здебільша мають лише благодійний вплив на творчість. Вільно ж комусь перехоплювати негативне, розкладове. А розвиток науки, включно з розщепленням атома, як доводять мислителі, тільки стверджує існування Бога, Най-

вищого Розуму. Психоаналізи ж З. Фрейда, що відкриває нам незнаний досі світ, нема чого боятися. Навіть духовні наукозці, церковні ієрархи, от як Рей Лі (Ray Lee), напівкитаєць, вікарій Оксфордського університету, автор кількох книжок з етики й філософії, переконливо говорить про „гармонію Фрейда з християнською релігією“; про те, що завдяки психоаналізі можна пізнати внутрішній світ людини, трансцендентне, Бога; можна пізнати, що не згідне з релігійним культом, пієтою, справжньою вірою; можна дуже ефективно впливати на душу людини, тому не завадило б і всім пастирям душ ознайомитися з Фрейдом (з публ. лекції на університеті в Міннеаполісі — „Внесок психології для релігії“). Досліди ж Юнга з його архитипами, глибинно-психічними чинниками в цілому народу, — ще більш цікаві. І треба було б конче якнайхутчіше дослідити їх у нас, щоб можна було ними впливати і віднайти себе, як збірноту, не звихнену не тільки марксизмом, екзистенціалізмом, а ще й іншим.

Знайдена Гр. Шевчуком співзвучність у „Білому світі“ з нашою народною творчістю, Шевченком, раннім Тичиною, напевно, ніщо інше, як українська „стихія“. Та співзвучність, тут треба додати співзвучність і з В. Свідзінським, помітна і в Псалмі, хоч і як Барчині вірші індивідуалізовані, заскетизовані християнським світовідчуванням і суб'єктивні висловом. Тут нема вже „подражаній“ до біблійного, народних дум, деякої прозаїчності „Білого світу“, нема, чей за виключенням одного, повторів, сталих народних епітетів, орнаментики, форму упрощено, може й не за модерним гаслом — нічого зайвого, а за внутрішнім підказом при дальшому зрості. Патос у широму душевному піднесенні, у вислові простими, буденними словами, що в своєму доборі дають свіжі образи. Подекуди імпресіоністичні прийоми, що були примінювані й раніш, нагадуючи то музичну довільність Тичини, то естетичну вишуканість М. Коцюбинського, додають ефемерної легкості, і вірш стає лише повівом чогось, навівом настрою. Під багатозмінним ритмом вичувається мелодію, від якоїсь архаїчно-елементарної — от як „Нива“ і — до складнішої, повноголосої, що звучить велебно, як гімн. І зовсім не за подражаннями з Біблії, а з відчутною народною основою, хоч бозна де саме знайти паралелі, бо ж то таки особисто Барчине.

Білий дощ, —
галузка полум'я святилась . . .
А вже: земля устами повна,
а вже: дуга, мов кобза . . .
А вже: вітвар відкриє —
сонце.
Нива, нива! —
прядена сльозами, виткана плачами . . .

(„Нива“ II, фрагмент)

Рими здебільша нема. Вона й не суттєва для поезії. Про це давно сказали верлібристи, поборюючи клясичну метрику, що, на їхню думку, зв'язувала „ритм душі“. Здається, і Барчина „мова серця“ підвладна тому ж ритмові. Одначе вільний вірш з якимись своїми законами притаманний поезії Сходу, про яку ми, на жаль, так мало знаємо, а конче треба було б у пошукуванні зв'язків із своєю давньою спадщиною познайомитися з первісними перськими гімнами і пізнішою лірикою. Хіба знаємо щось із старо-гебраїщини: ляменти Ієремії, Псалми Давидові, Пісню Пісень Соломона, от уже й Пісню про Дебору чи не вперше в українському перекладі прот. М. Федоровича (?), і пізніші гімни й молитви Отців Церкви. Але наші старі пам'ятки письменства й фолкльору також довільні ритмом і неримовані. Як відомо, наша народна поетична творчість, римована й неримована, базується на своїх музичних ладах; деякі з них, як знаходять музикознавці, не мають ніде ніяких відповід-

ників. І не поширення Біблії, не впливи Старого Завіту відбилися на нашому Слові о Полку Ігореві, як то дехто (прот. М. Федорович) тепер всугерує: про свою ще дохристиянську самотність свідчить наповнь Слова мітологічними образами, символікою, ще поганське „соняшне“ світовідчування, зовсім відмінне від Старозавітного, і структуральна подібність до нашої найранішої народної творчості, так і до пізнішого епосу. Наша ж колядка зв'язана з мітоворенням, а це чей не було так запізно, щоб вона пішла аж із IV ст. від краснопівця — Марка. Хіба пішла її перерібка, як і багато чого було перероблено з прадавнього, а то й взято незмінним. Візантійська ж культура компілятивна. Тут не йде про злегковаження великого значення християнства, лише про безпотрібне нав'язування і то до „впливів“ на нашу прадавню культуру, ще й коли їх ані не могло бути. То ніякі впливи, а своя споконвічна притаманність. Навіть пізніше, з поширенням християнства і візантійської культури, залишився в творчості церковній і світській свій власний вислів. Інакше й бути не може, бо тоді творчість не була б творчістю. Щось мусить бути дуже близьке, споріднене душі, щоб постав надхнений твір. Уся наша висока християнська культура була зумовлена не тільки животворчістю ідей науки Христа. Адже та наука вічно животворча. А й спроможність глибоко сприйняти ті Ідеї, що залежить від „живої душі“ народу. Не кожному ж народу вона дана. Тож десь, от як у північного сусіда, християнство виявилось здебільша лише назверх, у зовнішній церковній обрядовості. Глибокість сприйняття Нового Завіту тільки свідчить про чисту душу наших поганських предків і стверджує ті всі відклики чужинців про людяність і дитячу простосердність, довір'я, віру в добре в людини, чим так зловживали напасники. І не Біблія стала Книгою книг нашого народу, а Євангеліє. Не наш грізний Бог Єгова, а милосердний Господь Бог, ототожнений з давнім Білобогом, і Христос, ототожнений з Дажбогом, що дав пращурам свою „крівцю“—зерно, яке і досі в нас — святе. І, напевно, через своє давнє світовідчування, не дивлячись на страшні Божі покари, ми схильні до ідилії. Трагедія в нас і дотепер не розвинулась. Тільки у Вишеньського, Шевченка, Франка, в Лесі Українки і де-де у когось із наступників могли зазвучати біблійні голоси від глибокого усвідомлення народного лиха.

Чому нас так зворушує, що якісь чужинецькі поганські тріє царі прийшли на поклін до Христа-Маляти — Царя світу, заповідженого не тільки гебрейськими пророками, а й мудрецами Сходу? Хіба предківська віра в Сонце Правди, в остаточне вивершення її (про що говорить віра в позаробову очистну мандрівку душі, в невмирущість душі й вічне народження для самоудосконалення) чимсь поступалась перед мудрецами? Який же дарунок приніс наш народ до ніг Христові? — Це були ні смирна, ні ладан, а своє власне чисте серце. І той дарунок ми й досі замовчуємо й опоганюємо, бозна чому, найвірніше, загубивши себе.

Все ж якийсь первень закорінено в нас здавна, і він завжди виявляється в українській творчості, навіть у неймовірних обставинах, хай підсвідомо. К. Сосенко каже, що релігійний світ українського народу ще й сьогодні, при повному в ньому розвитку християнської релігії, новочасного напору раціоналізму і матеріялізму, стоїть на ґрунті старо-іранщини; народна душа не наче тримається свого первісного центрального вогнища, як матеріяльний світ свого ядра; той первень живе не в одному поколінні; вимерши з якимсь коліном, відживає знову, хай пізнаний лише як стертий напис на гробівцях.

Чи ж не диво, що й тепер — і то звідки? — з підсоветського нащеплюваного безвір'я — появилася хтось із нас із своїми „Апостолами“, „Білим світом“, „Жайворонковими джерелами“ і щойно з „Псалмом про голубине поле“? Але ж і в самому червоному пеклі взивав до Бога у своїй трагії Марко Антіох. Тим дивніше, що то в Барки не з якогось вдаваного ідеалізму бувшого атеїста, не з побоювання у виводженні свого родоводу з мавпи, не

з гуманізму демократії, а з справжньої християнської віри. З якого манастиря той інок прибув? — Не інакше, з якогось підгірного, за якимись нечутними могутніми покличками, повідомими лише збірній душі архитипами.

Чи не тими, що перекликаються з Авестою? —

„Шанобимо Агуру-Мазду,¹ світлого, вчителя чистоти,
Шанобимо Амеху-Спентаса,² хто дістав і дає благодаті.

Шанобимо все творіння Його, Того, Хто — Правда,
Хто створив небесне й земне в одному, так довершивши твір.

Хвалимо все добре в помислі, в слові, у чині,³
Минуле й майбутнє. Не споганюємо красне.

О, Агуру-Маздо, Ти божеське єство, Ти справжня радосте!
Ти даєш порив думці, вислову, поступованні,
щоб виповнити два життя,⁴ приводячи кожне до вдосконалення!

Святий духу землі, благослови наш труд,
Даруй родюче поле,⁵ даруй його усім людям,
і віруючим, і невірам, тим, що посідають скарби, і тим,
що не мають нічого.

(З частини Авести „Ясна“ або „Книга жертв“)

Та прийшов той інок в усій чернечій смиренності й незлобивості, безборонний проти скепсису, одним словом, „не від світу сього“, „причинний“. Із східною пасивністю чи що, аж ніби до „непротивлення злomu“ („Всім простити! — можливо, про винятки судді скажуть“ — „Жайворонкові джерела“), аж ніби до святошства („Всі ліпші від тебе: напевно, ліпші“ — там же). Чи то від ревности неофіта, чи то від „кротчайшої кротости“ схимника? Чи знов у перекику з Авестою в „Каятті“ чи то „Патеті“:

„Каюсь у гріхах, вільних і невольних . . .

Тих, що є бажанням Аримана, про що я міг би не помислити,
але я помислив, про що я міг би не казати, але я кавав, що
я міг би не вчинити, але я вчинив“.

Сили Небесні, Архистратизі, киньте опоясання воїна на білі ризи інока! Таж бо не ймеш віри, що само собою „все зміниться, щоб здійснити соняшний закон“, що „схопиться полум'ям гніздо лукавого, а сам він . . .“ („Жайворонкові джерела“), що „сердечне сонце розцвітати буде, де камінь плаче“ („Псалом голубиноного поля“). І коли ж то, коли настане по світі „так, як сонце в небі, Євангеліє в серці“?

Барка за ідеалістами й містиками говорить про духовий світ, трансцендентний, містичний, що відкривається до пізнання лише через внутрішнє вчування в довколишнє. Той світ не менше реальний, хоч укритий від очей реалістів, які не бажаючи бачити його, обіднюють самі себе. Дійсно, вимінявши одідичений скарб на жебрацьку торбу. В тому справжність творчости Барки, бо вона випливає з нутра, з віри, з доконечної вимоги нашого життя, не з якоїсь моди, не з озирання на цілі й мети чужого середовища. Має і вселюдське значення своєю снагою, хай і пасивною, до духового відродження

¹ Агура-Мазда — Ормузд, бог Світла, Життя, Правди.

² Амеха-Спентас — сім архангелів, які охороняють душу.

³ Не грішити помислом, словом, чином — основна догма ст. іранської релігії.

⁴ Земне й небесне — тіло й душа.

⁵ Обробляти поле, вичищувати від бур'яну, насіяного Ариманом — злим духом, спало на й до релігійного культу: помагати Ормуздові в поширюванні Добра. Як за ст. іранським поняттям, так і нашим народним, поле — святе, чисте. І так само, жити на „білому“ (божому) світі — це значило: виповнювати таке ж призначення.

взагалі людини. Те відродження, а з ним і відродження культури може прийти лише із знайденням своєї збірної загубленої душі, естетичних, етичних постулатів. Із звихненою психікою, з духовними манівцями не допоможе ніякий окремих, притаманний комусь індивідуально „рукопис“, на що споглядає Я. Гніздовський: уся творчість буде фальш. А мистецькі вартості — то не є щось релятивне. Інакше б нам тепер нічого не промовляли ні Шекспір, ні Слово в Полку, ні Псалми Давидові. Якесь доба могла затемнювати суть мистецтва, як і звихати душу, тож і заводила в „сліпий кут“, приводила й до упадку. І переконуємось навіч: розвиток думки, що має ніби збагачувати душу, і розвиток цивілізації зовсім не обумовлює й розвиток душі, а тим культури і мистецтва; бачимо й до якого душевного спустошення може прийти в наш освічений вік.

Раніше біологічний, психічний і духовий первень, завдяки селянству, був настільки міцний, що український геній міг виявити свою самобутність і під нащеплюваною чужою культурою. От як Шевченко, от як останнього часу Довженко. Тепер своя неписана система не може зберігатися в збірній душі. Дійсно, чи не час би скласти ширше свою поетику? Хоч без знайдення душі нічого не допоможе, хоч і знання найкращих правил не може відкрити секрету творчості, все ж бодай була б якась наповідь.

Як було вже згадано, Гр. Щечук у „Білому світі“ Барки знайшов суголосність з українською народною творчістю, з Т. Шевченком і з раннім Тичиною, хтось знайшов ще й із Сквородою у світовідчужанні. Цього не заперчити, тільки Т. Шевченко, напевно, слово поета, що „Бог поставив на сторожі“ не порівнював би з чиньбою чобіток. Відчужання ієрархії в Шевченка було дуже сильне, не дивлячись на всю його простість і людяність. Возьмім хоч би його вірш „Хустина“, де в звичайнім церемоніялі похорону показано відстань посполитої людини від запорозького ордену. Шевченко не вкладав би до уст рибальчиної жінки про свого чоловіка: „Хіба ж бо . . . лихо скоїться з царем моїм?“ Якщо Ярославна в Слові о Полку називала Ігоря „мій князь“, то може й не з красної метафори, а тому що Ігор таки був князем, і за давнім звичаєм у верхньому стані суспільства, що дійшов і до наших часів, навіть у близькому колі не називали по імені, а за титулом. Як фігуральна ж краса, то ще „князь“ увійшов до народної лірики з обрядової пісні. Але „цар“, якщо і були в Трипілі не князі, а царі, як каже П. Куріній, — пісня не зберегла його і навіть в обрядовій місяць називають „князем“. Тому „цар“ тут звучить чужо. Також у душевній драмі, хоч би при якій стилізації, Шевченко, напевно, не казав би „смуточок рясний“, „лишенько безкрає“, тим послаблюючи трагіку.

Щодо суголосности з Тичиною: в Барки світовідчужання, хоч і ближче до землі й людей, ніби духовніше, безтілесніше. Та, здається, у Барки немає тієї об'явности, ядерности, барвности — „поганськості“ Тичини, що залишається в нього від українського народного примітиву, як і синтетична монументальність. В Барки монументальність ніби зникає з-під ока, чи не з ефемерністю, що чим далі стає надиханіша. У Тичини і при символіці й містиці — об'єктивність слова, у Барки подекуди — суб'єктивність, якась значеність, укрита від читача, що не дає деякій вірш повно сприймати. Але в поезії, як і в музиці, може бути лише натяк, навіяння настрою, аж до повної безпредметности, як і в модерному безпредметному мистецькому напрямі. В Псалмі ніби ще більше ступенювання суб'єктивности, витонченості поетичної образности з незвичними метафорами, вже не сталими народними епітетами, і за віддаленими асоціаціями паралелізмами.

Котить янголя обруч
на співучий мак . . .

Мати голову голубить:
м'ятний смуток! — мати.
(„Захід“)

Подумайте: „співучий мак“, „м'ятний смуток! — мати!“ Та тільки вчуйтесь, хіба не гарно? І ніби так природно звучить, що смуток — м'ятний, а м'ятний смуток — мати. Та й у Барки нема екстремів, щоб лише здивувати. Мова тут уже без перебільшених демінутивів, що випливали, як підлітків Г. Шевчук, із крайнього зворушення, а то й із ліричної простосердності, що притаманна нашій народній творчості, вона є і в Шевченка. Тільки він непомилково відчував міру і володів секретом противаги. Менше церковнослов'янств, що трапились раніш і, можливо, надавали деякої „старомодності“, як це був закид. Здається, нема й локалізмів чи то москалізмів. Все ж нема і тієї емоційної сили, як де-де в „Білому світі“, що могла б сильно зворушити, от як експресійний „Рай“ або „Чернечі свічі“, де ще, як і в „Мати“ чарує фантазійна дивовижність. Хоч і тут є щось у тому містичному дусі, що й „Рай“, цікаве своєю порядковою траскрипцією за сильним наголовом:

Темнокрилля хмарить,
темнокрилля криче:
„Сонця про вас немає!“ —
ромашок плач . . .
(„Вечір безневинних“)

Дещо, може, не проглиблене достотно. Так страшкість у вірші „Остерження“ не нав'яна цілою сукупністю образів, як у „Раю“, а самі страшкі слова безсилі передати („бо Сатана стоїть, як імператор“), хоч наголовок і каже про інший задум.

Та тут, у Псалмі є дуже мила несподіванка — якась дитяча образність, що вже заповідалась у „Білому світі“, тільки не так первинно-чисто, без сентиментального забарвлення надто пестливими словами, не переобтяжена складністю думки і вислову, з таким любесеньким слівцем „квітинка“ („Квітинка: німбик віє . . .“ — „Грозовий квітник“), що зовсім не здається новотвором, чимсь штучним, а знайденим із збірної лексики, вже ніби знаним давним-давно; з повівом цілого віршика від Тичини, від В. Свідзінського, від народного; хоч інше слівце „світання“ здається не таким влучним і нагадує скоріше прикметник, ніж дієслово від „світаніти“. Та менше з тим, у цілості це якась підманююча буколичність, своя, близька, зберігаючи Барчину й народну ніжність, музичність, з оновленою тропайчною свіжістю і вічно суттєвим: поезія має бути поезією і таки нічий, а Барчин вислів у тісному зв'язку з національним.

Все світне, все світання,
сопільками не перестане.
Сходить голуб — тепле небо,
як васильки.

(„Псалом голубиного поля“, фрагмент)

Або з іншого віршу „День“.

Де маківка: як серце вірить,
лани огню;
а сонце — мов дихання Боже
і зірка риз недільних . . .
І небо — сяйва білого щільник
і бджілка на межі читає
квітчастий часослов.
годує голубів голодних,
де маківка: як серце вірить,

Нобелівські премії

Б. Романенчук / БОРИС ПАСТЕРНАК

Літературну нагороду Нобеля за 1958 рік одержав сучасний советсько-російський поет і письменник **Борис Пастернак**, що кілька років тому написав голосний сьогодні роман-хроніку з життя російської інтелігенції царсько-советських часів п. н. „**Доктор Живаго**“. Цей твір і був безпосередньою спонукою до признання Пастернакові нагороди, хоч у присуді кажеться, що нагороду признано за всю його творчість, яка, в дійсності, як кількісно так і якісно небагата. Правда, в творчості Пастернака є дещо таке, що відрізняє його від інших советських стандартних письменників, але якби такий твір як „Д-р Живаго“ написав був, нпр., письменник якогось іншого підсоветського народу, то про нього, мабуть, ніхто й не згадав би. Справа отже не тільки в тому, що творчість Пастернака вільна від советської партійної пропаганди, від т. зв. „соціалістичного реалізму“ та інших атрибутів советської літератури, але й у тому, що сьогоднішній західний світ поважно хворіє на совето-а докладніше, на русо-манію. Доказом цього і те, що головні цьогорічні Нобелівські премії присуджено советським москалям. В історії Нобелівської фундації це небувалий випадок, щоб майже всі премії одного року припали членам одного і того самого народу. Та західний світ щораз більше втрачає свого колишнього західного духа, опортунізується і під чадом советсько-московської пропаганди впадає в телячий „восторг“ від леда якого советського досягнення.

Чималу ролю в наділенні Пастернака Нобелівською премією мусіло відіграти і його походження. Батько його, Леонид Пастернак, відомий у своєму часі маляр-портретист та ілюстратор деяких творів Толстого, був жидом, так само як мати, Роза Кавфман, була жидівкою. Виїхавши свого часу до Лондону, а потім до Палестини, вони закликали й сина туди, але син заявив, що він почуватися „руським“ і своєї „родіни“ нізащо не покине.

Можливо, що жидівське походження Пастернака, а ще більше, може, його приналежність до літератури панівного в Сов. Союзі народу — московського, була для нього отією „охоронною грамотою“ (такий заголовок має один з його прозових творів) перед всілякими переслідуваннями й репресіями, яких зазнали письменники й культурні діячі інших підсоветських народів, перш за все українського, а не зазнали письменники московські. Справа в тому, що Пастернак, який жив увесь час у Сов. Союзі, не написав ні одного похвального вірша в честь „революції“ чи її божків і не став „пролетарським письменником“, якими мусіли стати інші письменники, щоб рятувати своє життя, — все таки, на своє щастя, не зазнав долі українських поетів, які тяжко потерпіли за те, що хотіли незалежності мистецтва. І якби Пастернак був українським письменником, а не московським, то він давно був би зогнив у московській тюрмі або в концлагерях на засланні, як згинули, такі ж як і він, але українські письменники: М. Зеров, П. Филипович, М. Драй-Хмара і багато інших, що обороняли свободу поетичної творчості і не хотіли стати тичинами. Щоправда, Пастернака теж нерідко лаяли за естетизм, індивідуалізм, ідеалізм, несучасність тощо, але водночас і підтримували його вже хоч би тим, що давали йому можливість спокійно жити з родиною на волі і заробляти перекладами, від яких він був майстер. А його оригінальні твори ніколи не були ані засуджені, ані заборонені, як твори багатьох українських поетів і письменників. Твори Пастернака, хоч зрідка, але все таки появлялися як перед, так і під час та після другої світової війни в нових виданнях і перевиданнях, отже здебільша були доступні і відомі не лише в літературних колах, але й серед читачів. Про це свідчить цікавий випадок, який трапився з Пастернаком у часі війни. Один німецький журна-

ліст оповідає, що коли Пастернак з'явився в 1941 р. на одному літературному вечорі в Москві і коли предсідник проголосив, що слово матиме Б. Пастернак, вся зала прийняла його довгими й бурхливими оплесками. А потім, коли він читав свої поезії і в одному моменті йому випала картка з рук, і він схилився піднести картку, хтось в залі почав продовжувати вірш з пам'яті, а за ним уся зала почала рецитувати дальші рядки віршу. Це доказ, що його поезії були популярні й загально люблені. І зовсім зрозуміло, що на тлі нудної і трафаретної партійної тарабанщини Пастернакові твори звучали свіжо, оригінально й поетично, бо таких поезій ніхто тоді крім Пастернака не відважувався писати, згл. друкувати. І не було в них того прикметного советській літературі фальшу, забріханості і неприродности, якими пописуються советські письменники перед своїм урядом і партією, бо Пастернак стояв завжди на позиціях **чистого мистецтва** і писав здебільша те, що він хотів, а не те, чого хотіла партія.

Пастернак належить до покоління тих письменників, що росли й виховувались на тлі модерністичної літератури, точніше, на символістичній поезії, яка в часи виступу Пастернака в літературі уже віддвігала. Пастернак — ровесник нашого Зерова, Рильського, Тичини та інших, народився 1890 р., а в літературі виступив у 1912 р., саме, коли народжувався футуризм, який виповідав війну символізму. Символістом, безперечно, Пастернак не був, він більше тягнувся до футуристів; його найбільшим приятелем був відомий рос. футурист В. Маяковський. Але не був Пастернак у повному значенню і футуристом, як Маяковський чи ін. Він радше займав нейтральну позицію, або, як кажуть деякі дослідники, виступав „соединительным звеном“ між символістами й футуристами. Щоправда, він пристав був до групи Маяковського й Асеева, але коли ця група, звана „Леф“, перейшла на позиції „революційної літератури“ і заявила готовість поставити мистецтво на службу партії, Пастернак зірвав з нею і залишився надалі вірним ідеї абсолютного й свободного мистецтва, яке визнавав модернізм. Він завжди відстоював свободу поетичної творчості та зберігав основи свого суб'єктивно-ідеалістичного світогляду й естетики. В 20-их роках це не було ніщо особливе й незвичайне, бо в той час таких індивідуалістів було багато, зокрема серед українських письменників, але коли пізніше всі індивідуалісти перейшли на „колективізм“, тобто визнали партійність мистецтва, Пастернак залишився на старих позиціях аж до останнього свого покаяння й самоосудження. Та контрреволюціонером чи буржуазним націоналістом він, очевидно, не був; большевицьку систему визнавав т. ск. пасивно — не підтримуючи її своєю творчістю, але й ніде активно проти неї не виступаючи. Сучасною тематикою він спеціально не цікавився, але й не уникав її цілковито, так що це навіть дало советській критиці підстави сподіватися, що Пастернак все таки стане колись революційним письменником. Книжкою „Второе рождение“, як каже А. Селивановський, Пастернак „вплотную подходит к новым для него темам, к новому комплексу идей, к новому способу художественного освоения мира. Подходит — и останавливается“. Складність положення Пастернака, каже далі цей же Селивановський, лежить у тому, що він „сочувствует социализму, но не понимает еще подлинной сути его“. „И эта особенность находит свое выражение во всем стиле его творчества“. Його поезії чужа раціоналістична ясність розуму, якому поклоняється матеріалізм, вона фіксує тільки пливкі первинні враження, які не тільки не піддаються контролі розуму, але й протиставляться йому. В одному з віршів Пастернак говорить, що поезія народжується так само як казка, страх, підозріння тощо, не з розуму а з свідомості і підсвідомості, отже відзначається суб'єктивістичним психологізмом. Тому Пастернак нераз користується способом розкриття життя через дитяче сприймання, тобто через первісні враження від життя („Детство Луверс“). Сучасність не промовляє до нього, і в одній із своїх збірок „По-

верх барьеров“, де зібрані вірші 18-ти років, Пастернак старається дивитись понад сучасність, понад „барьери“ війни 1914 р., революції 1917 р., понад боротьбу клас в життю й мистецтві. А коли й пише щось про революцію, то дуже абстрактно, в абстрактних образах. Пролетарську революцію, як сказано, він, очевидно, приймав, але приймав пасивно, і ніколи не пробував збагнути її сенсу або зобразити в прямій формі, але коли розглядав проблему революції й мистецтва, то ясно й отверто відстоював погляд про „несовместимость“ мистецтва й соціалізму. Мистецтво для Пастернака є виявом індивідуальної неповторності, а в соціалізмі індивідуальність зникає в масовості. Коли часом він і брався за сучасну або політичну тематику, все одно з яких спонук, то з-під його пера виходили твори, в яких на перший план висувається психічне життя людини, природа або що, а не політика сама собою, напр., „Год 1905“, „Спекторский“, „Лейтенант Шмідт“, „Воздушные пути“. Ці твори виявляють понад усякий сумнів авторове визнання „революції“, якій вони є певною даниною, але все таки вони не є творами політичними у властивому розумінні, лише хіба виявляють впливи певних політичних випадків на окремі одиниці. Подібно як і його друг Маяковський, Пастернак теж написав вірш про Леніна, але коли Маяковський намагався зачарувати самою силою слова „Ленін“, то Пастернак ні разу не згадав цього слова. Взагалі політичні події й особи не цікавлять його сами собою, тільки радше як тло чи умовини, в яких живуть персонажі. А коли йому доводиться, як каже А. Селивановський, „силою самого життя“ говорити про новий лад, то він усе таки бачить соціалізм як дуже далекий і недосяжний ідеал. Соціалізм, каже він, це не розвиток, а заперечення сьогоденного дня пролетарської революції. „Страна социализма только курится сквозь дым теорий, как исход сегодняшнего дня...“

Немає сумніву, що Пастернак найвизначніший сучасний московський поет і що рівного йому, чи бодай подібного серед живучих московських поетів немає. Але це й невелике чудо, бо бути визначним поетом серед сучасної совєтської віршової творчості не так то й важко. Вже коли бути щирим, то Пастернак вартий порівняння не так лише з сучасними живучими, як із неживучими російськими поетами. Та коли йде про живучих, то ніхто з них, мабуть, не мав такого ґрунту і таких сприятливих умовин, щоб бути визначним поетом, як Пастернак, який уже змалку і замолоду мав висококультурну атмосферу. Батько його був на свій час видатний мистець-маляр, а мати була талановита музика. Сам він теж учився довгі роки музики, а його учителем і приятелем був відомий музика Скрябін.

По скінченні середньої школи Пастернак почав студіювати право в Московському університеті, але потім покинув музику й право і записався на філософію, яку студіював дома, в Московськiм університеті і продовжував у Марбургу, в відомого професора Когена, одного з членів неокантіанської філософської школи. Тут і були закладені основи його світогляду, і то як для нього, людини жидівського походження, світогляду незвичайного, бо ідеалістичного, а докладніше, суб'єктивно-ідеалістичного, кантіанського, згл. неокантіанського. Неокантіанська школа цікава тим, що вона намагалася очистити філософію Канта від матеріалізму згл. раціоналізму, який Кант пробував синтезувати з ідеалізмом, отже, ще більше поглиблювала ідеалізм. На особливу увагу заслуговує тут Кантова, згл. неокантіанська концепція естетики. Кант і його послідовники проголошували безцільність мистецтва. Перед Кантом Краса поєднувалася з Добром, але Кант відділив Добро від Краси і потрактував кожний чинник самостійно й окремо. На місце довершеності (Vollkommenheit) раціоналізму Кант поставив т. зв. безцільну доцільність в мистецтві, „Zweckmässigkeit ohne Zweck“, тому ми-

естетство в його розумінню не може мати ніякої, позамистецької, цілі. Воно існує само для себе.

Таку чи просто таки що кантівську естетику в неокантіанській концепції Пастернак узяв за основу свого мистецького світогляду. Щоправда, концепція чистого мистецтва не була ні Кантовою, ні кінець кінців Пастернаковою особливістю, це була концепція усього модерністичного руху, зокрема французького й російського символізму та багатьох інших тодішніх літературних стилів і напрямків. І цій естетиці Пастернак остався вірний увесь час, тому й волів цілими роками взагалі нічого не писати, аніж писати під тиском чи на замовлення.

В Німеччині Пастернак жив до самої першої світової війни 1914 р. В часі першої світової війни працював у якійсь фабриці на Уралі, а після революції в бібліотеці Комісаріяту Виховання в Москві.

Писати почав ще в 1910 р. Спочатку він пристав був до футуристів, згл. до одної з його груп, і перші його поезії мають багато з футуристичного новаторства. Перша його збірка поезій має назву „Близнец в облаке“, подібно як одна з поезій Маяковського називається „Облако в штанах“. З років 1914—1916 походить друга збірка „Поверх барьеров“ („Понад бар'єри“). В обидвох тих збірках Пастернак виявив неабиякий талант і винахідливість, але визнанням поетом став аж після третьої збірки „Сестра моя жизнь“, написаної у 1917, а виданої аж у 1922 р. Після четвертої збірки „Темы и вариации“, що появилася 1923 р., Пастернак став загально визнаний як найвизначніший поет пореволюційної Росії. Коли йде про перечислення його творів, то можна згадати тільки бібліографічно. В 1925 р. вийшла збірка його оповідань, які пізніше появлялися в журналах, а в 1926-7 вийшли дві довші нарративні поеми „Год 1905“ і „Спекторский“. Далі, в 1931 р. появилася автобіографія „Охранная грамота“, в 1932 р. збірка поезій „Второе рождение“. Зібрані твори були видані в 1933 р. і перевидані в 1936 р. В 1943 р. видав він збірочку поезій „В ранних поездках“, в яких зібрані поезії з 1936-41 рр., і збірка „Земной простор“ із 1945 р. З прозової творчості треба згадати оповідання, видані згодом під заг. „Воздушные пути“, 1933, згадувана вже автобіографічна „Охранная грамота“, „Детство Луверс“ і деякі інші. Багато часу присвятив Пастернак перекладам. Він перекладав Гете, Кляйста, Гьєвега, Шекспіра, Верлена та грузинських поетів. Говорять і про деякі переклади з Шевченка, що мають бути просто незвичайні, але ми на них не на-трапили.

Що Пастернак незвичайно оригінальний поет, не можна заперечити. Його поезія мала великий вплив як на сучасників, так і на молодших рос. поетів. Збірка „Сестра моя жизнь“ ходила довго в рукописі, поки була надрукована. По її появі Пастернак став визнаний за універсального поетичного майстра і за зразок. Один із моск. істориків літератури, Мірській, каже, що імітації його стилю появлялися ще перед появою тієї збірки в друку. Не лише футуристи, як Асеев, але й поети інших стилів, як напр., акмеїсти (Мандельштам, Цветаева) були під його впливами. Навіть останні вірші В. Брюсова, одного з основників рос. символізму, є, як каже той же Мірській, свідомою студією імітації Пастернака. Під впливом Пастернака були такі моск. поети, як Тихонов, Багрицкий, Сельвинский, Саянов, Антокольский та і.

Пастернак не є поетом для багатьох. Романтик і індивідуаліст, як його називає один із критиків, він не був і не є поетом для всіх, він радше поет для вибраних, для смакунів поезії. Його здавна називали „поетом поетів“, бо для звичайних читачів його поезія темна і складна; його синтакс химерна, мова радше еліптична, метода асоціативна, яка любить наглі мегафоричні скоки й викрутаси. Все це вимагає від читача великих зусиль уяви. Та все таки його ритміка енергійна, змінлива й заразлива, поетичні візії свіжі й оригінальні. Звичайні банальні речі він уміє трактувати оригінально й по-новому.

Його улюблена метода — неочікувані контрасти й парадоксальні метафори й порівняння, напр., у нього „вечір порожній, як перервана історія“ (оповідання), блакитне повітря схоже на полотняний клунок пацієнта, звільненого зі шпиталю, біла хмарка стає біліша ніж біла перев'язка на голові, сонце дивиться в бінокль і прислухається гарматам і т. п. Він радо вживає вульгаризми, технічні терміни, але вживає їх так, що не нищить поезії. Поезію намагається якнайбільше зближити до прози, подібно як Маяковський, віршеві надає інтонацію розговорної мови, але при тім уміє досягнути великої музикальності віршу і ритмічності прози. Його порівнюють з різними поетами, часто з Лермонтовом, від чого він і не відпекується, а отверто признається до романтичної традиції. Є в нього і дещо з Тютчева, як кажуть дослідники, а навіть і з Толстого.

Останнім дотепер його твором є саме „Д-р Живаго“, роман, про який говорять і пишуть у всьому культурному світі. Може не тому, що він такий знаменитий з мистецького боку, тільки тому, що він не такий, як уся советська література.

На тему його постання ходять різні версії. Одна з них походить від якогось німецького журналіста Руге, якому Пастернак мав сказати, чому він вирішив написати „Д-ра Живаго“. Після останньої війни він довідався, що його загрозило дуже поважають, хоч він на те і не заслужив, тому він вирішив, що мусить виправдати ту високу оцінку про себе і написати твір, що вимагав би більше праці й довшого часу. Так почався „Д-р Живаго“ в 1945 р., ще далеко до смерті Сталіна, а закінчився за 10 років, 1955 р. В той час якраз прийшла відлига і советська цензура поставилася до роману прихильно. Він навіть одержав дозвіл передати копію загранично, представникові італійського видавництва, комуністові Фільтрінеллі, що був тоді якраз у Москві. Та нагло прийшла ґрунтовна зміна поглядів, бо в Москві захопились, що роман еретичний. В одному місці герой роману говорить, що „марксизм погано володіє собою, щоб бути науковим. Я не знаю напрямку більш відокремленого й далекого від фактів як марксизм“. І ще там сказано дещо про колективізацію, про концлагері та інші проґреси проти офіційної догми.

Зразу автори пропонували переробити роман, але він відмовився. Тоді цензура наложила заборону і наказала одібрати копію з Італії. Та італійський видавець відмовився віддати копію і видав роман в італійському перекладі, за що, здається, був викинений, або й сам виступив, з комуністичної партії. В ориґіналі одначе видати роман не хотів. Та коли його почали переконувати, що твір може бути нагороджений Нобелем, як буде виданий московською мовою, він випустив книжку в ориґіналі, але в продаж не пустив. Частина цього видання мала якось потрапити на брусельську виставу в Ватиканський павільйон, і її розхопили советські туристи. Декілька примірників мав одержати американський амбасадор чи якийсь там американський відділ Об'єднання Політичних Емігрантів. Наскільки ця версія правдива — важко сказати, але це не таке то й для нас важне. Важніше те, що представляє собою сам роман — літературно і, кінцево-кінцем, політично, бо саме в політиці від нього стільки галасу як по цей бік, так і по той бік залізної заслони.

В суті речі роман „Д-р Живаго“ не відзначається ніякою такою атракційністю, яка б виправдувала таке „порушення умів“ на Заході. Читач, що шукатиме в романі якоїсь політичної ревеляції, якогось розкриття советської системи, по прочитанні кількох розділів знудиться і відложить книжку. Це твір завсім не політичний, хоч про політику тут багато говориться, а може не так про політику саму в собі, як радше про її наслідки для людей, що в даному часі жили і певні політичні події переживали. Весь роман присвячений життю московської інтелігенції впродовж кількадесяти років. Це історія життя представника тієї інтелігенції, Юрія Живаго, від смерті його матері, коли йому було около п'ять років, до його власної смерті десь

у 1943 р. Дія відбувається в різних місцевостях — на селі, в Москві, на Україні, в Сибірі і розгортається на тлі різних подій — революції 1905 р., російсько-японської війни, першої світової війни, большевицької революції, „воєнного комунізму“, „непу“, сталінської диктатури, ежовщини і т. п. І не події самі собою цікавлять автора, а життя людей, яким доводиться переживати ті події, і перш за все життя героя Юрія Живаго та багатьох інших персонажів, яких у романі, власне, як у романі, дуже багато. Життя тих людей переплітається з життям Живаго, тому акція роману розвивається дуже повільно, бо автор відводить багато часу й місця на виправдання їх існування в творі. Читач, що шукає живої акції в романі, не матиме терпеливості перечитувати досить нуднаві розповіді, описи та окремі епізоди, яких тут без ліку і міри, потрібних і непотрібних, і не дуже буде цікавитись безліччю епізодичних персонажів, які, з уваги на задум чи мету автора, може, й потрібні, але з уваги на розвиток акції дуже часто зайві. Та коли мати на думці образ людських переживань, т. ск. історію цілого покоління, якому довелося переживати найтрагічніші, може, події й випадки, впродовж кількох десятиліть, то ця розтягненість роману, ця детальність у змальовуванні багатьох персонажів має своє виправдання. Проте читач ними цікавиться мало і скоро перекидає листки книжки, шукаючи сцен, що зв'язані безпосередніше з героєм роману та його найближчими. Та автор не спішиться з розвитком акції, бо не вона для нього важна. Роман, як кожний роман, багатопланий, з багатьма сюжетними лініями, які треба якимось пов'язати і звести до „спільного знаменника“. Тим спільним знаменником є індивідуальність людини, її психіка, її свобідне індивідуальне життя. Ствердження життя як вищої вартости — це основна лінія роману, якій підпорядкована вся композиція. Автор в різний спосіб підкреслює, що життя людини — це не глина, з якої можна виліплювати що хто хоче за передбаченими плянами. Форми життя часто міняються, але його суть остає завжди незмінна. Не можна людині наказати бути щасливою за такою то програмою і не можна збудувати життя в усіх деталях, які собі намітила якась організація. Людина може вірити тільки в те, в що може вірити і хоче, але не в те, в що їй наказують. Життя людей не можна упорядкувати за якоюсь визначеною схемою, бо воно різнородне і має свої власні закони, яких людина не в силі ні збагнути, ні тимбільше змінити. Хто береться за це — насилує життя, тому відразу засуджує себе на невдачу. Це не значить одначе, що життя не можна поліпшити, навпаки, його не тільки можна, але й треба поліпшити. Саме тому Живаго не був контрреволюціонером. Він бачив, що в Росії багато дечого греба змінити, тому до революції ставився зовсім прихильно. Ще гімназістом він помагав революціонерам і був ворогом царів. В перші часи большевицької революції його захоплює рішучість її провідників, їх закони тверді і рішучі, які мають поліпшити життя, але скоро він переконується, що ці закони гарні й добрі тільки на папері, а в дійсності вони цілковито викривляють життя.

До такого висновку М. Хвильовий дійшов багато раніше як Пастернак, бо для Хвильового революція зайшла в тупик та перемінилася в „раковину з калом“ ще в половині 20-тих років, а Пастернак побачив це аж у 50-тих. І коли антикомунізм Хвильового мав виразно політичне обличчя, то для Пастернака, згл. для Живаго, антикомунізм має радше характер метафізичний. Він не проти революції й комунізму, тільки проти насильства, проти культу революційних вождів, проти революційної догматики. В дечому він нагадує нашого Винниченка, його т. зв. конформізм, бо й Винниченко був не так проти комунізму, як радше проти насильства й насильного запровадження комунізму. І ще Пастернак не може погодитись, що комуністичні вожді мають себе за героїв, за великих духом людей, а його не мають навіть за людину, тільки за знаряддя, яке має служити для їх величі.

Він не приймає закидів, ніби він містик, ідеаліст, шелінгіянець чи ніцшеанець, але він признається, що нова комуністична влада йому чужа, бо вона змінила царське самодержство ще жорстокішими і важчими вудилами революційної наддержави. „Я стояв за революцію, каже Живаго, але тепер я думаю, що насильством не можна нічого здобути. До добра треба йти через добро“. Він теж критикує колективізацію. В розмові двох офіцерів — Дудорова й Гордона 1943 р. він каже:

„Я думаю, коллективизация была ложной, неудавшейся мерою, и в ошибке нельзя было признаться. Чтобы скрыть неудачу, надо было всеми средствами устрашения отучить людей судить и думать, принудить их видеть несуществующее и доказывать обратные очевидности. Отсюда беспримерная жестокость ежовщины, обнародование неросчитанной на применение конституции, введение выборов не основанных на выборном начале“... .

Є ще в романі й деякі інші прогріхи проти офіційної догми, але в суті речі роман не є аж такий протикомуністичний, за який його мають в Європі. Пастернак не погоджується лише з сильною системою, з фальшем і забриханістю, все інше він прийняв би, якби був інший, скажемо, лагідніший, режим. І цей режим він критикує, але його гостріше критикували колись українські письменники, не тільки ті, що там, але й еміграційні. Та на Заході цього ніхто не зауважив і не відмітив, бо українські письменники, як от Хвильовий, критикували й критикують не тільки комунізм, але й московський імперіялізм, а це для Заходу неприємне.

Д-р А. Княжинський / **Творчий шлях Л. Українки** (Закінчення)

Це складне психічне явище замітили саме деякі критики Лесі та вияснили його зовсім хибно. Для них це „соціяльний індивідуалізм кляси“, (комуністичної), що йому протиставили вони „анархічний індивідуалізм кляси“, що „занепадає“ (буржуазії, капіталізму). На ділі й демолібералізм, на стороні якого розвинувся капіталізм, і соціалізм (байдуже, демократичний чи комуністичний) — розв'язують „анархічний індивідуалізм“ (перший — зразу, другий в далекій майбутності) та — що головніше — відкидають духовість у житті. Додаток „кляси“ не може мати нічого спільного з ідеологією Лесі. Не підшуковуючи іншого терміну, але приймаючи, на разі, назву цього явища: „соціяльний індивідуалізм“, мусимо ствердити, що така концепція становища одиниці в нації є типово українська та що вона, виявившись так наявно в творчості Лесі, була дальшим її важним здобутком на шляху до повної розбудови світогляду в лінії українського ідеалізму.

Так станула Леся Українка **один крок перед шпилем.**

І нагло з'явився новий ворог, **нова поважна колода**, яку мусіла Леся усунути, щоб добути те верхів'я. Була це **революція з 1905 року**. Підготовлена й консеквентно переведена соціялістичними партіями, зуміла вона захопити великі маси народу і, покористувавшись їх невдоволенням із соціяльної нужди та приниження, увести їх у революційний рух. Велика напруга почувань і дії, яка супроводжала цю революцію, витворювала враження, що саме в цих „нових силах“, які, здавалося, виводив на сцену історії соціялізм, лежить джерело сили — тієї сили, що її, мовляв, втратили нації. Багато інтелігентів, які, зневі-

рившись у націю, не відчували її сили, які одначе, навіть зовсім щиро, бажали визволення народу з політичної неволі, зв'язувало надії на те визволення з соціалізмом, як єдиною рушійною „ноювою силою“. Що в витворенні, а то й закріпленні такої сугестії поміг „дух часу“. визначений матеріялізмом і раціоналізмом, про те — супроти сказаного в I. розділі — зайво говорити.

Цій сугестії підлягла навіть Леся Українка. В душі Лесі зустрілися тепер її важкі й важні здобутки з цим усім матеріялом, з яким різними дорогами наступав на неї матеріялізм. Леся увійшла у важку нервову добу страшної боротьби, якої не переживали ті всі інтелігенти, що жили тільки щоденними турботами та дрібними радощами будня. Це зденервування Лесі слідне й у змісті її тогочасних творів:

Ось уночі пробудились думки:
„Спиш?“ — мені крикнули — і залюбки
Кров мою пить почали, як вампіри . . .
П'ють без ваги, без жалю і без міри . . .
Ось налетіла одна промениста,
Як тепер безпричальна, вогниста —
І пролетіла . . . Її не спинить . . .
Чую, що погляд мій гостро зорить,
Пильно пронизує темряву чорну, —
Не подолати її непоборну!
Думка пролинула, зсунулась тьма,
Ось уже ясної й сліду нема . . .
Тільки даремно горять мої очі . . .
Темно . . . Ох, мучать як думи вампіри! . .

Воно слідне й у формі цих творів; Леся не має сили викінчувати початі оповідання („Утопія“, „А все таки прийди“, „Interview“), бо цей літературний жанр потребує найбільше об'єктивізму та спокою.

В цьому місці треба зробити ще одне дуже важне спостереження: всі духові здобутки, що завдяки ним двигалася Леся на верхів'я свого світогляду, завдячувала вона складному психічному процесові: усвідомлення підсвідомого голосу душі, що озивався до неї в її ліричних творах як відгомін духа нації. Увійшовши в добу внутрішньої боротьби, Леся мусіла зглушити в собі цей таємний голос душі, а до помочі покликати розум, інтелект. У висліді цього поза цитованим щойно віршем, немає майже зовсім ліричної поезії, (коли в лірику не врахувати її драматизованих сцен, у яких саме, як загалом у драмі, найсильніше став діяти тепер розум). Головним, майже одиноким жанром її тодішньої творчости стануть тепер драматизовані сцени: „Осіньна казка“ (25. I. 1905), „Три хвилини“ (29. VIII. 1905), „У катакомбах“ (4. X. 1906), врешті „В дому роботи, в країні неволі“ (18. X. 1906).

Коли замовк голос підсвідомого в душі Лесі, найскоріше захитався найслабший, бо ще нерозбудований бастион, віра в лицарського духа нації. Це явище зрозуміємо тим легше, коли зважимо, що Лесю ограблено саме з довір'я в цю прикмету нації. Бачимо це в її „Осіньній казці“.

Дуже цікава історія цього твору, що кидає ясний жмут світла на духовий стан Лесі. Драма викінчена 25. I. 1905 р., але почата на початку січня. Не друкована своєчасно. Чоловік Лесі не міг навіть

пригадати собі, чи Леся показувала комусь рукопис твору. Чорновик справлюваний і покреслений, на кінці допис: „кінець колись буде“. Це все вказує на те, що Леся дуже помилялася, бажаючи розв'язати в тумані соціальної революції томливе питання волі Ураїни.

Сенс цієї драматичної сценки такий: перед Україною (принцеса) стоять дві дороги: асимілюватися до теперішніх володарів (пропозиція короля), або схаміти (пропозиція блазня). Лицарство, що єдино-природно могло б розв'язати цю справу, не зуміло залишитись собою, воно зневірилося в свою силу й вартість та пішло до ворогів. Маса народу, що могла б видати із себе нове лицарство, схаміла й валяється в бруді, дозволяючи займанцям коверзувати собою. **Лишається єдина поміч у „нових силах“ у народі, що опруться на всесвітній рух.** Вислід міркувань остає одначе **проблематичний**; на запит хлопця, чи скоро будуть на горі, відповідає майстер:

Це діло довге, як осіння казка.

Тепер зовсім не бадьоро бринять останні слова принцеси:

Зате скінчиться справжньою весною.

Залишилась отже практична вимога: опертися на чужі „сили“, що мають дати розгін українському народові.

У драматичній сцені „Три хвилини“ переводить Леся перевірку вартості цих „чужих“; є ними: матеріалізм (монтаняр) і раціоналіст (жирондист). Та ні один, ні другий не може говорити про правду — ідею, бо хоч жирондист і попадає на добре вияснення життєвої вартості ідеї*), що й могло б послужити основою до вияснення духа, чи її живучості**), то як колишній раціоналізм не встоїть проти матеріаліста (тим самим і раціоналіста), хоч буде говорити про те, що „ідея вічна“, хоч буде оборонюватися перед заміною змісту на форму***). Монтаняр має право бачити в тому нереальну містику, бо жирондист

культ розуму змінює на культ містичний

Дальшими раціями*) завів монтаняр жирондиста вже в чисту словну формалістику, (слово „фокус“ набирає значення не „сочки“,

*) Про генія говорить жирондист так:

... для ідеї
людина геніяльна є той фокус,
в який збирається її проміння,
розсіяне по частках межі нами.

**) Жирондист каже про ідею:

... вона воскресне
з крові, як фенікс, з полум'я, і сили
нової набере з крові
посвячених її мучеників.

***) Коли монтаняр валить вартість прикладу церкви, мовляв, „різні є вже церкви“, жирондист каже:

Не в церквах жила ідея, а в людях
Тих замучених героях, що так
Одважно йшли на муки й смерть.

*) „кожний мізок має власний світ“, найвища „нагорода народам, партіям та й одиницям“, це сила за життя, бо тіло й ідея — це одне; ідея живе тільки в живій генерації й її не може пережити; ідея не може побороти живої, біологічної людської сили.

а „штучки“). Жирондист усумнився врешті в понадособовість ідеї й утікає з рідного краю. На вигнанні однак він чує, що „краса чужини“ його „гнітить“, чує, що тільки в ріднім краю є „життя“, без огляду на те, чи одиниця на волі, чи в тюрмі. Рідний край, як вічна ідея, набирає для нього реальної вартості, і він повертається. Остаточний вислід, це ствердження правди: ідея — це **арациональна, нематеріальна, але реальна, дійсна вартість!**

В такому оформленні думки залишаються ще не вирішені питання:

1. Чи силу дає одиниці її ідея в рідному краю, отже серед реального життя?

2. Чи „рідний край“ є сам ідеєю, що творить життя? (Тут цей „рідний край“ замість „нація“ спричинює багато непорозумінь.)

Наразі Леся не пішла на вибір другої можливості і хоч у наступній драматичній поемі вона ще вибере першу, то в вирішенні її будуть уже деякі точки, за які може вже вчепитися дальша думка; це буде відгомін голосу духа нації, що наразі замовк, допустивши до голосу тільки розсудок, інтелект.

Та драматична сцена — це „У катакомбах“. Раб-неофіт протестує вправді проти цілої будови віри (раби — вільні — раби Господні), але сам розв'язує змістово ідею в площині інтересу одиниці. Його боротьба „за волю“ проти рабства“ є „правдою“ індивідуалізму, що має

вільним, непідвладним, богорівним.

Ясно, що це розв'язка анархічна — в лінії демолібералізму.

В перекресленому згодом закінченні тієї драми є „вселюдська“ нотка

... Чистая любов“.

Мені здається, хто його промовить —

Хоч би й не був він одної віри . . .

Від серця, щиро, той для мене брат,

Та це закінчення Леся відкинула й остала тільки при інтерпретації т. зв. „суб'єктивного ідеалізму“. Так представляється цілість драми, однак, як сказано, є в ній деякі точки зачепу для дальшої думки, а це:

1) протест проти формалізму, в якого основі лежить спроможність виправдати правильність стану речей, який саме існує, бо тоді ідея перестає бути абсолютно правдива, а тим самим дійсна, реальна. (Це виразний відгомін т. зв. суб'єктивного ідеалізму);

2) проти містицизму ідеї, яка через те втрачає свою дійсність, реальність;

3) проти двоєдушся, що виправдує кожную індивідуальну „правду“ (суб'єктивного ідеалізму), та ще й залежно від обставин.

Коли додати до цього ще й розуміння Бога як батька, то справді ці точки зачепу дальшої думки можуть стати основою зовсім іншого вирішення в драматичній поемі „В дому роботи, в країні неволі“. Легкість вирішення поставлених двох питань (впродовж кільканадцяти днів) є доказом великої вартості цих точок для „расової душі“ Лесі.

Їй уже тепер ясно, що **рівняти всіх**, без огляду „на віру“ за одне

„шире слово“, чи через однакову долю, **не можна**. Гебрей (раб) не може признати товаришем єгиптянина (раба), бо

... Я мушу знати, що я є **раб рабів**,
Що він мені **чужий** цей край неволі,
Що тут мені товаришів нема!..

дарма, що єгиптянин, який малює радо те, що йому звелено (цар — жерцям, жерці — дозорцям, дозорці — рабам), ще радніше малював би за власним почуттям краси. Для гебрея вище постулятив краси, яка не має єднальної сили, **стоїть постулят крові!**

Це вже момент, з якого може рушити*) Леся на здобуття верхів'я світогляду, яке осягнула в своєму „Триптиху“. Ця поема — це Лесин заповіт, синтеза всіх думок, горінь, поривів і муки. Це знайдена опора, розгадка цього таємного, що робило її „сторожею руїн“; це відповідь на питання:

„Де джерело сили нації, народу й одиниці?“

Формально — тридільна поема майстерна; складається вона з трьох частин:

1. Апокрифу: „Що дасть нам силу?“
2. Легенди: Орфееве чудо“.
3. Казки: „Про велета“.

В першій поемі розв'язує Леся питання: **джерела сили в одиниці**. Є ним: **почуття морального обов'язку, голос духа нації в душі одиниці**. Після ствердження:

Не маю сили. Згинула. Пропала.
Що верне силу, як її нема? —

на вид Правди — Сина Чоловічого, що під вагою хреста, „як біле-сире дерево хреста, зрошений кров'ю; обильніше її на чолі Його, як на чолі робітника поту“ — тесля спиняє удар бича легіонера:

... Пожди!
... Я зробив цей хрест важким,
То й мушу я нести його. Давайте!
За цюю працю я не візьму плати“.
І взяв хреста. Ніхто не боронив.
І випроставсь похилий стан у теслі,
Напружились його зів'ялі руки,
Погаслий погляд знову загорівся
Великим та палким глибоким смутком.
І твердою, важкою походою
Пішов з хрестом робітник на Голготу,
Немов не знав ні праці, ані втоми
До цього часу.

*) Не зупиняючись на дрібніших моментах побудови цієї нової правди, зверну увагу на ще один відгомін цих перемін, що їх пройшла Леся до 18. X. 1906 р.; — це драма „Касандра“. Написана в 1901/2 р. зимою й 1902/3 теж зимою, викінчена в Сан-Ремо 5. V. 1903 р. — перебула „Касандра“ в 1907 році основну перерібку саме в лінії цього терпіння з 1905/6 р. Касандра типова трагічка, вона, як і Леся раніше, не знає, хто її наказав „будити мертвих“, хоч чує його. Вона не чує тої вічної вартости — нації, яка собі і їй (Лесі) є запорукою „доброї долі“.

Друга поема розв'язує питання сили народу, отже живої генерації нації. Тією силою є ідея, скрита в поетовій пісні. Ця пісня, як спів Орфея, що з Амфіоном і Зетом будують циклопічну будову,

... Чари має ...
Що й дикі звірі слухають її ...
Може б і каміння послухало?

Так каже Зет. Та Орфей знемігся, бо втратив віру в своє призначення жерця ідеї-правди; знемігся, бо став сірою одиницею. Для Амфіона, матеріяліста, ця поетова пісня є тільки „звичкою“ Орфея; він вірить у механізм матеріялізму:

Під захистом тривким їх (людей) праця буде
Тривка й доладна. Ти тоді не будеш
Рівнять їх до овечої отари, —
То буде впорядкована громада,
Народ не гірший від своїх сусідів.

Однак і він просить Орфея, щоб зібрав піснею народ, хоч для нього єднальним чинником є мури міста — матеріяльні границі руху. Орфей бере „цівницю“ — свиріль і грає ...

З нетрів починають виходити люди, сторожко
наближаються до місця, тулячись попід мурами ...

Згодом

Юрба слухає зачарована.

Коли герої не звертають на них уваги, люди стають до праці й докінчують будову гуртом, дарма, що вони не герої.

Пісня вривається, люди знову з жахом утікають, але вже за мури. Сенс поеми (чи радше драматизованої поеми) такий:

Ідея, якої кінечним носієм і невтомним сторожем мусить бути поет, має чудодійну силу єднати людські одиниці в споений гурт, що й дає їм силу виконувати зусилля, що перевищає людські сили. Сама поетова пісня, це голос духа нації, а поет, це той, що має його вияснити.

Третя поема розв'язує питання сили нації. Ця сила в ній самій, а виправданням її існування є Бог. Цим робом підкреслює Леся іраціональність нації, яка є типово духовим явищем. Момент сили й безсилля нації теж типово іраціональний, хоч і типово реальний.

Той велет сильний був колись
Не тілом лиш, а духом,
Всі морські пута і кайдани
Зривав єдиним рухом ...

До такої величної регабілітації української нації дійшла Леся, збагнувши суть нації в її дусі. Велет цей, нація — не може вмerti.

Не встрілив велета Господь
Своїм ясним перуном,
А тільки сном його накрив.
Немов м'якеньким руном ...

Жахливі наслідки цього сну велета,

Бо скористали вороги
З його тяжкої млости,

Безкарно точать з нього кров
І трощать білі кості.

Вже оснували тіло все
Залізними дротами,
Тримали до глибоких рам,
Неситими ротами.

Не раз до серця глибини
Сягають хитрі руки,
А велет спить камінним сном,
Хоч терпить люті муки...

Часом він здригнеться з болю, а тоді

стинаються, шумлять
гаї, ліси, діброви...

Та сон цей ніяк не вічний, колись

Ущухне Божий гнів,
Минеться кара Божа.
І встане велетень тоді,
Розправить руки грізні,
І вмить розірве на собі
Усі дроти залізні.
Все, що налипло на йому
Одразу стане руба.

Так підкреслює Леся іраціональність сили нації. Рационально не можна й розв'язати часу цього моменту, коли б мав прокинутись:

За рік, сторік, чи за безрік
А може й цю хвилину...

Так **геніяльно** розв'язала Леся ряд поставлених питань. Три складові елементи їх: **одиницю — народ — націю** увела в рядки триптиху, зазначаючи цим робом **нерозривність цих елементів, неакадемічність цього питання в цілому його об'ємі; в триптиху глядач може й мусить виходити від кожної складової частини цілості, але й мусить завжди вертатись до цілості! Це саме є доказом абсолютності тієї правди (нації).**

І ще одне цікаве явище (з цілого нерозв'язаного мною на тому місці комплексу проблем) хочу тут підкреслити: **найвищий надряд тридільного й триединого питання розв'язує Лесі „малий сільський хлопчина“ — представник тієї шляхетної маси українського селянства, що віками стоїть на сторожі „намету заповіта“ нації — вартостей її духа, —** вряди-годи будить цього духа зі сну, в який уколисують його ті, що втратили в нього віру.

Так у рік своєї фізичної смерти, на кілька місяців перед нею (5. II. 1913), **станула Леся в сяві верхів'я, знайшла свою силу, що ввела її, як живу клітину, в організм нації. Вона ж наче б у творчому патосі прибрала собі псевдонім:**

ЛЕСЯ — УКРАЇНКА.

В 75-ті роковини з дня народження

Коли людині минає 75 років від народження, то це означає, що та людина щось уже на своєму віку пережила і щось за той час зробила. Коли це людина приватна, то її особисте життя нікого спеціально не цікавить, коли ж це людина громадська, то її життя й діяльність має більше або менше громадське значення, нераз історичне, переломове, яке визначає життя даної спільноти чи народу на довгі роки, а навіть століття наперед. Такими в нас постаттями були Шевченко і Франко, але таким є і останеться **Дмитро Донцов**, незалежно від того як хто сьогодні на нього дивиться і як його сприймає. Його місце, в пантеоні наших великих, окреме й особливе. Шевченко в літературі, Франко в літературі і публіцистиці, Донцов у публіцистиці.

Діяльність Донцова почалася протисоціалістичними виступами серед українських соціалістів, за що його звідти і прогнали, або він сам себе прогнав із їх середовища з тавром „заржавілого цвяха“ та „націоналістичного реакціонера“. Ще молодим студентом Донцов зумів отрястися від впливів матеріалістичного соціалізму, зручно режисерованому в усіх країнах Європи. Він мав відвагу поставити себе проти універсальних тенденцій нівеляції з більшим успіхом, як це вдалося талановитому Бальзакові у Франції, та зумів створити власні, зовсім протилежні соціалістичним, концепції, які не розроблені „науково“, а лише кинені публіцистичним способом, лишили в нашому суспільному життю свій незатертий слід.

Довгі роки Донцов був майже осамітнений у своїй діяльності. „Маси“, про які він висловлювався без виявів пошани, далися зловити на гачок соціалістичної вудки, яку тримала невидима рука міжнародних змовників проти людської гідності та свободи. Під іменем тих „мас“ Донцов, подібно як і Липинський, розумів сучасну інтелігенцію. Вона ж і поборювала його завзято, і робить це, здебільша, ще й сьогодні. Щойно в тридцятих роках нашого століття Донцов зумів об'єднати гурт чи не найвизначніших культурних діячів у журналі „Вістник“: Є. Маланюк, О. Теліга, О. Ольжич, Л. Мосендз, Ю. Клен, Ю. Липа, М. Мухин, О. Стефанович, Р. Єндик та інші з молодшої генерації, які виховалися вже на донцівській лектурі.

Героїчна доба в нашій літературі, це вістниківська доба. Героїчна доба в політичному змаганні нашого народу, це націоналістична доба, яку організували вчорашні воїни, що не думали кидати зброї по програній визвольній війні, і яка оформлювалася під впливом публіцистичної діяльності Донцова і згідно з ідеями, які він голосив. Перемогу ідей Донцова може ілюструвати хочби той факт, що ще далеко перед другою світовою війною були одиниці й угруповання, які завзято заперечували право Донцова на „націоналістичний монопол“. Порівняти це із „ганебним“ тавром „реакціонера“ з-перед так недавнього часу, можемо уявити напрям і поступ, який проробила українська політична думка саме завдяки праці Донцова. Права бути націоналістичними домагаються сьогодні і соціалістичні групи, саме ті, які ще недавно, домагаючись такого привілею, проголошували б самоліквідацію.

Ледви чи здефініював Донцов колинебудь поняття націоналізму, якого він був ідеологом. Чи він це вважав непотрібним чи недоцільним а чи, може, саме його нетеоретизуюча і несистематична вдача публіциста тому перешкоджала, важко сказати, та здається, що така саме діяльність, поставлена на такій „хиткій“ площині, дала власне можливість різним політичним групам проголошувати себе націоналістичними, що й могло причинитися до „розбиття“ націоналістичного руху та й до таких явищ, що деякі з тих груп пробують поборювати самого Донцова. Це „пробують“ відноситься до тих

самих, яким була б його співпраця дуже побажаною, як теж і до тої обставини, що таке поборювання або мусить заперечити ідею націоналізму в основі, або трапляє в порожнечу. Немає бо донцівського викладу теорії націоналізму, як якоїсь систематично-логічної цілоти. Натомість окремі ідеї, ідеали, ключі, дефініції та домагання, пройняті одною великою думкою: бажання добра українській нації згідно із розумінням та найкращою волею автора тих ключів. І ледве чи якийсь людський геній зміг би створити всеобіймаючу життя теорію, лишаючи тому життю самостійність та творчі можливості.

Як з одної сторони донцовізм виявляє оте основне формальне недомагання, так з другої сторони він має, може, й більші позитивні сторінки. Як кожен муж, так і Донцов має свій шлях оформлювання та дозрівання особистості згідно із життєвим досвідом та пізнанням істин. Оте „формальне недомагання“ уможливило Донцову еволюціонувати й перейти не „стрибок“, лише довгий шлях дозрівання, від раннього матеріалізму, почерез індиферентизм та „прагматичний“ ідеалізм до християнського ідеалізму і глибокої релігійності. Якби, нпр., Карл Маркс не був закостенів у своїй „заокругленій“ теорії, спробував був чесно відкрити очі на дійсні істини світу, людство могло б урятуватися від одного чи не найбільш жахливого періоду свого існування. Саме марксистів найбільше нападали на Донцова за те, що він „заперечував сьогодні те, за що він готов був умирати вчора“.

Згадане „недомагання“ має ще і ту позитивну сторінку, що лишає двері відкритими до дальшого розвитку української націоналістичної ідеї, започаткованого Шевченком і відновленого та продовжуваного Донцовом і його співробітниками у незвичайних часах. Ідеологічний рух, шукання і розбиття в українському націоналістичному таборі не є зовсім негативним явищем. Це праця українського духа над віднайденням себе серед попелищ історії, праця започаткована Донцовом, із великим його вкладом у цьому ж шуканні. Це праця над стремлінням до досконалості, таким питомим кожній шляхетній індивідуальній та національній одиниці.

Це „формальне недомагання“ причинилося ще й до того, що „донцовізм“ мимо деяких тенденцій серед певних кіл зорганізованих націоналістів не міг стати якимсь точно оформленим політичним рухом на подобу гітлерівського чи більшевицького, хоч обставини сугерували ідею поборювання ворога його ж власними організаційними концепціями. Донцов не був нічим ідеологічним епігоном і не став практично організаційним. Він не хотів стати на чолі якоїсь політичної фашистівської організації мимо натиску збоку багатьох молодших прихильників і волів навіть утратити їх симпатії, аніж датися намовити до такої діяльності. Він навіть не хотів накреслити схеми такої організації. Для того він був занадто інтелігентний і занадто „нерішучий“, занадто обережний і, може, занадто „розчарований“, якщо не досвідчений. Серед багатьох конкурсних праць про завдання вістниківського руху, праць, які саме й піддавали Донцову такі сугестії, Донцов вибрав і нагородив одну-єдину, яка за ціль його діяльності ставила **моральне і світоглядове переродження народу**, з провідним ключем „лицем до Заходу“, ключем, який пізніше підхопив інший темпераментний письменник і публіцист **М. Хвильовий**. При тому, на певне здивування деяких із його прихильників, Донцов зауважив, що Німеччина не була і не є психологічною Європою; за таку він передовсім вважав Англію.

Сучасний Захід в цілості не уявляв собою ідеального обличчя, хоч і був протимарксівський. Можна лише радіти, що український націоналістичний рух, може саме з „вини“ його духового провідника, просковзнув почерез дуже вузьке вухо хірургічної протимарксівської голки, не перероджуючися або радше не вироджуючися у тоталітаризм, мимо інсинуацій своїх та чужих донощиків, хоч до того тиснула сугестія політичних рухів на Заході, яка й не

могла не заторкнути Донцова. Затримати власну незалежність допомогла йому, може, і його вроджена обережність та „сварлива“, спрямована на оригінальність вдача. Він не прийняв залицянок ані співпраці з гітлерівським „Антикомінтерном“, мимомого, що видав короткі прихильні біографії діяльних тоді в Європі протимарксовських організацій, з Гітлером включно. В „Антикомінтерні“ вбачав він ще одну з багатьох спроб нівеляційного інтернаціоналу, і повів з ним полеміку, саме в той час, коли популярність Гітлера серед українського загалу виросла до висот, не завдяки Донцову, лише завдяки надії на війну з Польщею й Московщиною та через незнання суті гітлеризму. Можна б мати претенсії до Донцова, що він не зумів відгадати тієї суті та остерегти перед нею нарід. Така осторога проте була б нічим іншим, як накликом українців умирати за зненавиджену Польщу й Московщину. Мовчанка Донцова, яка запанувала з хвилиною упадку Польщі, помимо ще недвозначних залицянок гітлерівців до українського загалу й непевности їх самих щодо дальших східно-європейських концепцій, була найкращою формою такої остороги. Але ж іще в останній своїй статті у „Вістнику“, що вийшов напередодні німецько-польської війни, Донцов дуже зручним способом заповідав провал німців, висловлюючи думку, що війна із Сходом мусить скінчитися таким провалом, коли в ній позитивно не бере участі Англія. Що німецькі „надлюди“ не звернули уваги на цю статтю, це, без сумніву, врятувало Донцову життя і дало йому змогу „заховатися“ в Румунії. Та й не багато з наших політичних діячів потрактували погляди Донцова на цю справу поважно.

Діяльність Д. Донцова, як і подібного йому Липинського, виявлялася здебільша в „негації“, цебто в критиці минувшини та сучасности. Безпощадною критикою він виполоє всякі симпатії українського молодого покоління до російської культури, як „патологічного“ явища, розчавляючи її значення тиском незвичайно переконливої та емоційної аргументації. Якби Донцов нічого більше й не досягнув своєю працею — то вже цей досяг забезпечив би йому тривале місце в історії політичної думки в Україні. Це ж бо й поширене ОУН на всі простори України основно комплікує всякі асиміляційні намагання Кремлю, тимбільше, що проти московської пихуватости Донцов зумів викликати українську гордість.

Таку саму долю у його публіцистичній діяльності стрічають ідеї федералізму, інтернаціоналізму, комунізму, соціалізму, нігілізму, матеріалізму, раціоналізму, майже всі „ізми“ 19 ст., включно з гуманізмом та, вкінці, його еманациєю сартризмом.

Полемічний нахил вдачі Донцова часто прислонював те, що він обстоював позитивно, і часто дехто з його опонентів розводив руками, запитуючи в розпучі: „Все нідочого, нічого не варте, крім хіба нинішнього Донцова . . . Та що ж він обстоює?“

Проте на місце „руїни“ Донцов ставив свої будівлі. На місце русофільства, культурного й політичного, він поставив клич „геть від Росії!“ та плекав з особливим вкладом праці любов і подив до нашої славної минувшини, її героїчних та високих традицій, і її „духа“. Діяльність Донцова була не „руїницькою“, не „анархізуючою“, як постійно характеризують її „інтелектуали“, а навпаки, скріплюючою, дисциплінуючою і будучою, хоч і на свій час революційною, якщо й не ревелюційною. Свою велику популярність серед молоді і розчарованої суспільности Донцов завдячує не лише своєму незвичайному публіцистичному хистові, дарові ясного і зрозумілого вислову, мимомого „важкого“ стилю, але й отій саме революційній та „ревелюційній“ рисі його діяльности. Ця діяльність не була „деморалізуюча“, не була наставлена на руйну цінностей, лише на їх переоцінку.

На місце федералізму та славної на свій час ідеї інтернаціоналізму Дон-

пов поставив ідею особовости нації, її підметовости та самостійности так здефініювано, що не лишилося ніякого місця на сучасні чи майбутні комбінації або затемнення, які дозволяли б комусь з українців вірити, що приймаючи мису сочевиці, набувають прав первородства, або зрікаючись його, служать якимсь „вищим“, „загальнолюдським“ цілям. Опрацювання цієї ідеї та її уточнення дало саме основу до того, що він міг назвати свою діяльність націоналістичною. Це ж і дало основну точку українській політичній думці, гочку, на яку не спромігся Драгоманів, ані людина тонкого розуму й багатого схожа з Донцовом, аристократ з крові і кости, Вячеслав Липинський, що припечатав свою величезну й позитивну працю утопічною ідеєю „ідеальної“ федерації трьох Русей. А це й припечатало раз на завжди можливість співпраці обидвох великих мужів. Так Донцов започаткував цілком „оригінальну“, бо таку ж самозрозумілу й історично нову сторінку в історії розвитку української політичної думки. Націоналістичний постулат Донцова сьогодні вже набув права громадянства і став національним аксіомом. Ще недавно українські федералісти становили більшість серед „державотворчого“ активу народу, інтернаціоналісти погловчували майже всі його революційні сили, сьогодні ж обидві групи мусять монтувати себе з елементів невідомого національного походження та валятися на краєчках чужих смітників.

Коли йде про історію творення модерної української нації на руїнах Київської Русі, можемо помітити соціологічно цікаве явище: примату політичної акції над ідеологією, цебто свідомістю цієї ж. Брак ясних концепцій та цілей привів до занепаду а радше до здачі й капітуляції козацької державности. Брак тих же засудив революційні змагання українських мас у часі першої світової війни на згорі назначену державотворчу невдачу. Втративши фактичну незалежність дуже рано і не маючи духової незалежности, український нарід находився серед двох процесів, які пробігали паралельно: процес асиміляції, малоросійщення та новотворення, пробудження, а радше новостворення ідеологією Шевченка, яка щойно в 19 ст. довершила те, що повинно було природно відбутися ще перед вибухом революції Хмельницького. У цей останній процес вдерся нахабний і чужий походженням та духом процес нівеляції — інтернаціональний соціалістичний революціонізм. Політичний та ідеологічний хаос, який настав на Україні в наслідок отих процесів, діючих паралельно, може стати зразком для соціологів на всі часи. Перед тим хаосом бліднуть навіть образи першої, третьої та четвертої Французької Революції. Виведення українського народу з того хаосу в розмірно короткому часі завдячуємо, хоч це може здаватися дивним, праці одної, довго осамітненої людини — Дмитра Донцова. Донцов став чи не одним із найбільших співтворців українського народу, як нації, цебто народу самосвідомого, який хоче самостійности, як найвищої цілі свого соціально-політичного існування, і народу, який не лише має оцю скристалізовану аксіоматичну самосвідомість, але й рішений за здійснення її активно, „фанатично“, „безкомпромисово“ й „безоглядно“ боротися.

У свідомій своїй цілі і бойовій активізації української молоді — велика заслуга Донцова в історії наших визвольних змагань. Його статті та публічні відчити, це зразки „конспіративного“ мистецтва в умовах польської неволі. Їх розуміли правильно лише ті, для кого вони були призначені. Вони єднали в собі краснорічність Демостена, полум'яність в любові й негачії промов Фіхте, в стимуляції могли б рівнятися проповідям тих, що довершували діла Хрестоносних походів. Донцов був тим сівачем, що засівав ниву, на якій родилися і родяться все ж таки неустрашимі воїни бойової Організації Українських Націоналістів. Скільки б хто й не оспорював донцовський „вольовізм“, як „джерело отаманщини та дилетантизму молоді“, не зможе знищити факту, що той „вольовізм“ став духовним мотором активізації мас, і став мірилом або синонімом патріотизму. Донцов зумів з отих молодих юнаків, які

його „начиталися не розуміючи“ створити людей самоздисциплінованих, рішених на все в особистій долі та відважних воїнів з „надією проти надії“. Може ніщо інше як саме це заперечує згйдливі інтернаціональні теорії „дикого розуму“ „маси“, які і не цілком оминули й самого Донцова. З лона українських народних мас вирости українські Цинцинати, Торквати та Сципіони, а числа їм многі, хоч ледви чи дізнається про їх діла в подробицях український Лівій.

Проти комунізму і соціалізму Донцов висунув пристрасну оборону індивідуалізму в цілій багатогранності розуміння цього слова. Він же передруковував новелі та статті з американських джерел, щоб ілюструвати правильність свого погляду. Культ індивідуальности, мабуть, ніколи, крім княжої доби, не був так високо піднесений у нас, як у творчості Донцова. Можна лише дивуватися успіхові Донцова з його „реакційними карколомними“ ідеями серед спавперизованої, ожебраченої суспільности та безробітної молоді; промисл країни і торгівля та її капітали находилися в руках чужинців; що ця суспільність встоялася майже непорочною в обличчі наступу комуністичної пропаганди і гроша, це майже чудо. Це чудо завдячуємо двом силам: Церкві та націоналістичному рухові.

Можна тільки жалувати, що між обидвома силами не було повної гармонії й співпраці. Орган станіславівської дієцезії був у руках бувшого соціяліста та особистого ворога Донцова, Назарука, львівська митрополія, може, цілком природно, симпатизувала з гетьманським рухом, який із шкодою для себе не зумів зайняти ясного становища до федералізму Липинського й уважав за більш відповідне поборювати „юрбовий“ чи „масовий“ націоналізм, для якого Назарук придумав ще й іншу назву, „зоологічний“. Тим терміном поборювали Донцова майже всі наші та міжнародні середовища, прирівнюючи його до імперіялістичного та матеріялістичного гітлеризму. Проте, чому право нації на самостійне та невіддільне існування мало б бути зоологічним, а право імперіялістичних галапасів та поневолення благородним, на те ніколи ніхто із тих опонентів не дав відповіді. Негативне ставлення „клерикальних“ кругів до Донцова шкодило й самим найкращим інгенціям Церкви, саме тому, що воно створювало враження, ніби український визвольницький націоналізм мусить зійти на шлях поганського націонал-соціялізму, мимо найбільш гострого донцівського вістря проти всяких соціялізмів, — замість працювати над тим, щоб він лишився християнським та ідеалістичним, чого природно повинні б ми були очікувати від клерикальних кругів.

Мимо культу індивідуальности, оборони приватної ініціативи, мимо пропаганди англіканської пошани індивідуальної свободи та її символу у лондонському Гайд-Парку, мимо задивлення у республіканський Рим, Донцов не був у згоді із українськими демократичними об'єднаннями, хоч саме тими ж ідеями він створював моральне право й основу на існування тих же. Одною з причин була обставина їх „легалізму“, а радше їх „квіслінгівський“ характер, або легалістичний в умовах польської окупації характер, який ніде не міг поміститися побіч революційного націоналізму. Другою з причин були способи Донцова знайти якусь іншу можливу форму політичного ладу, яка гарантувала пошану індивідуальности, не нищила б самої ідеї авторитету й аристократії, як провідної верстви народу, та гарантії всякої держави. В тій же цілі й він висунув ідею поділу народу на „касти“ та ідею „ордену“, який плекав би відповідальну провідну верству нації. В тому намаганні Донцов схожий з Липинським, з його „клясократією“, або хліборобською аристократією. Тому що обидва ці мужі не поставили пляну, як вони уявляють собі практичне переведення своїх ідей, їх намагання в цьому напрямі не дали майже ніяких практичних наслідків, але й не могли б ніколи дати в умовах поневолення. Проте дещо позитивного, хоч і посереднього, лишилося з тих намагань. Щоб підкріпити свої погляди на роллю аристократії, Донцов

намагався познайомити українську суспільність з прикметами британської духовости, яку він аналізував з любов'ю. Чи можна прищепити риси одного народу другому з успіхом, над тим можна б призадуматися. Англійська демократія, перещеплена енциклопедистами на французький ґрунт, витворила пародію колись шляхетної і великої нації. Мабуть, треба погодитись з Бальзаком, що єдиний відповідний лад для Франції, це аристократична монархія. Проте, коли б із отих намагань Донцова щось лишилося тривалим, принайменше пошана до англіканської культури, аристократичної та індивідуалістичної в своїй основі, ми на тому нічого не втратили б.

Донцовий конфлікт з нашими демократичними об'єднаннями не осамітнений у нашій публіцистиці. Властивим джерелом його були писання Липинського, які не могли не мати впливу на Донцова. Буквальне примінення критерія механічного числа, яке кидає „юрба“ в хвиликах, що рішають про її долю, з порушенням критерія доцільности і рації, може довести до невідкличної національної катастрофи. Липинський не міг простити українській „демократії“ революції проти гетьманського федералістичного акту, в якій участь брав теж тодішній гетьманський міністер Дмитро Донцов; Донцов же не міг простити тій же „демократії“ факту, що єдино правильний клич Міхновського за організацію сильної армії в обличчі большевицького наступу на Україну, утопився у повені голосів пацифістично настроєного соціалістичного парламенту і такого ж уряду. Проте досвід навчив нас, що і „провідницькі“ системи не позбавлені нещастя жертвувати принципом рації якійсь маніякальній ідеї, як це ілюструє приклад із божевільним Гітлером. Цей досвід учить нас, що суть успіхів не в системах, лише у правильності ідей, які володіють умами нації. Маючи за собою такий досвід, погляди на ідею демократії змінилися серед багатьох особистостей нашого націоналістичного руху, і є багато познак на те, що ідея демократизму серед цього руху переможе, може і всупереч поглядам Липинського і Донцова, але ця перемога, чи її поворот відбувається вже на площині цілком інших ідей, аніж це було колись. Створення цієї іншої, вищої площини, завдячуємо саме тому ж Донцову.

Живучи майже під всіма можливими суспільно-державними ладами, і опинившись в прибіжищу демократичних, ми навчилися шанувати привілеї, які дає одиниці, (а дійсно існують лише одиниці) демократичні основи державного ладу, незалежно від його республіканської чи монархічної форми. Правдою є й пізнання, що до такого ладу народ мусить „дозріти“, бути самосвідомим і належно вихованим. Чи переможуть у нас республіканські, чи монархічні ідеї, покаже майбутнє. Без огляду котра з них переможе, певним є те, що по досвіді останніх десятиліть, мабуть, ніхто з українців не забажає провідницько-однопартійної системи під ніяким видом та в ніяких умовинах.

Проти нігілізму Донцов висунув домагання догматизму. Цього домагання, як і деякі інші, Донцов не здефініював так, щоб можна було неоспоримо зрозуміти його думки. Мабуть найбільш правильно буде інтерпретація, що людина мусить прийняти традиційні та релігійні моральні принципи як аксіоми й непорушні догми та мусить „покоритися авторитетові Бога“, якого „здетронізувала“, поставивши на його місце „Людину“, або „Розум“. Без отого „догматизму“ не може існувати ніякий народ, ані раса, щоб не впасти в обійми анархії та лівої або „правої“ тиранії. Оце кожній чесній людині самозрозуміле домагання ще нині стрічає погромників, які вбачають „Великість“ у „інтелектуально насиченому“ сартризмі та „Свободу“ в паралельному, „синтетичному“ побічиснуванні добра і зла, „Диявола і Бога“. Проте я не думаю, що такі спізнені теорії 19 ст., давши порід Гітлерові і Сталінові, зможуть мати успіх серед інтелігенції, бодай частинно вихованої Донцовом. Хай з того факту радіють ті, що вбачають безпеку існування людини в упорядкованих суспільностях у тіні моральних догм та віри в Бога, а не під охо-

роною поліції, і хай сумують ті, хто воліють власну загибель, щоб хвилиноно насолоджуватися видовищем хаосу.

Гуманізм — ідея не здефініювана як слід, як і багато „ідолів“ т. зв. „культури“ 19 ст. Як вимога „людяности людини супроти людини“, це християнська ідея, як ідея „несупротивлення злу“, це толстоївська ідея, протихристиянська й пряма мати більшевизму. Як філософсько-літературний напрям, ідея фальшива, бо вище всяких ідей ставить „Людину“. Донцов побоював гуманізм, спрямовуючи особливу енергію проти його толстоївського та літературного виду, щоб вкінці спрямувати свою працю на відродження та скріплення релігійної віри. Працю над цією ідеєю Донцов розвинув у часі війни та по війні, і коли б вона мала такий успіх як мали інші його кличі, вона стала б короною всіх добрих діл його енергійного та працювотого життя.

Важко вгадати, чи квіетизм вдоволеного із себе світу був наслідком ідей „гуманізму“ та цілого хаосу нездефініюваних споріднених „ідей“, що панюшилися по Європі та обертали цілі народи в стада безвольних овець, які падали жертвою тираній. Все ж між обидвома явищами є багата спорідненість. Проти квіетизму Донцов висунув вимогу чинної постави. Така вимога робить людину співвідповідальною, якщо вона не забирає бойового становища супроти існуючого зла. Видвиженням цього „хрестоносного“ домагання Донцов поставив себе в опозиції до всіх майже циніків та інтелектуалів світу, не лише нашого рідного загумінку. Це домагання висловлене у провідному дусі майже всіх Донцівських виступів та цілою активною особистістю Донцова з'єднало йому чи не найбільше ворогів по всіх закутинах не лише нашої суспільности і становить суть донцовізму та основу донцовських конфліктів із сучасністю. Воно зрозуміле кожній звичайній та незвичайній людині, яка не втратила морального почуття. Воно стало й „підземним“ кличем здорових мас демократичних країн, стає щораз голоснішим, і є позначки на оправдану надію, що всупереч намаганням циніків та інтелектуалів, воно стане живим серед провідних та відповідальних мужів цивілізованого світу, відповідальних за його долю.

Займаючи становище до всіх майже питань суспільно-політичного та світоглядного життя народу, Донцов не міг створити якоїсь замкненої систематичної теорії, вроді марксівського „Капіталу“, або гітлерівської біблії, бо життя ніколи не дасть людині замкнутися в подібній в'язниці духа. Ця обставина не поменшує значення й заслуги Донцова, а радше навпаки. Донцівська „теорія“, це реакція здорового розуму, доброї волі, любови і патріотизму на проблеми, які перед ним ставила сучасність; питання, які він лишив відкритими, не божуть обмежувати вартости його патріотизму. Відкриті питання не замовкають і є запорукою, що завжди знайдеться хтось, хто продовжуватиме його діло шукання добра і правди з такою особистою незалежністю й патріотизмом та відвагою, як це він робив і робить.

Один із рішучих противників Донцова та відомий учений з міжнароднім ім'ям, висловився в одній розмові так: „Донцов, це безперечно геніяльна особистість, але . . .“ Завдання цієї статті не є шукати того „але“, лише дати по-можливості коротку характеристику та підсумки головних напрямних праці Донцова і його вплив на політичний розвиток українського народу. Цей вплив мимо всіх можливих і неможливих „але“ був і є безумовно позитивний, бо не хаотизуючий, лиш кристалізуючий і самостійницько-героїчний.

Рослинні емблеми окремих народів мають у деяких випадках традицію не раз довшу, ніж одне тисячоліття і тим самим вони давніші від геральдичних і сфрагістичних державних інсигній, як герби, печаті, прапори і т. п. Національні рослини — переважно квіти й дерева — творять одну з найзамітніших ділянок загальної рослинної емблематики.

Рослини, що знайшли своє застосування в того року знаківництва, діляться в основному на дві частини:

1. Ті, що притаманні для рослинності даної країни, (нпр. червона рожа в Ірані, рута на Литві).

2. Ті, що тісно пов'язуються з історією, письменством, фольклором і релігією народу (нпр., т. зв. „червона калина“ в Україні й лотос в Індії).

Бувають теж випадки, що національні рослини поєднують у собі обидві вище згадані риси (нпр., вишневе дерево в Японії). До рідких явищ належить застосування в державній чи народній емблематиці таких рослин, які в даній країні зовсім не ростуть, нпр., помаранчевий квіт у Нідерляндії. Деякі народи користуються двома фльоральними емблемами — одним деревом і одним квітом — до таких належить Німеччина з дубом і волошкою, Японія з вишнею й хризантемою та Україна з червоною калиною й маковим цвітом. Рідше вживається та сама рослина в емблематиці двох різних народів, нпр., мак в Україні й Бельгії, волошка в Німеччині й Польщі, рожа в Ірані й Румунії. В державах з високо розвиненою фльоральною емблематикою наявні крім загально-національної рослини теж квіти чи дерева окремих областей. В Канаді існують побіч кленового листка рослини окремих провінцій, а в ЗДА користуються всі складові держави подвійними фльоральними емблемами, хоч не дійшло ще до остаточного усталення національної рослини. Вживання того роду емблем основане подекуди на державному праві, що бачимо, нпр., у більшій частині ЗДА, де існують відповідні закони, а подекуди на традиції й загальному вжитку, як нпр., в Україні.

У відношенні до державної геральдики і взагалі до державної емблематики виступають національні рослини емблеми в п'яťох основних видах:

1. Вони тотожні з державним гербом, цебто творять його головну нащитну фігуру — т. зв. титло; клясичним прикладом є тут ославлена французька „флер-де-лі“ — золота лілея в синьому полі, що була впродовж століть у гербі французького королівства.

2. Вони творять одну з частин державного гербу; як на приклад вкажемо герб Еспанії, де в п'яťому щитовому полі знаходиться гранатне яблуко — колись герб Королівства Гранади, а сьогодні, як граната-яблуня, фльоральна емблема еспанської нації.

3. Вони є т. зв. гербовим оточенням (нпр., перехрещені липові галузки під гербовим щитом Чехословаччини), або урядово затвердженою другорядною емблемою на інших державних інсигніях (нпр., дубовий вінок у печаті Західної Німеччини).

4. Вони ненаявні в найвищих державних інсигніях (герб, прапор і печаті), одначе вживаються в державному житті, як додаткові урядово затвержені емблеми, що помітне особливо в Об'єднаному Королівстві, де англійська рожа, шотландський будяк і т. д., виступають на поштових марках, грошах, військових одностроях і прапорах.

5. Вони не знаходять застосування на предметах державного вжитку і не мають урядового затвердження, зате вони глибоко вкорінені в традиції

га широко вживаються в національному житті (помаранчевий квіт у Нідерландії — символ відданости королівській династії).

У відношенні до найвищих державних інсигній націй, які не належать до круга витвореної в Європі геральдичної культури, переважно азійських націй, які не користуються справжніми гербовими щитами з титлами, лише притаманними для їхньої власної культури емблемами, виступають фльоральні емблеми в подібних п'ятьох видах. Золота хризантема творить цілість верховного знаку Японії, кактус є другорядною частиною верховного знаку Мехіко, а індійський лотос висловлює вправді патріотичні почування народу, однак не виступає в державному знаківництві.

Від рослинних емблем треба строго відрізнити ті рослини, які дуже часто виступають у виді гербового оточення в різних державах, але які не виявляють національного емблематичного забарвлення, лиш містять у собі універсальну символіку, як галузки лаврові, оливкові та інші.

Точно означити відношення традиційних українських фльоральних емблем до української державної емблематики — дуже складна справа; вона вимагає кількох підготовчих розслідувань і тому здержимося від неї покищо та розглянемо її шойно в висновках нашої розвідки. При цьому слід відмітити, що справі українських фльоральних емблем, самих по собі давніх і для національного життя цінних, не присвячено досі належної уваги не з наукового ні з мистецького погляду, тому ця справа не менше занедбана, ніж українське гербовознавство й гербове мистецтво на протязі останніх двох століть. Передовиками в ділянці рослинної емблематики є західноєвропейські народи, серед яких вона глибоко закорінена в національному і взагалі в культурному життю; тут цікаво відмітити, що золота лілея, яка від кінця XVIII століття перестала бути гербом Франції, не втратила свого значення в часах республіки й досі вважається емблемою цієї нації. Першенство належить однак під цим оглядом англосаксонським народам по всьому світі, які не тільки створили поважну наукову літературу в цій ділянці, але й упорядкували та розвинули її відповідними законами й вартісними працями образотворчих мистців.

Заки присвятимо нашу увагу рослинним емблемам України, приглянемося постанню й національному значенню таких же емблем кількох передових під культурним оглядом народів, щоб на тлі відповідного оточення та в порівнянні з ним виявити особливості й символічні цінності дерева й квіту України.

Національний квіт Англії — біло-червона рожа — постав за короля Генриха VII, нащадка роду Ленкастер, під час його подружжя з Єлисаветою з Йорку. Червона рожа роду Ленкестер і біла рожа роду Йорк, відомі в історії Англії з „Війни двох рож“, об'єдналися в двобарвну, т. зв., „тюдорську рожу“, як символ національної єдності.

Оборонність країни символізує шотландський будяк. В XI ст., за панування короля Малькольма II, наступили на Шотландію данці й стали облягати одну з найважливіших твердинь. Ніччю старалися вони взяти цю твердиню, скинули черевики та старалися переплисти оборонні рови. Однак ці рови були повні не води, лиш будяків, і покалічені та перелякані данці счинили крик і кинулися втікати. З того часу шотландці прийняли будяк, включно з моттом „Ніхто не наступить на мене безкарно“, як фльоральну емблему свого королівства.

Символом соборности й визволення держави, як теж збройної боротьби проти ворогів християнства є граната-яблуна Іспанії. Як королі Фердинанд Арагонський і Ісабеля Кастилійська вступили до відвойованої від маврів Гранаді та об'єднали всі іспанські землі, включили до державного гербу гранатне яблуко — емблему Гранаді.

Волошка виявляє вірність німецького народу своїй природженій дина-

стії. Люїза, мати цісаря Вільгельма I, була примушена втікати з Берліну в часі Наполеонських воєн. В дорозі, з голоду й перевтоми, плакали її діти. Щоб їх утихомирити, улюблена народом королева-мати почала зривати в полі волошки та сплітати їх у віночки. Відтоді волошка стала другою рослинною емблемою Німеччини побіч дуба — дерева, що за старогерманських часів було посвячене богові Донарові.

Походження й давність емблеми Франції — золотої лілеї — не вияснені ще достаточною наукою, хоч існує чимало дуже гарних і патріотичних переказів про неї. Ми вважаємо, що і французька лілея і український тризуб походять від тотожного правзору — трилистого, правдоподібно старокельтійського знаку, на що вказує подібність прикрас в Мартинівському й Хацьківському скарбах, що належали антам, і тризубів на кельтійських монетах з Арверн і на кельтійському вівтарі в Ренсі.

Стародавні й різноманітні духові цінності окремих націй лягли в основу символічного значення і всенародного плекання їхніх рослинних емблем: легенда про місійну діяльність св. Патрика в Ірляндії, культ особи цісаря в Японії, індійський переказ про заселення країни ще перед еспанською конкістою в Мехіко, традиція розпізнавальних знаків середньовічних вояків у Валії, філософічно-релігійне заглиблення в Індії і т. д.

У всесвітньому городі національних дерев і квітів знаходяться не менше давні й не менше вимовні своєю символікою рослинні емблеми України: „червона калина“ й „маковий цвіт“, як їх назвала українська народна словесність.

1. Червона калина в княжій і козацькій добі

Червона калина, як емблема й символ України, виступила виразно щойно в першій половині XVII століття, однак особливе значення цієї рослини в українському фольклорі, безсумніву, значно давніше й сягає ще, мабуть, княжих часів. Одним із доказів служить давня коляда:

Спустимося вниз по Дунаю,
Гей по Дунаю під Царгород.
Ой чуємо там доброго пана.
Ми йому будем вірно служити,
А він нам буде добре платити:
По воронім коню, по золотім сідлі,
По калиновій стрілці, по хорошій дівці.

„Це ті походи руських вояків у Візантію, що пам'ятає наша колядка“ — пише про цю колядку М. Грушевський (Ілюстрована Історія України, II вид., Вінніпег, 1932, стор. 62). Важко подумати, щоб згадане тут калинове дерево було вислідом випадковости, бо в піснях, що передалися з такої давнини, кожне слово має своє глибоке значення і обоснованість своєї наявности. Важко теж подумати, що згадана тут калинова стрілка мала б бути натяком на високу ціну чи добру якість зброї. Калинове дерево завжди було дешеве, а його якість і придатність для виготовлення стріл стоїть нижче середньої міри. В цьому випадку маємо до діла з безсумнівним натяком на якусь особливу й не речеву прикмету калини, отже на якусь її чародійну, правдоподібно, охоронну чи щастеносну силу цієї рослини. Тут важно відмітити, що стародавня колядка вкладає ці слова в уста руських воїнів, бо теж у пізніших століттях калина була тісно зв'язана з духовістю українських вояків, головню козацтва. Не зайдемо задалеко, коли відважимося твердити, що особливе значення калини в українському фольклорі існувало вже в поганських часах Київської Русі, на що зрештою вказує згадка про морські походи на Царгород у коляді, бо якраз тоді приписували окремим рослинам надприродні властивості та посвячували їх різним божествам. Червона калина не могла

появитися в козацьких історичних піснях XVII століття без глибоко закоріненої традиції в інших і давніших творах української народної словесності і в культурному житті українського народу. Не могла вона теж бути випадковим витвором якогось одного козацького співця, бо згадана вона в кількох піснях, що різняться одні від одних часом і правдоподібним місцем їхнього постання. Пригляньмося історичній пісні про брацлавського полковника Данила Нечая (надрукована в книзі В. Доманицького „Пісні о Нечая“, Київ, 1905, катеринославський варіант):

Ой зйдемоь, премилее браття,
На високу могилу,
Та посадим, премилее браття,
Червону калину!..
Гей щоб зійшла лицарська слава
На всю й Україну.

Червона калина виступає тут не тільки як козацько-вояцький символ — „лицарська слава“, але теж як національний і навіть соборницький — „на всю й Україну“. Така розповсюдженість у народі та виразність значення не могли витворитися впродовж одного тисячоліття. В протилежності до геральдичних і сфрагістичних інсигній, які в більшості випадків поставали в розмірно короткому часі, символіка й емблематика фолкльору витворювалася впродовж довгих століть, а в деяких випадках навіть і тисячоліть.

Ще виразніше виступає червона калина, як фльоральна емблема України, в історичній пісні з часів Хмельниччини „Гей у лузі червона калина“. Цю пісню записав і включив до свого збірника Українських Дум і Пісень Крачковський (опубліковано приблизно в тридцятих роках минулого століття). Текст цієї пісні наводиться повністю в праці Костомарова „Записки о южной Руси“, що появилася в 60-тих роках минулого століття. Пригляньмося одному з варіантів цієї пісні:

Ой чого та червона калина похилилася?
Чому наша славна Україна зажурилася?
А ми тую червону калину тай підіймемо,
А ми нашу славну Україну тай розвеселимо.

Червона калина символізує тут зрозумілим на всьому тодішньому життєвому українському просторі образом не тільки козацько-лицарської честоти, як це бачимо в пісні про Нечая, але передусім саму Україну, як живу національну спільноту.

Думку, що ця пісня постала за часів Хмельниччини, поділяв академік Дмитро Яворницький, знавець запорозької старовини й автор „Історії запорозьких козаків“. В. Петрівський („До питання про повстання пісні-гімну УСС“ у щоденнику „Свобода“, ч. 211 з 1954 р.) слушно твердить, що згадка про намірений похід на Варшаву в одному з куплетів цієї пісні натякає на те, що пісня виникла за часів Хмельниччини, бо жадне з попередніх повстань в Україні не набиало такого розміру, щоб можна було думати про похід на Варшаву. Від себе додамо, що теж історичні події в Україні по Хмельниччині не могли зродити надій на такий похід. Цей куплет, в одному із своїх варіантів, звучить ось так:

Тай підемо у саму Варшаву саєт, китайку брати,
Щоби тая червона китайка тай не злиняла,
Та щоб наша козацькая слава не пропала!..

Як безсумнівний витвір Хмельниччини вважає цю пісню російський історик К. Осипов („Богдан Хмельницький“, Москва 1939, ст. 186), хоч не подає доказів на своє твердження. Зате подає він ще один варіант цієї пісні:

Розлилися круті бережечки гей гей по роздолі!
 Пожурились славні козаченьки гей гей у неволі!
 Гей ви хлопці, ви добрі молодці, гей гей не журіться,
 Посідлайте коні вороніі гей гей у Варшаву,
 Да наберем червоної китайки гей гей на славу.
 Гей щоб наша червона китайка гей гей не злиняла,
 Да щоб наша козацькая слава гей гей не пропала.
 Гей у лузі червона калина гей гей похилилася.
 Чогось наша славна Україна гей гей засмутилася?
 А ми ж тую червону калину гей гей да підніmemo,
 А ми ж свою славу Україну гей гей да розвеселиmo.

З невідомих причин цієї пісні не вміщено в збірнику „Думи та історичні пісні“, виданому у Києві 1941 р.

На те як тісно пов'язана була символіка червоної калини з українською козаччиною вказують інші народні пісні. В цих піснях про козакування, родинне життя й кохання червона калина супроводить козака на всьому його життєвому шляху — від коліски до могили. Ось пісня про народження козака:

Ой, у лузі та ще й при березі	Ой, де ж вона його породила?
Червона калина,	В зеленій діброві!
Породила молода дівчина	Та й не дала тому козакові
Хорошого сина.	Ні щастя, ні долі.

Три наступні пісні оспівують побір юнака до війська. Найдавніша з них, правдоподібно, пісня „Ой, здорова, чорнобрива“, з якої наводимо три куплети:

А другая доріженька —	В чистім полі при дорозі
Та у чистее поле . . .	Та червона калина,
В чистім полі при дорозі	А на тій же та калині
Та червона калина.	Та зозуля кувала.

А на тій же та калині
 Та зозуля кувала . . .
 Матусенька свого сина
 Та у військо виряжала.

Подібним образом користується творець пісні, що постала вже за початків московської займанщини, правдоподібно в другій половині XVIII ст.:

Туман яром, туман яром, а мороз долиною
 Там зострівся козаченько з молодою дівчиною.
 Ой здорова, чорнобрива, ой здорова, здорова,
 Скажи мені, чорнобрива, а куди шлях-дорога.
 Шлях-дорога, шлях-дорога аж у чистее поле
 В чистім полі на роздолі куц калини розцвітає.
 В чистім полі на роздолі куц калини розцвітає,
 Ой там мати свого сина у некрути виряджає.
 Іди ж, іди, мій синочку, та за старшого брата,
 Там на тебе крають-шиють государське плаття.

Приблизно з тих часів походить пісня „А хазяйський син рано пообіда“:

Ой, у лузі та при березі
 Зацвіла калина . . .
 Не за кого піду я в солдати, —
 За хазяйського сина!

Найновіша з усіх трьох, правдоподібно, остання, наведена нами пісня про побір до війська:

Ой, у лузі, в лузі,
Там калина стояла,
А на тій калині
Там зозуля кувала.

Вона ж не кувала,
Вона правду сказала,
Що вже наших хлопців
У рекрути забрали.

Поворот козака з війни віщує калина в пісні „Козаченьку, куди йдеш“:

Я вернуся, серденько, восени,
Як упаде листячко з калини.

Не тільки в образах з воєнного життя козацтва, але теж з його родинного життя — кохання, сватання й подружжя — виступає куц червоної калини:

Ой, ізйду я на могилу,
Та стану-гляну на долину —
Долина глибока,
Калина висока,
Аж додолу гілля гнеться.

А під тією калиною
Та стояв козак з дівчиною.
Дівчинонька плаче,
Дрібними ридає,
Свою долю проклинає.

Прекрасний образ козацького кохання й оживленої калини змальований у пісні „По той бік гора“. Наводимо тут п'ять останніх строф:

„Козаченьку мій,
Коли б я твоя,
Взяла б коня за шовковий повід,
Та й напоїла!“

„Дівчино моя,
Сідай на коня,
Та поїдем у чистее поле
До мого двора.

„Дівчино моя,
Чом заміж не йшла?“
„Бідна була, по наймах служила,
Пари не знайшла!“

А в мого двора
Нема ні кола,
Тільки стоїть куц калини,
Та й та не цвіла“.

„Калина моя,
Чом ти не цвіла“?
„Зима була та й цвіт оббила,
„Тим я не цвіла!“

Червона калина квітчає ще раз козацьке життя на самому його закінченні. В пісні „Стоїть явір над водою“ оспівана смерть козака:

Ой поїхав в світ далекий тай там десь загинув,
Свою рідну Україну на віки покинув.

Казав собі висипати високу могилу,
Казав собі посадити в головах калину.

„Будуть пташки прилітати, цвіт калини їсти,
Будуть мені приносити з України вісти“.

Ой всі пташки позлітались, цвіт калини з'їли,
Таки мені молодому правди не повіли.

Червона калина виступає тут не тільки як супровідник і товариш козацької долі і як традиційна намогильна рослина, але теж як символічний лучник українського козака на чужині з його батьківщиною. Під цим оглядом символіки червоної калини стоїть ця пісня поруч „Пісні про Нечая“ й пісні „Гей у лузі червона калина“.

(д. б.)

(Продовження з 4. ч.)

Не є моїм завданням описувати окремі періоди, які переживали автохтони українських земель, однак для предмету спинюся коротко на подіях між трипільською добою і початком княжої доби. На полуднево-східних границях українських земель, ще в час існування трипільської культури, стрічаємо сліди побуту невідомих ближче племен, які залишили по собі сліди т. зв. ямної, а потім катакомбної культури. Та вже під кінець другого тисячоліття стрічаємо там же плем'я кімерійців, про яких є згадки у старих грецьких (Гомер) та асирійських писаних джерелах. Вони не мали великого впливу на культуру українських автохтонів, бо їх експансія була спрямована більш на Малу Азію. В той же час із заходу Європи в напрямі на схід (правдоподібно двома дорогами) поширюється культура шнурової кераміки, яка, стрівшись на українських землях із місцевою культурою, витворює нову т. зв. комарівську культуру. Вона поширилась майже на всі українські землі, створивши вогнища різних варіантів. Трохи пізніше комарівська культура на західно-українських землях дізнає впливів — з полудня трацьких, а з заходу лужицької культури. У слід за кімерійцями на східних границях появляються нові кочівники — скити. Ці войовничі номади між VIII і III століттям до Христа заливають цілу південну частину України, а своїми політичними та культурними впливами сягають далеко на північ. Все ж таки хліборобський характер автохтонів не змінюється, що й занотоване в джерелах (Геродот), і цих автохтонів називають скитами-орачами. На зміну скитам із південного сходу приходять також кочовничі племена під спільною назвою сарматів. В той же час із заходу починається мандрівка слов'янських племен та опісля утворення княжої доби.

Але вернімось до згаданої доби трипільської культури.

Археологи означають її початок на 3—4 тисячоліття перед Хр., а час її існування на 2—3 тисячоліття. Більшість учених додачує в трипільцях автохтонів хліборобів. Можливо, що осередком і батьківщиною трипільців було Дніпрове правобережжя та долина Дністра і Бугу. За час такого довгого існування (2—3 тисячоліття) популяція трипільців значно збільшилась, стало тісно на прабатьківщині і ступнево частини родів-трипільців стали мандрувати в усі сторони й шукати пригожої для себе території. Осівши, створювали варіанти первісної трипільської культури. Таким способом майже вся нинішня Україна покрилась поселеннями нащадків трипільців. Послухаймо, що каже про це проф. П. П. Куріний (52) у критиці, долученій да „Великого Цабе“ Д. Гуменної:

„Проблема сусідів (первісного трипільця). В цей час на північ від Яглічної толоки, на Поліссю, розвинулися селища нордійсько-райковецького типу трипільської культури (тип Райки, Городськ), на схід, за Дніпром у чернігівському Поліссі — суспільства ямково-гребінцевої кераміки. Просто на схід за Дніпром — трипільська культура типу Лукашів. На південному сході катакомбна культура. На захід, в сучасній Галичині суспільства типу Грибовичі. Нижче на Дністрі — суспільства типу Борисівки, Кошилівців, Кукутені.

Цього оточення не можна порушати. Воно — історичний факт. Ймення народів походять від родоначальників. Часто це ім'я зберігається в назві річок і селищ...“

На витворення нових варіантів культури та їх відміни, на мою думку, мали вплив ось які дані:

1. Ослаблення зв'язків з прабатьківщиною внаслідок віддалення.

2. Асиміляційні впливи з автохтонами, яких землі трипільці зайняли.
3. Еволюційні зміни в наслідок існування трипільської культури.
4. Вплив культури сусідів, наприклад, на півдні, на заході племен із шнуровою керамікою і т. д.

5. Вплив географічного положення і підсоння.

6. Вплив кочових орд, які час-від-часу заливали наші землі.

Як кожна культурна доба, так і трипільська є носієм залишків попередньої культури. Розуміється, що перехід від однієї до другої культури не відбувався дорогою революції, але еволюційно і тому на самих початках трипільської культури тих залишків з попередньої було дуже багато, так що хто й зна, чи не були вони домінуючими на початках і щойно з часом залишили місце новим, більш, так сказати б, модерним змінам.

Залишками вважаю: в ділянці матеріальній крім знаряддя, збирання, полювання, приручування диких тварин; в ділянці суспільній матріархат, який трохи пізніше, тобто вже під впливом розвитку табунного скотарства, переходить ступнево в патріархат. Та в кінці в ділянці духовій — тотемізм, тобто вірування первісної людини в походження роду від різних тварин, птахів чи рослин, які він уважає своїми предками. Ці тотеми надають назву начальникові роду, а від нього цілому родові, племені, а опісля місцевості, котру дане плем'я замешкувало, а також рікам, озерам, горам і т. д. Згодом зникає пам'ять походження назви від тотему і залишається сама назва. Частини тотемів, як напр., шкіра, роги, зуби, пір'я і т. д. стають прикрасами роду, родовими знаками, опісля відзнаками племені, часами у формі татуажу, а пізніше рисунків на зброї, одягу, щитах. Цікаво, що тотеми, за Фразером (53), бувають чоловічого і жіночого роду, при чому жіночий рід в деяких місцевостях навіть переважає над чоловічим, що могло б частинно вияснюватися впливом матріархату. Тотемізм, це ще не релігія, та це все ж таки є початком інтелектуального розвитку людини. В тотемізмі є вже початок соціальних елементів (родина, рід, плем'я) та досі не вияснений прапочаток законів генетики-екзогамії (54) (заборона одружуватись членам того самого роду) і як консеквенція цього груповий шлюб, а пізніше т. зв. поривання, яке задержалося на периферіях давнього трипілья аж до початків княжої доби, хоч у центрі трипілья переходить уже раніше в шлюб парний. По характері тих залишок можна здогадуватися, що людина доби передтрипільської культури стояла ще на дуже низькому розвоєвому рівні; була це, мабуть, доба мезоліту. Місце релігійних вірувань займає спершу чаклування. Всі ці залишки передтрипільської доби виступали ще довго у добі трипілья всуміш із ясно зазначеними віруваннями у надприродні сили, тобто з релігією, вищими економічними формами, як напр., хліборобство, оборове, а опісля табунне скотарство, з розвитком житлових умовин, керамікою і т. д. Ці залишки існують цілими століттями, як ще живий об'яв, а пізніше у формі переказів, казок, пісень, святкових та весільних обрядів і т. д., та стають нашим багатим фолкльором. Одним із тих тотемістичних залишків, який ще сьогодні існує в нашому народі, вважаю спеціальне шанування бузька (чорногуза, лелеки). Можливо отже, що між багатьома різними тотемами була також галка, яка надала назву начальникові, а більш можливо начальниці роду, від неї племені і місцевості, яку це плем'я замешкувало, тобто Галичеві.

Відносно мовної сторінки проблеми, то вияснення д-ра Я. Рудницького, подані у розвідці „Назви »Галичина« і »Волинь«, є настільки докладні, що не вимагають пояснень. Зацікавлених відсилаю до цитованої праці. Для мене особливо цінним є твердження про первісний жіночий рід слова „галич“. Ця старша, жіноча форма могла бути зв'язана з пануючим матріархатом початків трипільської культури. Щодо семантичного боку назви „Галичина Могила“, то припускаю, що прикметник „галичина“ не є прикметником пред-

метовим, як думає д-р Я. Рудницький, отже не означає у нинішньому понятті „могила Галича“, але є прикметником особовим і то жіночого роду і відноситься до особи, якій присвячено могилу. В українській мові ще донині уживається таких прикметників, як напр., Марійчина спідниця, Данчина хустка, Манчине намисто і т. д.

Крім цитованих попередньо фактів, хочу тут додати дещо з геральдики. Тотемістичні мотиви знайшли, безсумніву, своє місце в геральдиці, нпр., норманський крук у деяких гербах Північної Європи. Герб міста Буська — це бузьок-чорногуз. Можливо, що тут маємо до діла з подібним явищем, як у гербі Галича. Герби Галича, Буська, Львова, Лебедина і т. д. належать до типу т. зв. „гласних“ гербів, цебто таких, яких рисункове виображення покривається із звуковою назвою, отже до гербів, що голосять ім'я „гербоносця“ — власника гербу.

Проф. Вадим Щербаківський, опираючись на Фразері та Германові Гірті, відкидає можливість існування тотемізму у трьох великих родин народів, а саме арійців, семітів і алтайців. Одначе з таким твердженням важко погодитись. Беручи під увагу те, що наука про тотемізм в Європі, отже у переважній частині арійців, а особливо у слов'ян знаходиться ще в пеленках, все ж таки тут і там щораз частіше появляються згадки про сліди тотемізму. Наприклад, про тотемізм у поляків є розвідка Яніни Кляве, якої, на жаль, я дотепер дістати не міг. Тацит, описуючи германців, згадує про їх ношу, вважаючи, що шкіри биків з рогами на голові мали ціллю застрашити ворогів. Коли, одначе, порівняємо цей опис з воєнною ношею деяких диких племен Африки чи Австралії у Фразера, то стане ясным, що це були шкіри тотемів, які розглядалися як поміч від предків. Норманський крук, який пізніше ввійшов як геральдичний знак до гербів, не є ніщо інше, як тотем. Ба навіть у семітів помазування шатер кров'ю ягнят також нагадує тотемізм. Не від речі буде нагадати, що в нашому весільному обряді, описаному також проф. Щербаківським, кілька разів згадується, що матері і молодого, і молодой, приймаючи молодих у своїх хатах, убирають кожухи вовною наверх, а на голову надягають шапку. Чи не є це уподібнювання праматері доби матриархату до предка тотему? Геродот, описуючи Скитію, згадує неврів, які мешкали на захід від скитів-орачів. Описує їх як чаклунів, які щороку перетворювались на кілька днів у вовків. Було це свято призначене на пошану тотему-вовка. Вони покинули згодом місце замешкання через навалу „змій“ на їх територію. Під зміями належить розуміти правдоподібно плем'я, що його тотемом була змія.

Резумуючи вище сказане, приходимо до таких висновків:

1. Найстаршою датою про місто Галич, яку стрічаємо в писаних дже-релах, є 898 рік (мандрівка угрів).

2. „Галичина Могила“ зв'язана з ритуалом вокняження, подібним до ритуалу переймання влади у праслов'ян перед їх великою мандрівкою, тобто III—IV ст. перед Христом.

3. Розкопки „Галичиної Могили“, переведені д-ром Пастернаком, вказують на її походження з часів трацьких, тобто 1000—800 літ перед Хр.

4. Ономастика та мовознавчі дані недвозначно вказують, що назва Галич походить від „галки-галичі“ та що з уваги на старший її жіночий рід можна здогадуватися, що сягає ще часів матриархату.

5. Що „галка-галич“, як і інші птахи, напр., лебідь, ворона, бузьок-лелека, крук і т. д., належали в добу трипілля, а то й раніше (раннього неоліту, а може й мезоліту) до групи птахів-тотемів, які надавали назву начальникові чи начальниці племені, родові та місцевості, яку цей рід чи плем'я замешкували, отже можна припускати, що й галка надала назву праматері роду галок-галичі, а дальше Галичиній могилі та самому городові Галичеві.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Пастернак, Ярослав, д-р. Звідкіль назва. Студентський Прапор. Річник II, Львів, 1944, ст. 15.
2. Пастернак, Ярослав, д-р. Старий Галич. Українське Видавництво. Краків-Львів, 1944, ст. 238. Ілюстр.
3. Рудницький, Ярослав, Б., д-р. Назва „Галичина“ й „Волинь“. УВАН, Ономастика, 3, Вінніпер 1952, ст. 9—16.
4. Грушевський, Михайло. Історія України-Руси. Книгоспілка. Нью Йорк, 1954, т. I, ст. 138, т. II, ст. 465-7.
5. Крипякевич, Іван. Княжий Город Галич. Календар „Просвіти“. Львів 1911, ст. 69—79.
6. Długosz, Jan. Opera, t. I. str. 34.
7. Łojko, Władysław. Odpowiedź na wykład... Szczególne wiadomości o Haliczu i Włodzimierzu, t. I, Warszawa 17... , str. 6.
8. Engel, J. Chr. Geschichte von Halitsch und Wladimir. Wien, B. II, 1792, S. 453.
9. Stenczyński, M. Opis starożytnej Polski. Okolice Galicyi. Lwów, t. II, 1861, str. 23.
10. Шараневичь, И. Староруский княжий городъ Галичъ. Львів, 1880, ст. 6.
11. Kętrzyński, W. Die Lugier. Poznań 1868, str. 128.
12. Sarnicki, Stanisław. Descriptio veteris et novae... Halicz. 1585, str. 8.
13. Браунъ, Т. Разысканія въ области гого-славянскихъ отношеній. Петербургъ 1899, ст. 166, 172.
14. Abraham, W. Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi. Lwów, t. I, 1904, str. 92.
15. Theiner, A. Vetera monumenta Poloniae, t. I, 1860, p. 162, 167.
16. Długosz, Jan. Opera, t. VII, p. 127.
17. Lucius. Scriptores rerum hungaricum, t. III, 1746, p. 245.
18. Свенціцкий, Іляріон, д-р. Нариси з історії української мови. Львів, 1920, ст. 19.
19. Ziemięcki, Tadeusz N. Zbiór wiadomości do antropologii kraju. Lwów, t. VI, 1886, str. 52.
20. Vernadsky, G. Ancient Russia. New Haven, 1946, p. 72.
21. Hacquet, B. Neuste physikalisch-politische Reisen... Nürnberg, t. I. 1794, S. 196.
22. Engel, J. Chr. Geschichte von Halitsch und Wladimir. Wien, t. I, 1792, S. 410.
23. Ziemięcki, Tadeusz N. Zbiór wiadomości do antropologii kraju. Lwów, t. VI, 1886, str. 52.
24. Hacquet, B. Neuste physikalisch-politische Reisen... Nürnberg, t. III. 1794, S. 5.
25. Święski, T. Opis starożytnej Polski. Kraków, t. II, 1891, str. 23.
26. Egl, J. Nomina geographica. Leipzig, 1893, p. 339.
27. Коструба, Т. Звідки пішла назва „Галичина“. „Життя і Знання“. Львів, зош. XI, 1938, ст. 145—146.
28. Bielowski, A. Monumenta Poloniae historica. Lwów, t. I, p. 505.
29. Semkowicz, Wł. Kwartalnik Historyczny. Lwów, t. XXXIX, 1925, str. 297-8.
30. Bielowski, A. O Haliczu słowackim. Bibl. Ossolińskich. Lwów, t. I, str. 8.
31. Mahr, A. Das vorgeschichte Hallstatt. Wien, 1925, S. 5-6.
32. Długosz, Jan. Opera, t. I, str. 561.
33. Петрушевичъ, А. Крытыко-історическія разсужденія о наддністрянскомъ городѣ Галичѣ и его достопамяностяхъ. Вѣстн. Нар. Дома. Львовъ 1882, ст. 460.
34. Sochaniewicz, K. Herb miasta Lwowa. Lwów, 1933, str. 10.
35. Miklosich, Fr. Die Bildung der slavischen Personen und Ortsnamen. Heidelberg 1927, S. 242.
36. Brückner, Al. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1927, str. 133.
37. Haliczzer, I. Słownik geograficzny. Pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych, Tarnopol, 1935 (під Halicz).
38. Vasmer, M. Russisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1950-1, S. 255.
39. Vasmer, M. Zeitschrift für slavische Philologie. Heidelberg, t. V, S. 282-3.
40. Vasmer, M. Die Slaven in Griechenland. Berlin, t. III, 1941, S. 27, 68, 100.
41. Рудницький, Ярослав, Б., д-р. Канадійські місцеві назви українського походження. УВАН, Вінніпер, Ономастика, ч. 2, ст. 32.
42. Рудницький, Ярослав, Б., д-р. Назви „Галичина“ й „Волинь“. УВАН, Вінніпер, Ономастика ч. 3, 1952, ст. 9—15.
43. Pascual, Madoz. Diccionario geografico-estadístico-historico de Espana. Madrid, t. VII, 1847, p. 272-75.
44. Лѣтопись по Ипатскому списку. Петербургъ, 1871, ст. 358.
45. Чачковський, Лев і Хмилевський, Яросл. Княжий Галич. Станиславів, 1938, ст. 15.
46. Anonymi Belae Regis Notarii. De gestio hungarorum liber, 1849, § 17.
47. Лѣтопись по Ипатскому списку, Петербургъ 1871, ст. 484.
48. Свистун, Ф. Галичина могила. Гал.-Рус. Матица, Львів 1902, ст. 16—25.

49. Schönbach, A. E. Der Steirische Reimchronist über die Herzogschuldigung in Kärnten. Institut für Oesterreichische Geschichtsforschung. Innsbruck, t. XXI, Heft 3.
50. Kadłubek, Winkenty. Chronika, t. I, str. 15.
51. Пастернак, Ярослав, д-р. Старий Галич. Укранське Видавництво, Краків-Львів, 1944, ст. 52.
52. Курінний, П. П. Лист рецензія до Докії Гуменної Велике Цабе. Нью Йорк 1952, ст. 149—155.
53. Frazer, I. G. Totemism. Edinburg, 1887.
54. Frazer, I. G. Totemism and Exogamy. London, Vol. I, 1910.
55. Климкевич, Роман, д-р. З приватного листування.
56. Щербаківський, Вадим. Старовинний праукраїнський соціальний устрій. Літ. Наук. Вісник. Львів, т. XXXII, кн. I, 1948, ст. 57—78.
57. Hirt, Herman. Die Indogermanen, T. II, 1907.

З виставок

Exposition des Oeuvres de Beaux-Arts. Section de l'URSS a l'Exposition Universelle, Bruxelles, 1958. Catalogue.

На Світовій виставі в Брюсселі твори советських мистців були показані в двох місцях. Одна частина була на окремій виставці „50 років модерного мистецтва“, друга в советському павільйоні. Каталог стосується, власне, цієї другої частини виставки.

В колосальному советському павільйоні, що своїм влаштуванням і показом експонатів нагадував великі торгові американські магазини, у відділі мистецтва, як і всіх інших відділах, дбайливо вимішано експонати російські з експонатами інших народів ССРСР. Коли маленька Мальта, яка, як відомо, перебуває під британською управою, мала свій окремий павільйон, а Франція своїй колонії Альжирові віддала велику частину свого репрезентативного павільйону, коли Бельгія побудувала для своєї колонії Конго кілька окремих павільйонів, то в павільйоні советському ні Україна, ні будьяка інша підсоветська республіка не удостоїлися навіть невеличкого власного куточка. Писання „Радянської культури“ (з дня 28. вересня 1958 р.) про те, що „біля стендів, присвячених культурі українського народу було багато відвідувачів“ — чиста брехня. На виставці не було ні одного українського стенду, українські вишивки, різьба в дереві, кераміка, килими — все було дбайливо порозсипуване поміж іншими експонатами. На яких 4 тисячі виставлених книжок

було 17 (сімнадцять) українських, всу-міш з киргизькими, башкирськими, таджикськими і узбекськими, над якими красувався плякат з написом, що до революції 40 народів ССРСР не мало свого письма... При добрій волі, окремим українським стендом можна б уважати дошку з наліпленими фотографіями відбудови Києва, але й та дошка поміщена в серії російських міст.

Як і всі інші, так і мистецькі експонати (малярство, різьба, графіка) дбайливо вимішані, щоб створити ілюзію єдиного советського народу під проводом, очевидно, російського. Українські мистці, звичайно, на виставці є, але ні їх скількість, ні якість виставлених творів не дають ніякого уявлення про українське мистецтво. Наприклад, українців в ССРСР є яких одна п'ята всього населення — але на виставці на 45 малярів їх є тільки 2, на 28 скульпторів — п'ятох у каталозі зазначено як з Української ССР, але три з них називаються Клоков, Можаяв і Щербаков, на 80 графіків — 5 українців, у тому І. Селіванов з грав'юрою „За владу советів“. Рівень українських експонатів ні краший, ні гірший за інші, бо всі вони створені майже в ідентичному стилі соцреалізму. Єдина річ, що звертає увагу, і, мабуть, найкраща скульптура в советському павільйоні, це „Бокараш“ (дарабник) Валентина Зноби (нар. 1928), цікава, власне, тим, що відбігає від реалізму до етнографії і романтизму. В графіці М. Дерегус виставив дві монотипії — „Тараса Бульбу“ і „Катерину“, В. Мироненко — офорт

„Колгоспні поля“, Ол. Шовкуненко — „Дніпрельстан“, Г. Якутович — три ілюстрації до „Фата-Моргани“ Коцюбинського. Ми вже згадували про книжки — всі книжки про українське мистецтво (за винятком одної про народні декоративні розписи) показані російською мовою.

Той самий московський шовінізм, що й на виставці в советському павільйоні, був і на загальній мистецькій виставі „50 років модерного мистецтва“. Українців тут зовсім поминено, за винятком Тетяни Яблонської, яку умовно можна зачислити до українського мистецтва. Правда, вона живе в Києві, але народилася в Смоленську і студювала в Москві. Її велике полотно „Хліб“ (а, власне, „Збіжжя“) представляє колхозну сцену з дівчатами-ударницями, які на примітивних ручних віялках чистять зерно. Російський відділ на цій виставці не вартий уваги, і взагалі дивно, що ті полотна і різьби роблять на виставці модерного мистецтва. Але Комітет Брюссельської вистави, мабуть, з чемності, запросив до комітету експертів мистецтва, які формували цю модерну виставку, також і москалів (проф. Альпатова і мадам Соколову з Москви), тож і російський (чи там советський, як у ката-

лозі) відділ теж найшовся на цьому показі нового мистецтва. Але все таки є одна річ у цьому відділі, що затримує око глядача: „Оборона Петрограду“ Ол. Дейнеки. Річ майже формалістична і дивно дивне, що її дозволили виставити. Дейнека, народжений у Курську в 1899 році, був учнем Бойчука в Харківському Худ. Інституті, власне, цей висококультурний підхід до форми, притаманний школі Бойчука, робить твір Дейнеки цікавим. Іронія тут у тому, що ім'я Бойчука в СССР згадується тільки з лайкою. До речі, інший твір Дейнеки в сов. павільйоні, мальований недавно, вже зовсім визбувся бойчукізму, а з ним і мистецтва: все на малюнку виглядає як змальоване з побільшеної фотографії, і соцреалізм святкує тут свій повний тріумф.

Ні на одну, ні на другу виставку не допущено найцікавішого сучасного мистця в Україні — А. Петрицького, очевидно, організатори советських відділів не бажали робити собі зайвої конкуренції. Те саме, що в Брюсселі, можна було спостерігати і на венецькій Беннале. Тут теж у советському павільйоні з усього українського мистецтва виставлено тільки графік Дерегуса, при чому навіть не гадано, що він українець. **С. Горд.**

На „мовні“ теми

Б. Р. ДУРНІ СТАТТІ

Я не можу збагнути як може відповідальний за зміст і рівень своєї газети чи журналу редактор поміщувати **дурні статті** та ще й проголошувати їх за дискусійні і запрошувати інших авторів висловлювати свою думку. Дискутувати, очевидна річ, на різні цікаві теми можна й треба, бо від розумної дискусії може бути користь і авторам, і читачам, але дискутувати на дурні теми, які не то не вимагають, але й не заслуговують узагалі на будьяку дискусію, треба вважати шкідливим марнуванням дорогого місця в газеті чи журналі і шкідливим для читачів. Дурні статті тільки баламутять читача, навіть інтелігентного, і ніякої ко-

ристини не дають. Читач або прочитає іншу статтю на ту тему або ні, але колгоспні, то друга стаття все таки залишає по собі якийсь слід у його думці і впливає на його погляд на дану справу.

В останніх часах було у нашій пресі аж кілька дурних статей, з них деякі дискусійні. До одної я вже висловлювався, а до другої хочу власне сказати кілька слів. Це стаття якогось **Р. Задеснянського** п. з. **Чи правильним шляхом?** в 6-му ч. учительського журналу, що виходить у Канаді, „**Рідна мова**“. Темою статті є мовні справи, конкретно, справа навчання української мови в школах українознавства. Автор ані не вчитель —

бодай невідомо, щоб він у якійсь школі вчив, ані, мабуть, не батько, отже в справах виховання й навчання цілковито некомпетентна людина, але він уважав за потрібне висловитись у справі навчання української мови і нагородив півтори копн небелищ. І дивно, власне, що редакція журналу цю дурну статтю надрукувала та ще й проголосила її дискусійною.

Авторові йде про те, що ми неправильно називаємо „українськими мовознавцями“ тих людей, що студіювали в чужих школах філологію і нині пишуть статті на мовознавчі теми. На його думку, в нас правдивих мовознавців нема, бо всі ті, що мають себе за українських мовознавців, не можуть ними бути, бо вони студіювали: 1) українську мову в окупованій москвинами Україні, 2) слов'янські мови в польських школах та інших, 3) філологію взагалі, отже германістику або якісь інші неслов'янські мови. Жадній з цих груп автор не признає права на „знавство“ української мови, бо, мовляв, усі вони студіювали викривлену окупантом мову і студіювали не так як слід, а так як хотів окупант. Отже ті „мовознавці“, що студіювали т. зв. „советське мовознавство“ знають мову „спотворену і далі спотворювану свідомо“, і дивляться на ряд засадничих питань так, як їх навчили. Мовознавцям другої групи, тобто тим, що студіювали слов'янські мови на польських та інших університетах автор взагалі відмовляє права називатися українськими мовознавцями, бо вони, мовляв, студіювали не українську мову, а інші слов'янські чи неслов'янські мови, отже вони являють собою таких самих знавців української мови, як нпр. ті, що студіювали історію Канади чи Австралії, є фахівцями в ділянці української історії. Через це, на його думку, тут у нас нема справжніх знавців української мови і майже ніхто з тих наших „мовознавців“ як він каже, „не спричинився поважно до рятування нашої молоді, до викликання серед неї зацікавлення і любови до української мови та охоти до вивчення її.

Вже цих кілька речень досить, щоб ствердити цілковиту непоінформованість автора і невігластво в порушених справах.

Єдиними і справжніми мовознавцями він вважає тільки тих, що були засуджені під час процесу СВУ за т. зв. „шкідництво“ в царні мовознавства.

Не маю під рукою списку засуджених у процесі СВУ діячів, але оскільки пам'ятаю, не було там, мабуть, ні одного з відомих мовознавців, яких Москва зліквідувала, а Єфремов, Дурдуківський, Ніковський та інші мовознавцями не були тільки літераторами. Але якби вони і були ними, то до них, як і до тих, що справді були мовознавцями, мусіло б стосуватися твердження, що вони студіювали українську мову на моск. унів. за царських часів, коли її москалі не тільки спотворювали, але й не признавали за мову, а за діалект мови московської і забороняли її. Та справа не в тому, а в тому, що автор схильний признати авторитетними українськими мовознавцями тих, кого вже на світі немає. Тих же, що живуть, він вважає некомпетентними в навчанні української мови і мало що не неграмотними. На його думку, „в Україні учень знав українську мову часто не гірше вчителя, бо він „вивчав її щодня, щодини від самого народження почавши...“ Так само не одна стара селянка в Україні, як думає автор, знала українську мову багато краще за тих, хто викладав граматику. Дивно, чому української мови по школах не вчили старі селянки й учні, але вчителі україністи, які ніби мови не знали.

Ні, це просто соромно відповідати на таку дурну статтю і забирати голос у дурній дискусії, але все таки реагувати треба, бо це стаття анархічна, вона підриває авторитет українського учительства і ставить учителів української мови в очах батьків і дітей та молоді в крайно некорисному світлі, як неграмотних і некомпетентних у навчанні української мови. Як відповідальний редактор цього журналу — він же доктор філософії — уявляє собі допомогу батькам і вчителям у навчанні українознавства при допомозі таких статей, це його тайна, але коли цей журнал розраховує на підтримку учителів українознавства, то він не може друкувати такі статті. Автор статті не має ніякого поняття про те, про що тут пише. Все це про мовознавство й мовознавців нісенітниця й

небилиці. Він, нпр., не знає, що студент, який вивчає українську мову в університеті, мусить пройти багато різних курсів з мовознавства, як, нпр., історичний розвиток української мови на основі пам'яток письменства різних періодів, курс староукраїнської мови, курс старослов'янської, далі, він мусить вивчати українську діалектологію, тобто різні діалекти української мови — на основі діалектичних матеріалів, отже мову тих старих жінок в Україні і тих учнів, врешті мусить вивчати літературну мову — історичну й сучасну, а до того всього мусить знати досить добре одну-дві інші слов'янські мови, найрадше сусідські або більше споріднені і одну-дві європейські мови. Але студент, що вивчає українську мову чи будьяку іншу, не може обмежитись до викладів двох-трьох професорів в університеті, бо виклади — це десь, може, одна десята того, що він самий мусить перерхитати, переглянути, передумати і засвоїти. Від професора він може одержати лише вказівки, напрямні інформації й поради — це все. Певні настанови він, очевидно, теж має, нпр., в Сов. Союзі, але вони його обов'язують найвище в якихсь публікаціях (там, на місці), а не в думках і поглядах. Цього навіть у Сов. Союзі ніхто не всмілі перевірити. Все це разом дає йому достатню підставу вважати його мовознавцем, тобто повновартісним знавцем мови.

Не визнається автор ні трохі і в тому, як стояла справа української мови в польських університетах — Львів, Краків. У Кракові професорами української мови були І Зілінський і Б. Лепкий, а у Львові Я. Янів. Високо ці катедри у Польщі, очевидно, не стояли, але — яка там могла бути настанова? Що українська мова є діалектом польської або російської. Та це чистий нонсенс, ніхто з українських студентів цього серйозно не сприйняв би. Та хоч студії української мови на львівському університеті були обмежені до одного професора і до старої й здебільша середньовічної літератури, то студент мусів все одно прочитати відповідну кількість наукових творів і доповнювати лектуру літературних творів самостійно. Так що й звідси він вивчив досить знання української мови, щоб

рахуватися спеціалістом-україністом. Хто вибрав собі мовознавчу ділянку — заглиблювався більше в мовні проблеми, хто ж цікавився літературознавством, той окрему увагу звертав на літературу.

Щодо спотворювання української мови в Советах, то автор має тут якесь аполітичне уявлення. Що там існує русифікаційна політика, всі то знають, але що українська мова все таки розвивається там за своїми власними віковичними законами, не зважаючи на труднощі і русифікаційні заходи, це нормальне явище. Інакше й бути не може. І яка б там не була русифікація, вона не тільки не всмілі спинити природного розвитку української мови та накинути йому якісь окремі закони розвитку, але й не може тієї мови спотворити. Пару москалізмів у газетній мові, декілька московських форм та висловів у літературній ще далеко не спотворюють мову. Я сказав би, що наша емігрантська українська мова багато більше засмічена й спотворена, ніж та на рідних землях. Хто не вірить хай перегляне кілька збірок сучасних поезій і кілька повістей чи оповідань, тоді пізнає які ідіотизми автор повиписував у своїй статті.

Та в Сов. Союзі йде не тільки русифікація української мови, але й українізація московської, що для нас більше небезпечне. Москалі змагають з двох мов зорбити одну, тобто довести обидві мови шляхом взаємного проникання і впливу до такого вигляду, щоб між ними не було ніякої різниці. Самою русифікацією вони цього досягнути не можуть, тому беруться на інший спосіб — приймають елементи української мови. Це можна побачити, порівнюючи сучасну московську літературну мову з мовою, скажемо, Пушкіна, Лермонтова, Толстого та ін. Це для нас небезпечне тому, бо ми не дуже вміємо своє обороняти, коли хтось нам краде або грабує. Вкрали нам москалі назву Русь, ми її віддали і прийняли другу, щоб відрізнитися й відв'язатися від москалів. А тимчасом нам треба не тільки своє обороняти, але й **відбирати**, бо там багато дечого нашого залишилося, на що ми махнули рукою.

Щодо авторових „фахових“ поучень як треба вивчати української мови, то це про це іншим разом.

Огляди й рецензії

Революційні поети Західної України*

Замість рецензії

За довгим редакційним столом під сторожким косооком поглядом Владіміра Іллєча в золочених рамах сидять риби — щуки, плотиці і ковблі української підсоветської поезії і нараджуються. Кашельнувши кілька разів, говорити почав дійсний член Академії Наук СРСР дорогий тов. Максим Тадейович Рильський:

— Товариші! Сьогодні перед нами завдання скласти вибір поезії революційних поетів Західної України. Як знаємо добрих поетів у Західній Україні було немало, але революційних, наших — обмаль, та й то, переважно, малограмотні графомани. На лихо, як знаєте, свого часу сталася помилка і декого саме з найцікавіших і найталановитіших поетів угробив скажений пес Берія. Але культ особи вже минувся, і тепер ми повинні зреабілітувати невинно засуджених...

...Невинно? — озвався чийсь голос з кінця стола. — Адже ж Бобинський признався, що був на службі в японської розвідки, а Крушельницький, що він разом з румунами готував підступний і підлий напад на країну Рад...

— Чи то ж до одного признаєшся, коли в морду б'ють аж власні зуби почнеш збирати, або почнуть крутити... — почав було тов. Нагнибіда, але на своєму кріслі засовався тов. Бажан:

— Без деталей, товаришу, без деталей! Не читали ви в Большой Советской Енциклопедії, що тортури існують тільки в країнах капіталізму? Так буде і в енциклопедії українській!

— Та киньте там дертися, — заспівав тов. Тичина. — Ось нам тиснуть факти, ви ж бачили, що в Нью Йорку появи-

лася за редакцією воєнного паляя Доллеса антологія української поезії „Обі-рвані струни“. А там і наші революційні поети, Бобинський, Крушельницький та ще кількох десятків інших, що могли б бути окрасою нашої радянської поезії. Пропоную такі реабілітувати.

— Реабілітувати можна, — почувався тов. Новиченко, — та як його написати в біографіях? Усяк знає, що за огидна пригода з ними трапилася.

— Напишемо, що померли трагічно... — озвався редактор Трофимук.

Тов. Малишко, двілячись на гудзики свого сюртюка, ніби сам до себе:

— Трагічно померти можна і з груші впавши або копитом коня у голову вдареним бувши. А тут же народ знає, що вони не померли, а їх померли. Що собі тепер народ подумав

— Подумав те, що напишемо, — вирішив категорично тов. Бажан. — Коли ви чували, щоб у нас народ думав інакше?

Максим Тадейович затер руки:

— Так йому й бути! Ви, тов. Трофимук, приготуйте книжку до друку, а ми вже натиснемо, щоб книгу пропустила цензу..., тобто я хотів сказати, щоб її підписано до друку!

Товариш Трофимук поступив згідно з мудрим вказівкам і 4-го листопада 1957 р. здав „на виробництво“ зредатовану книгу, а за якогось там півроку з хвостом (10. VI. 1958) книжку „підписано до друку“. У ній у примітках петітом і надруковано, що доля поета Бобинського „склалася нещасливо“. Це нещастя сталося 2. січня 1938 р., як подано під портретом поета. Що ж до І. Крушельницького, то йому „трагічна смерть перервала творчу діяльність“ (з груші, бідний, упав!). Про робітничу поетку Мирославу Сопілку, що в 1930 р. виїхала з родиною з Галичини на підсоветську Україну і там зникла, довідуємося з дати під портретом, що вона померла в 1934 р. Певно із старечої немочі. Інформації, як бачимо, скупенькі. Але вони вистачальні на те, щоб читач зрозумів суть: що комуністи московські вигублювали комуністів українських за те, що вони могли ставити опір експлуатації України Москвою. І що теперішня „від-

* **Революційні поети Західної України.** Редакційна колегія: М. П. Бажан, О. Є. Засенко, С. А. Крижанівський, А. С. Малишко, М. Л. Нагнибіда, Л. М. Новиченко, Л. С. Первомайський, М. Т. Рильський, П. Г. Тичина. Упорядкування, вступна стаття та примітки кандидата філологічних наук С. М. Трофимука. Радянський письменник. Київ, 1958, ст. 462.

Його в руках тримати та сподіються, що тут допоможуть українці. **І. Сяйгор**

С. М. Трофимук: Розвиток революційної літератури в Західній Україні (1921-1939). Державне видавництво художньої літератури. Київ, 1957. Ст. 240.

Це типова агітаційна книжка, написана з метою зробити щось з нічого. Відомо бо, що т. зв. революційні письменники довоєнної Галичини в літературі ніякої ролі не грали, а єдиний серед них справжній талант, Василь Бобинський, своє місце в українській поезії завдячує, власне, не своїм революційним, тобто, насиченим комуністичною ідеологією творам, а творам суто артистичним, що він їх писав під впливом, переважно, французької поезії і Франка. Інші, ось як С. Тудор, чи Я. Галан — це були типові здекларовані інтелігенти-публіцисти, відряджені „робити літературу“ для баламучення мас. Ще інші, як П. Козланюк чи О. Гаврилюк, це були люди хворі на вічний комплекс меншевартості, який не давав їм змоги знайти все ж таки спільну мову з українським громадянством. Отак Гаврилюк в одному своєму репортажі попадає в люті, зустрівши на залізничній станції пристійно одягнуто пару, яка розмовляла українською мовою. Для нього, що творив собі образ українця за власним взором якогось обдертого пролетаря, це був якийсь нечуваний злочин. Мабуть, не треба тут спинятися над такими „письменниками“, як Кузьма Пелехатий, — типовим графоманом, який попав у лави радянських письменників тільки тому, що ще в 20-их рр. писав етимологічним правописом і був знаний із свого москвофільства. Той факт, що багато тих „революційних“ письменників перебувало на фронті літератури тільки в тимчасовому відрядженні, стверджує і сам Трофимук, пишучи (ст. 148), що „більшість з яких і зараз, хоч і відійшла від літературної діяльності, живе і працює в різних радянських установах“. Але автор книжки навіть не пробує в'янути факту, чому саме в умовах „буржуазно-поміщицького гніту“ письменники все таки писали, а тепер, в умовах радянських, набрали води в рот? Не пробує він також („ні-ззя!“) пояснити, чому Польща, яка так

гнобила революційних письменників, ніколи не вбила ні одного з них, а от Бобинського, який сидів за свою революційність у польській тюрмі, закатрупили самі такі большевики?

Всім добре відомий факт, що стимули усієї тієї „революційної“ творчості були порядку не літературного, а грошового. Різні ефемерні газетки й угруповання вегетували на кошт советського консуляту. Всі видання розсилали безкоштовно і ніхто ніколи не упоминявся за передплату. Розрив і взаємне поборювання між групою „Вікон“ і, напр., „Нових Шляхів“, виникли не з будьяких ідеологічних причин, а з чисто монопольних, як виникає сварка і конкуренція між купцями на тій самій вулиці. До цього, дуже оглядно й натаками, призначається і сам Трофимук.

Великого і безстрашного літературного героя намагається зробити Трофимук з Ярослава Галана, досить спритного публіциста, але ніякого письменника. Добре відома теорія його плягіаторства у зв'язку з драматичним конкурсом українського театру у Львові. Він послав туди свою драму „Дон Кіхот з Еттенгайму“, яка була нагороджена, але, як пізніше показалося, була „списана“ з якоїсь німецької драми. Галан, власне, смертельно ненавидів Івана Крушельницького за те, що він розкрив цей плягіат (і Галан, і Крушельницький студіювали в Австрії і оба цікавилися тодішньою драматичною літературою). Не позбавлені підстав твердження декого, що це саме Галан причинився своїми доносами до засудження і розстрілу І. Крушельницького.

В 1931 р. Галан зовсім розсварився з своїми колегами за поділ грошей, що їх отримували „Вікна“ і виїхав до свого родинного села Березова Нижнього. У „Творах“ Я. Галана, виданих за редакцією Л. М. Новиченка, ми читаємо про цей епізод м. ін. таке: „Дефензива (польська охрнка) через доношків з націоналістичного табору скоро довідалася про місце перебування письменника і встановила за ним суворий поліцейський нагляд. Пілсудчики, знаючи про популярність Я. Галана серед трудящих мас, намагалися купити його перо, запропонувавши йому вигідну посаду в одній з газет у Варшаві. Вони сподівалися, що переслідування і матеріальна скрута по-

хитнули дух письменника. Але Я. Галан категорично відмовився від цієї ганебної пропозиції“.

Правди в цьому стільки, що Галан хотів уже плюнути на „Вікна“ і перенестися до Варшави на посаду, куди він свобідно з Березова Нижнього їздив собі кілька разів, за відомою тієї самої поліції, яка, нібиго, встановила над ним нагляд. Але зі Львова приїхав тов. Радченко, консул Української ССР (тоді ще й такі були!) і, просто, запропонував Галанові вигіднішу суму грошей ніж „пілсудчики“ і приєднав його знову до лав „революційних“ письменників. Про ці всі справи знаємо добре від І. Крушельницького, що тоді перебував у Березові на вакаціях і мав змогу стежити за всіма перипетіями Галанової ідеології. Про ці справи розповідав не без гіркоти і С. Тудор, який Галанові революційности ніколи поважно не брав.

Ціла книга сповнена різними вигадками, ось як твердженням, що митрополит А. Шептицький складав польським міністрам присягу, що допоможе втихомирити революційний рух, або що українські емігранти з-над Дніпра були вигнані власним народом. В тім і різниця, що російську еміграцію вигнав з Росії сам російський нарід, але українську виганяв не український, а також російський нарід. Про це, зрештою, С. Трофимук мусить і сам прекрасно знати.

С. Г.

Dawne dziedziznce i podwórza Krakowa. W rysunkach Leona Getza. Wstęp i objaśnienia Jerzego Dobrzyckiego. Wydawnictwo artystyczno-graficzne „Prasa“, Oddział w Krakowie.

Лев Гец добре відомий із своєї мистецької діяльності між двома світовими війнами, його монографію у Львові випустило було АНУМ. Після війни він опинився в Кракові і нині він там професор Краківської Академії Мистецтв. Видана книжка-альбом приносить 100 рисунків Геца.

Усі рисунки незвичайно майстерні, ми б сказали, що в усій Америці сьогодні не багато рисівників такої високої класи. Оперуючи радше графічно, як рисунково (рисунки не тіньовані), мистець віддав у своїх творах увесь чар готичного, ренесансового і барокового Кра-

кова. Це рисунки, що є суто мистецькими творами, а водночас вони мають велику документальну вартість і з них користатиме в майбутньому не один історик цього одного з найкращих європейських міст. У своєму рисунку Гец завжди абсолютно певний, для нього просто не існують перспективні чи інші труднощі, він уміє передати композиційно найбільш скомпліковані об'єкти.

Як зачуваємо, ця книга тільки одна з серії архітектурних рисунків, що їх приготував наш мистець, він бо має й інші теки повні рисунків. Репродукції виконані бездоганно, тільки якість паперу, на яких вони відбиті, вказують на труднощі в цій справі у сучасній Польщі. Все таки, це видання, яким могло б гордитися не одне видавництво на Заході.

С. Г.

о. Михайло Ваврик, ЧСВВ. По василіянських монастирях. В-во й Друкарня ОО. Василіян. Торонто, 1958, 286 стор. ілюстр.

Ця цікава і вартісна праця відомого місіонера-науковця о. проф. д-ра М. Ваврика ЧСВВ належить до поважних наукових позицій видавничого 1958 року. Видана вона з нагоди 1600-их роковин першого василіянського монастиря (358 року) і є, мабуть, першою монографічною спробою опису 28 василіянських монастирів Галичини й Закарпаття.

Цінність цієї довголітньої і наполегливої праці о.д-ра Ваврика не тільки в тому, що вона дає точне історичне підложжя кожного монастиря, згадує найцінніші пам'ятки книжної чи малярської культури, що їх зберігали наші монастирі, дає цифрові дані й под., але й у тому, що автор особисто відвідав усі монастирі. Отже не тільки оперся на записках і архівах, але й на власних спостереженнях, бо брав у цьому василіянському життю, яке кипіло в колишніх наших монастирських обителях, живу участь.

Дальше цінність цієї праці в тому, що сьогодні, коли згадані монастирі перемінені на тюрми для священників чи на колгоспні клуби для свиноматок, автор пригадує нам і нагадуватиме завжди майбутнім поколінням, що Чин ОО. Ва-

силян і їхні обителі були завжди вогнищами нашої культури, в чому й лежить велика історична заслуга нашої Церкви. Обговорюючи історію таких великих василіянських вогнищ, як Львів, *Доброміль*, Жовква, Крехів, Лаврів та ін. чи менших, як Підгірці, Погонь, Улашківці й ін., автор дає повний образ релігійної обслуги, але й підкреслює культурну дію даної василіянської станиці і старається — на підставі власних спостережень або на основі записів, шематизмів і хронік знайти в ланцюзі подій відповідне місце для заслуг даного монастиря і даних ченців-патріотів. Читаючи цю невеличку, але цінну й важну сторіччями працю, заслуг і пролітої мученицької крові ОО. Василіян книжку, шкодуємо, що автор, обговорюючи історію якогось монастиря, мусів скорочуватись до небагатьох сторінок, коли кожний з тих монастирів заслуговує на велику й вичерпну монографію.

І ще цінність цієї праці в тому, що вона написана з великою любов'ю й відданістю василіянській ідеї, яку може мати тільки та людина, що цій ідеї свідомо й добровільно віддала все своє життя. Тому ця книжка виглядає, серед повені матеріялістичної літератури, якось зовсім інакше; вона така одуховлена, що про-

читавши її й переглянувши цілу низку портретів і світлин найвизначніших членів нашого Чину, повертаємося знову до першої сторінки та до передмови автора, щоб разом з ним знову поглинути уявою на „ті місця, де наша бувальщина вбрана в ореол святости“, і щоб нашу уяву збагатити та „заселити добрими духами, що йдуть із донедавніх літ проміжками Твоїх і моїх споминів у чернечих рясах, із спущеними на очі клобуками, з чорними чотками в молитовних руках“.

Праця о. Ваврика є працею піонерською, першим монографічним охопленням історії василіянських монастирів і важним науковим здобутком. Але своїм стилем і формою вона доступна всякому читачеві.

До книжки додана „вибрана бібліографія“ (ст. 271—279), але нема показника прізвищ і місцевостей, що варто було додати.

Накінець хотілося б висловити до шап. автора побажання, щоб так само опрацював історію монастирів ОО. Василіян і на інших землях України (головно Холмщини), які не тільки були вогнищами нашої культури, але й зросилися мученичою кров'ю. **Гр. Лужицький**

Б. Р. / 3 мандрівки по книгарських полицях

Щож, помандруємо далі по книжкових полицях, де вже знову з'явилося декілька книжок, які слід би обговорити. Але що книжок на полицях, хвала Богу, багато більше, як у нас часу й місця на їх обговорення, то будемо обмежуватися здебільша до коротких інформацій і побіжних оглядів, щоб охопити якнайбільше книжок, які ждуть своєї черги.

На черзі стоїть саме нова книжка Л. Коваленко п. н. „Рік 2245“. Це фантастична повість, якої акція відбувається не на землі і не в нашому часі, а за триста років у майбутньому. Кілька років тому я бачив фільм на подібну тему і з подібним сюжетом, тільки в фільмі не було атомової бомби, а звичайний „ган“, довкола якого крутилася вся акція. Цим я ніяк не хочу знецінювати повісті Л.

Коваленко, бо використання сюжету чи самої тільки теми, оскільки тут таке могло трапитись, не рішає ще про вартість даного твору. В повісті Коваленко зовсім інша „ідея“ та інша настанова. Якби авторка навіть і використала фільмовий сюжет — чого я не тверджу, бо, просто, не знаю — то використала тільки самий кістяк чи скелет для своєї власної особливої ідеї, я сказав би — для соціологічно-психологічної „ідеї“, яка її цікавить. А цікавить її, як показує повість, проблема людини, зокрема, проблема т. ск. московської людини, якої суттю є людоненавистництво, нестримний гін до нищення й руйнування, нетолерантність, жадова влади над усіми людьми, пиха і тим подібні риси. Типом такої московської людини є в повісті Іван Ранцев, один із головних персонажів по-

вісти. Авторка улюкувала його в таке середовище й атмосферу, де, здавалося б, і найгірший мусить стати добрим, але не москвин. Цей трактує все довкола себе як створене для себе, для своєї вигоди й панування, тому й поводить, як москаль у російській імперії. Авторка змалювала цю постать вірно й переконливо, хоч навряд чи чужий читач повірить у реальність такої постаті. „Навряд“ тому, що це повість фантастична, отже й персонажі мусять бути фантастичні. Вони можуть бути переконливі для нашого читача, що знайомий з ними з реального життя. До того ж постать москаля Івана Ранцева, це постать типова, в якій сконцентровано різні риси багатьох постатей московського світу. Але як тип, вона для читача неознайомленого буде не реальною, а тенденційною. Вона і є постаттю тенденційною вже хоч би тим, що вона типова, бо такий був, зрештою задум авторки — показати незмінну суть московської душі у всяких умовах і часах. З цього можна б висновувати певну провідну ідею, дуже важливу для молоросів і м'яких серцем слов'ян, які дурять себе надією, що з москалем можливе мирне співжиття. З уваги на ідею, яку авторка спробувала втілити в фантастично-утопійному творі, повість має соціологічно-психологічний характер, а з уваги на підхід авторки до проблеми, певну філософську настанову. Практикування теми чи ідеї з філософічного боку робить цю повість більше проблемною ніж фантастичною чи утопійною. А втім, хто казав, що проблематики не можна поєднати з фантастичністю.

Хибою повісти є те, що вона замало динамічна. Немає в ній того чинника, що живо розвиває акцію, того, що полонює читачеву увагу. Вже що як що, але коли юнацька увва, наставлена радше на фантазію, ніж на реальність, не сприймає цієї повісти з нормальним зацікавленням, то видно, що з повістю щось не гаразд у тому відношенні. Що саме? Я сказав би, що, може, ця повість не має інтригуючого елемента, або, може конфлікти, які в ній проходять, не досить гострі. Можливо також, що її фантастика занадто нереальна, через те й не має тієї захопливої сили, яку мають інші фантастичні повісті і яку мала б ця, якби

була більше реалістична і для людської уваги більше сприймальна. Та все ж такий задум авторки цікавий і реалізація його гідна уваги, хоч цей гагунок літературної творчості — так бодай нам здається — шій письменниці досить чужий; її спеціальність — драма. В гієрархії творів Л. Коваленко ця повість, очевидно, залишиться в тіні її драматичних творів, а тому, що в нас драматиків дуже й дуже мало, добре було б, щоб письменниця цієї ділянки не кидала, а навпаки, розвивала її, замість забавлятися в утопію.

Коли Л. Коваленко творить утопію, то **Оксана Керч** спробувала показати життя тих, що хотіли б жити в утопії. Її повість „Альбатроси“ має за тему життя львівської літературно-мистецької братії 20—40 років біжучого століття, зокрема того покоління, до якого належав Б. І. Антонич, маляр В. Ласовський та б. ін. Сама ж авторка теж належить до того покоління і до тих „альбатросів“, яких життя змалює в повісті. Можливо, що до неї найбільше пасує ця назва „альбатроса“, коли розуміти її так, як подає автор передмови, мовляв, це „порода людей, яких Бог створив для граційного плавання у висотах творчих блакитей“, але їм не дано було здійснювати призначення, тільки довелось жити на землі, на порепаному ґрунті твердої дійсності. Можливо, що тут і треба шукати генези цієї повісти. Всі персонажі повісти, це дійсні люди, замасковані тільки іншими прізвищами. Проте значення повісти не так у тому, що в ній змальоване життя певної групи мистців певного періоду, але в тому, що це життя, в певному значенні, типове, прикметне не тільки тим, що жили в означеному періоді, але й багатьом іншим, в різних часах. Це узагальнення зовсім оправдане, коли брати до уваги, українські життєві умовини, які багатьом талантам не дали розвинути або виявитись. Виявились і розвинулись тільки міцніші, твердіші і витриваліші, ті, що власне зміли не тільки літати в піднебесних просторах, але й ходити по твердому ґрунті.

„Альбатроси“, не дивившись на те, що авторка друкується не вперше, це повість дебютантська. І дебют треба визнати за вдалий, не зважаючи на чимало

недоліків — композиційних, мотиваційних, ситуаційних та інших; та постаті симпатичні, змальовані з великою любов'ю. Вони живі й плястичні, хоч не завжди викінчені й вивершені. Хоч авторці важко було охопити й опанувати цілість матеріалу, через що вона часом розгублюється, зате вона вміє вибрати цікаві й характеристичні моменти, підглянути цікаві риси і переконливо їх змалювати. Наскільки повість має автобіографічний характер — не будемо цікавитись, але що автобіографічний елемент грає тут велику роль, це певне. Авторка знає добре життя, яке змальовує, тому й змальовує його переконливо. Повість читається приємно.

Приємно читається теж ніби повість **Івана Керницького „Герой передмістя“** (по-англійськи неправильно перекладено „town hero“, бо town, це містечко, не передмістя, треба, мабуть, „suburban hero“, бо йде тут про передмістя великого міста, а не про містечко). Що це повість гумористична, не треба й казати, бо І. Керницький інших не пише і, мабуть, ніколи вже й не напише. Хто взіз по вуха в гумористику, а зокрема в фейлетоністику, тому звідти уже важко вирватися, а надто, коли доводиться писати щоденно фейлетони до преси для прожитку. Так пропав для літератури Степан Чарнецький, що скінчив Тиберієм Горобцем і повістяр Роман Кулчинський, що зійшов на Галактіон Чіпку і на тому закінчив літературну кар'єру. Іван Керницький вже зійшов на Ікера, але ще тріпається у фейлетонних тенетах і вряди-годи випустить трохи більший розміром як газетний фейлетон твір і підтримує якимось свою репутацію письменника. Певно, фейлетони приємно читається, від них можна нераз і посміятися, але це не література, хочу сказати — не мистецтво, а писання на злобу дня, а властиво, на прожиток.

Повість Керницького вже сильно просякнена фейлетонізмом. Автор наче не дуже й старається визволитися в повісті від фейлетонного стилю і фейлетонних засобів, хоч гумористична повість може так само мати мистецькі вальори, як кожна інша. Можливо, що перехід від фейлетону до повісті важкий, і Керницький уже так „зафейлетонився“ за

сих вісім чи дев'ять років, що піднятися на вищий рівень йому важко. Але в повісті треба бути повістярем хоч би то, а не фейлетоністом.

Найчастішим гумористичним засобом фейлетону є мовно-стилістичні калям-бурні, балакунство, порожні фрази, натягання окремих слів та фраз, деформація слів, словні повтори і всяка інша ерунда. В повісті ж головним засобом гумору є комізм ситуацій, і він саме рішає про мистецьку вартість твору. Всяк фейлетонні засоби в повісті мистецьку вартість тільки знижують, а що вже казати, коли вони намагаються заступити комізм ситуації.

В Керницького комізм ситуації, безсумніву, є, і це ціле щастя для повісті, але тих ситуацій досить мало, і не всі вони досить комічні, щоб виправдати себе. Деякі можуть радше викликати злість на автора ніж гумор. В більшості випадків... та ні, таки переважно, т. ск. з правила, Керницький користується фейлетонними засобами, отже всякими мовно-стилістичними видумками, які, що правда, вражають своєю незвичайністю чи екстравагантністю, але комізм чи хоч би гумористичний настрій не завжди створюють, а надто, коли вони повторюються не раз і не два. Особливо часто, а радше постійно Керницький користується вульгаризмами, вульгарною мовою, деформацією мовостилів, вульгарним чи воляжлюковим словництвом. Вряди-годи це б може і не пошкодило, але засадничо цього засобу треба коначно оминати і не знущатися над мовою; та коли цей, дешевий, засіб стає панівним, тоді, може, краще не писати повісті, поки творча уява не принесе на своїх крилах кращих засобів. На жаль, повість Керницького не багата в справжні комічні засоби, які скріплювали б її мистецькі вальори. Небагато дбав автор і про своїх персонажів, особливо про героя, щоб він був досить переконливий, тому нерідко трапляються огріхи проти найпростіших засад мотивації. Що сатира Керницького лагідна і не їдка, це правда, але від неї ні впрієш, ні змерзнеш; такої сатири ніхто не боїться. Сатира мусить бути гостра, хоч, очевидно, культурна, щоб була успішна. Лагідна сатира викликує тільки добросердну у-

смішку а більш нічого. Керницький, ма-
буть, більше нічого й не прагнув, тому
його сатира беззуба, і гумор легкий,
поміркований. Одначе треба сказати, що
попри всі свої хиби „Герой передмістя“
має й свої позитиви — читається легко
й цікаво, а це теж щось варте. Як порів-
нювати Керницького деякі дрібні речі
з цією повістю, то в дрібних творах
він багато міцніший і витриманіший з
літературного боку.

Щоб скінчити врешті з повістями, зга-
даємо ще знамениту історичну повість,
згл. роман, маловідомого сьогодні під-
советського автора 20—30 років **О. Со-**
коловського п. з. „**Богун**“. Повість на-
друкована була, як довідуємось з перед-
мови в-ва, в 1931 р., але на домагання
партії була автором перероблена, а по-
тім усе таки засуджена й заборонена;
про долю автора немає ніяких відомо-
стей. Збереглася ця повість, в перероб-
леній редакції, в відомого письменника
й педагога Дмитра Чуба-Нитченка в Ав-
стралії, звідки потрапила нормальним
шляхом до Мюнхену, де її перевидано
в-во „Дніпрова Хвиля“. Треба признати,
що це твір, який справді варто було пе-
ревидати. Написана талановито, із знан-
ням справи і з великою любов'ю до істо-
ричних персонажів. Обидві головні по-
статі як і решта інших змальовані так
живо й переконливо, наче б ми їх бачили
живими перед собою. Рідко якому ав-
торові щастить надихати свої постаті та-
ким гарячим і темпераментним життям,
як Соколовському, тимто й доводиться
ще більше шкодувати, що такий тала-
новитий письменник мусів згинути десь
на заслання.

Темою цієї повісти, а властиво роману
є боротьба українського народу під про-
водом Хмельницького проти Польщі. Од-
наче не Хмельницький є тут головним
персонажем, а Богун, якого автор став-
ить на перший план, з певними натя-
ками, що він ставленик чи представник
народу, коли гетьман радше представ-
ник шляхти. Богун, як ніби й пасує пред-
ставникові народу, більше гострий, ек-
стремний, безпощадний до ворога, непри-
мирений аж до екзальтації. Він визнає
єдино власні сили українського народу
і на них хоче спиратись. Хмельницький
зате показаний тут як хитрий дипломат,
добрий стратег і політик. Він доцінює

власні сили народу, але їх не перецінює
і воліє забезпечитись ще й союзами з ін-
шими державами. Звідси між Богуном
і Хмельницьким вибухають конфлікти
на тлі тактики. Богун нагальний, нестрим-
ний, навіть загонистий, а Богдан спо-
кійніший, витриваліший, хитріший і про-
ворніший. На цій контрастивості побу-
дований, можна сказати, сюжет роману.
Богун постійно рветься до чину, до бою,
а Богдан воліє виждати, зберігати власну
енергію й людей, або вести малі війни,
щоб легшим коштом занесити ворога.

Акція роману розвивається живо, сце-
ни боїв дуже плястичні, характеристика
маси влучна, політичні інтриги перекон-
ливі, образи ворожих постатей природ-
ні, не натягані на шаблон, як і власних
людей автор не ідеалізує. „Героем“ все
таки залишається Богун, і його полі-
тична концепція — виключно власні си-
ли народу — здобуває перевагу, бо така
була авторова ідея.

Т. Якимчук: **Світлон і Земба.** Скіто-
Сармат Український Боговьявень. Студень
1955. Шато д'Абодан, Франція. Ст. 199.

Юрій Косач: **Клубок Ганімеда.** Вибра-
ні поезії. В-во „Лесин дім“. Нью-Йорк,
1958. Ст. 48.

Це вже не перші книжки обох ав-
торів. Тома Якимчук уже давніше випу-
стив кілька книжок, подібних до „Світ-
лона і Земби“. Вони склалися пере-
важно з поезій у народному стилі, які не
звертали б уваги, коли б не те, що автор
писав їх дуже оригінальною мовою. Во-
на — повна лемківських архаїзмів і, що
більше, авторових новотворів, не раз
дуже вигадливих: гудлорипець — осуд-
ник, дибель — крок угору, краснове-
ж्या — віршованість, кейнути — подати,
легодих — воздух, межинь — середина,
пульпак — індик, трівья — невпинна
радість, честень — пам'ятник, чолень —
образ, рямис — лад і т. д. Але до такого
словника автор додає ще й своєрідний,
ним самим тільки уживаний, правопис:

Я співом і грайвом отреблю гуслонців,
Стою ж я в Парнасовій брамі,
В барвисто вельбучному трамі...
Призвольте загалом і чужесторонців
І булх при Велосі шлюбних Комонців,
Які в нас вершилися в людному храмі...

При щаблинці фиміямень:
Путрить пліном яловець.
Струм пливе в шарлатний бламень.
Честеня звелосив трамень.
Роксоль дибнув на диблець...

Вигадливістю свого словесного матеріалу і часто його „позаумністю“ Якимчук звучить деколи зовсім по-модерному, ніколи не перестаючи бути народним.

Косач довго не видавав ніяких поетичних збірок, будиши зайнятий політично-публіцистичною діяльністю. Колишній радник Авсвертігес Амту в повішеного в Нюрнбергу Альфреда Розенберга, він досі не може спокійно спати і йому ввижаються невеселі картинки:

А я — попід стовпами шибениць піду
і на нічліг вміщуся в хижім полі [собі
та камінь покладу у головах...

Пізніше, вже в Америці, він був президентом українських федералістів і редагував їхній орган „Східняк“. Той період його діяльності цікавий тим, що друк „Заповіту“ Винниченка у „Східняку“ був з невідомих причин перерваний, а машинопис опинився в берлін-

ському „Комітеті воззвращения в концтабори“, де його використав у своїй брошурі-заклику до української еміграції Ю. Смолич.

Читаючи Косачеві вірші, читач ні в зуб нічого не розуміє. Наприклад, є там дві поеми, „Ода до вітчизни“ і „Вітчизна“, обі дуже патріотичні, повні висловів вроді „кршцелита Перемога“, „орлезора держава“, „яса прапорів, що линути у славі“ — але автор не каже, чия це вітчизна, чия Перемога, держава, прапори. Саші Керенського? Нікіти Сергієвіча? Вже краще, коли автор, за власними словами, „на флейті виграє серед руїн як блазень“, вроді:

зуби зуби зуби
цокотом перлистого граду
губи губи губи
фіолетні риби і т. д.

Косачева збірка вже була зустрінута схвальною рецензією в „Громадському Голосі“, де Косач є літературним редактором і критиком. Злобні язики кажуть, що писав він її сам, але це в нього, звичайно, не першина і від такого літературного помпадура, як він, усього можливого сподіватися. А. Яременко

Український фолклор на нових поселеннях

В серії видань УВАН у Канаді окреме місце займає „Збірник Заходознавства“ — „Матеріали до українсько-канадської фолклористики й діалектології“ (УВАН, Вінніпег, 1956), професора Манітобського університету д-ра Ярослава Рудницького. Особливість цього „Збірника“ в тому, що він є третім з черги томом заходознавчих збірників, які появлялися ще в кінці 20-их рр. як видання Комісії Заходо- і Америко-знавства Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН) у Києві. Після появи останнього тому в 1930 р. в Києві, прийшло переслідування більшовиками нефальшованої української науки, ліквідація майже всіх видатних науковців та перетворення ВУАН у Києві в речника приписаної московським центром думки, вигідної для імперіалістичних цілей Москви. Відтоді наукову вартість могли мати в основному у виданнях ВУАН тільки фактичні матеріали, а не їх опрацювання. Так перервалось і видання „Заходознавчих збірників“. Почесним, але важним обов'язком було тепер відновити ту наукову діяльність, і доповнити немінучі при советському режимі прогалини науки. Однією з ділянок була й віднова занедбаних у підсоветській науці серій чи збірників, як ось „Збірника Заходознавства“, який появилвся завдяки невсипущості й ентузіязмові д-ра Я. Рудницького та жертвенності громадян — людей доброї волі. Цей збірник заходознавства, це фолклорні матеріали, зібрані з усної словесности українських селян — поселенців у Канаді. Зібрані вони здебільша самим автором на фонографічну стрічку. Поділяються ці матеріали на такі групи: 1) перекази і спогади про місцевості й місцеві назви, 2) оповідання й спогади про піонерські часи, 3) канадійські сміховинки, 4) приповідки, 5) звичаєвий і обрядовий фолклор,

6) пісні про Канаду, 7) пісні і спогади про „Старий Край“, 8) місцелянея, 9) Збірка Й. Дзьобка з Лемківщини.

Всі наші українознавчі студії ще на переломі 18 і 19 століть почались збиранням етнографічних матеріалів, спочатку аматорським способом, згодом з систематичністю, перетворюючись в руках науковців в матеріал для дослідів над духовістю українського народу; пригадаймо хоча б збірки М. Максимовича, А. Метлинського, В. Антоновича й інших, а згодом матеріали у виданнях НТШ за редакцією І. Франка і пізніших дослідників. Минуло багато часу відтоді, однак збирання етнографічних матеріалів залишається незмінно актуальним і неминучим для дослідів збереження й розвитку української народної душі. Саме таким документом є для нас згадані „Матеріяли“ Яр. Рудницького. Коли їх читаємо, не раз забуваємо, що це слова не мешканця рідних земель, а давнього поселення на далекій заокеанській землі. Про іншу канадійськусть пригадує нам вряди-годи двомовність мовлянина, — англійське слово перевернене на український лад в групі українських слів. Вслухуючись у тематику текстів і пісень, відчуваємо емоційність підходу до теми, природний народний ліризм в трактуванні життя, щирий гумор, притаманний українському селянинові. На підставі цього виникає думка, що наша еміграція має лише зовнішній характер, а духово наші селянські чи фермерські маси в Канаді далі на Україні, яку вони не покинули і духово з неї не виємігрували. Виразо про це свідчать назви місцевостей українських поселень, де часто називають нову оселю іменем залишеного місця осідку в Україні (Україна, Київ, Красне, Радимно і ін.). Характерно, що з зібраних розповідей піонерів проглядає українська життєрадісність і завзяття до праці, головню коли газда чи газдиня розказують про перші кроки на чужій землі, що вимагали величезної напруги й витривалости. Почуття гумору проглядає і в кепкуванні з власного незнання англійської мови і курйозів з тим зв'язаних. Багатство народної мудрости звичайно видне з широкого тематично матеріалу приповідок. Стара народна мудрість поповнилась досвідом життя в чужій країні („Хто не хоче робити, той живенько вмре“, „Як би мені до Вініпку, там си куплю хліба дрібку . . .“). Компактність груп українських поселенців в Канаді уможливила також збереження народних обрядів і словесної обрядової творчости, яка тільки частинно заторкнена новими побутовими умовинами Канади. Весільні пісні, гагілки, віншування, колядки і т. д. на канадійському терені багаті й цікаві.

Суворість умовин піонерських часів не витворила в українського селянина знеохоти до нового краю, твердість життя — не новина для українця, загартованого в крутих поворотах долі. Він звик до Канади, зумів опанувати обставини, використати великі природні багатства родючої землі. — захити по-господарськи. Тому називає її нераз матір'ю. Однак на кожному кроці пробиваються самохіть туга за „Старим Краєм“. Туга ця не за багатством чи достатками, а за тим рідним убогим батьківським обійстям, якого нічим не заступить багато загосподарована канадійська ферма. Серед записів пісень виділяються найбільше туга і жура української жінки, що багато важкого пережила на шляхах незнаного краю, двигаючи непосильний тягар праці. Та не зважаючи на все, вона творила власне гніздо, догідне і привітне для своєї родини. Бувало й таке, — бачимо з приведених пісень, — що немудрий син загордився і, розбагатівши, не хотів більше тримати старої матері в хаті. Тяжка було її доля тоді, — а материне серце сльозами обливалося. Народна мораль тяжко картала тоді блудного сина . . . Проглядає з народних висловів і глибока народна релігійність, коли стара мати просить до себе священника, щоб висповідатись перед смертю. Ось донька тужить за долею своєю і в матері поради просить. Іншу ж лиха доля роз'єднала з любим, а спарувала з нелюбом. З-поміж різnorodних тематикою мотивів проглядає скрізь немов основа в тканні тужлива згадка про рідний далекий край.

Вникаючи так в народню психіку сучасних переселенців за моря-океани, приходять на думку Шевченкові слова: „Не вмірає душа наша . . .“ Вона живе в народі, в тих, що колись „тую червону калину підіймуть і Україну розвеселять“.

Н. Іщук-Пазунок

Camera Obscura

Нема літературного журналу. В суботу, 6. і в неділю, 7. грудня ц. р. відбувся в Нью Йорку великий збіг українських письменників на еміграції. Збіглися письменники з усієї Америки й Канади, а теоретично з усього вільного світу. Європейських письменників репрезентував Іван Павлович Багрянний.

Окрім поетів і письменників на з'їзді були теж наші вожді й батьки народу, як от президент Степан Витвицький, през. Іван Павлович Багрянний, през. Лев Петрович Шанковський, през. Михайло Гаврилович Ветухів, през. Дмитро Галичанин і през. Володимир Галан. В загальному заступлені були всі політичні групи й середовища. Бандерівське середовище заступав, здається, Петро Волиняк з Торонта, през. „Нових днів“ і „Гомону України“ (в минулому). През. Ст. Витвицький у своїй привітальній промові поставив письменникам завдання сучасної хвилини, а през. В. Галан обіцяв гроші на літературний фонд.

Після програмових доповідей, в яких накреслено шляхи розвитку української літератури на еміграції, розвинулася широка п'ятихвилинна дискусія, в якій письменники одногосно стверджували, що нема в нас літературного журналу. (Про журнал „Київ“, що виходить оце вже дев'ять років, ніхто не згадав ніже одним словом. Можливо, що такий журнал і зовсім не існує. Відома письменниця Галина Журба, яка часом друкується в нашому журналі, ствердила теж у дискусії, що нема в нас літературного журналу, а є лише маса „журнальчиків“. Де та маса вона не згадувала.) Варто відмітити при тій нагоді, що Галина Журба помпирилася тут із своїм критиком Ю. Шерехом і прилюдно признала, що мюнхенська „Арка“ була Шерехом редагована геніально.

Що ж до нашого журналу, то ми тепер вже сами не знаємо — є він, чи його немає. Либонь такі немає, коли ніхто не казав, що є.

Може хто знає, як це пояснити?

Хай живе модерна поезія! На згаданому збігу письменників сильно заступлена була модерна поезія. Нам найбільше подобалися молоді модерністки — і гарні,

і веселі, і дотепні, і приємні в дотуку, і поетичні, словом, справжня мистецька насолода. Вони виступали під проводом свого патрона Юрія Дивнича і Йосипа Гірняка (це двійняки). Йосип Гірняк казав, що якби йому так 5 років менше, він сам став би ще модерністичним поетом. А наш співредактор Святослав Гординський так захопився модерністками, що не втерпів і сам перейшов до модерністів, чого доказом його супермодерністичні вірші в цьому числі

Може хто знає, як це пояснити?

„Коли покохаються двоє“. Найсуттєвіша була остання частина програми згаданого збігу письменників — вокально-музична, коли відома співачка Ганна Шерей обнімала на естраді відомого співака Лева Рейнарівича в дуєті „Коли покохаються двоє“, і ще після того, коли відкрився „бухвет“, поети кинулися в обійми келішків. Потім обнімали друг друга і друзок.

Варто відмітити, що на збігу був теж Йосип Гірняк, який читав свої твори О. Вишні та Іван Керницький, який носив крісла для громадянства, що зустрічалося з письменниками. Зате не було поета Євгена Маланюка, бо для нього не стало місця в президії, яке зайняли Ю. Шерех і Іван Багрянний.

Може хто знає, як це пояснити?

Викривають ворогів народу. В останніх часах наша література збагатилася на кількох визначних літературних критиків. Один з них, що пишеться Панас, дуже ґрунтовно розглянув і обговорив у канадському тижневику „Новий шлях“ останній твір Уласа Самчука „Темнота“, а другий, що пишеться Мороз, так само ґрунтовно опрацював науково в іншому націоналістичному тижневику „Гомін України“, найновіший твір І. Багряного „Маруся Богуславка“. Обидва критики виявили велику ерудицію і чималий літературний хист. В розгляданих творах вони відкрили, що Самчук і Багрянний, це обскуРНі вороги народу, наймити Хрущова, пролетарські соціалісти й комуністи, розбещені космополіти і т. п. Треба признати, що обидва критики виявили великий досвід і практику у викриванні ворогів народу, з чого виходить, що в

своєму попередньому життю, ще в Сов. Союзі, вони мусіли неодного ворога народу викрити (під іншим, певно, прізвисьцем). Без попередньої підготовки і практичної твор Уласа Самчука „Темнота“, тики — під рукою, мабуть, таких критиків, як Коряк, Кулик та ін. — вони навряд чи вміли б так детально проаналізувати вище згадані твори обидвох підлих зрадників народу. Обидвом тижневика належить від усього народу велика вдячність за „бдительність“ і за ввведення в практику нашого життя такого прекрасного звичаю як літературне донощитство, перебране в цілості від „великого старшого брата“.

Хто знає як це пояснити?

„Бдительность“ „Свободи“. Велику „бдительность“ виявила і унсоюзівська „Свобода“ з Джерзи Ситі. Недавно в „Свободі“ була надрукована довжелезна, півсторінкова рецензія на гонорововому — бо на 2-ій сторінці — місці, на перевидану Шкільною Радою УККА книжку, „Початкову географію“ відомого географа Степана Рудницького. Рецензію написав, а може тільки інспірував, як кажуть, відомий інженер-виховник і видавець шкільних книжок у Канаді (Шкільна Рада заважає йому видавати шкільні книжки приватно), а під-

писав ще більш відомий виховник, педагог і знаменитий географ Ілля Демиденко, „муж велій, книжник, схимник і фарнсей (не чули про такого? — та що ви!), якого небуденні недагогичні кваліфікації дорівнюють, якщо не перевищують, астрономічним кваліфікаціям відомої родини Вовків.

Рецензент ствердив понад усякий сумнів, що географ Ст. Рудницький, автор цієї книжки, і Шкільна Рада УККА, що її перевидала для життя шкіл українознавства, це шкідники і люті вороги народу. В рецензії написано виразно, що ця книжка шкідлива. А шкідлива вона тому, що в ній рецензент „викрив“ масу шкідливих помилок, неточностей і недоглядів (більшість з них рецензент сам придумав) та друкарських „биків“, за цю особливу „бдительность“ „Свободі“ належить велика вдячність від усього народу, бо вона охороняє його від шкідливих діянь книжки Ст. Рудницького і Шк. Ради. Хвала „Свободі“! Тричі „ура“!

Хто знає як це пояснити? Особливо той факт, що „Свобода“ ніколи не друкує рецензій на 2-ій стор. і ще таких великих, а тут змінила звичну, коли йде про Шк. Раду? І чому „Свобода“, яка жадну досі книжку не оцінила як шкідливу, хоч такі траплялися, назвала шкідливим видання Шк. Ради?

Бібліографія

Зуєвський, Олег. Під знаком Фенікса; поезії. Вступна стаття І. Костецького. Обкладинка роботи мистця Я. Гніздовського. Вид. „На горі“, серія „Для аматорів“. Мюнхен, 1958, 113 ст.

Кізко, Петро. Буде завтра день; лірика. СУМА, 1957, 47 ст.

Кітс, Джон. Вибрані поезії. Вступна стаття й переклади Яра Славутича. Укр. Вид. Спілка, Лондон, 1958, 52 ст.

Орлигора, Лев Т. Люблю; лірика. [Едмонтон], Канада, 1958, 23 ст.

Неприцький-Грановський, Ол. Гимни сонцю; поезії, том IV. „Життя й Мистецтво“. Чикаго-Нью Йорк, 1958, 443 ст.

Шанківський, Ігор. Квітнева дань; збірка поезій. „Дніпрова хвиля“, Мюнхен 1958, 116 ст.

Шекспірові сонети. В перекладі Ігоря Костецького. Вид. „На горі“, серія „Для аматорів“, Мюнхен, 1958, 254 ст. ілюстр.

Федчук, Богдан. Загадки. Об'єднання Українських Педагогів у Канаді, Торонто, 1958, 48 ст., ілюстр.

Три книги Святого Письма Старого Завіту: 1. Книга Руті; 2. Книга Товит; 3. Пісня пісень. Переклав о. д-р Володимир Дзьоба. [Мюнхен], 1957, 69 ст.

Савицька, Іванна. Золоті дзвіночки; казки для дітей. Ілюстрації виконав Петро Андрусів. Союз Українок Америки, Філадельфія, 1958, 44 ст., ілюстр.

Книга Юдити; Святе Письмо (Старий Завіт). Переклав з грецького о. д-р Володимир Дзьоба. Рим-Манчестер-Торонто-Мюнхен (1945-1957), [1958], 48 ст.

Грищенко, Олекса. Україна моїх блакитних днів; [спомини]. „Дніпрова Хвиля“, Мюнхен, 1958, 255 ст., з портр. автора.

Княжинський, Антін. На дні ССРСР; [спомин]. ООЧСУ, Нью Йорк, 1959 [1958], 228 ст.

Самійленко, Степан. Дні слави; (спогади полковника української армії), УВАН у США, Нью Йорк, 1958, 132 ст.

Фединак, С., о., ЧСВВ. Через Кападокію і Понт; (спогади із подорожі). Рим, 1957, 78 ст. + мапка.

Храплива, Леся. Вітер з України; оповідання та казки для дітей. Українське в-во, Мюнхен, 1958, 142 ст.

Вусатий, Степан. Еміграція в поході; гуморески. Ю. Середяк, Буенос-Айрес, 1958, 191 ст.

Будзиновський, В. Ішли діди на муки; введення в історію України. „Говерля“, Нью Йорк, 1958, 82 ст.

Книш, Ірена. Жінка вчора й сьогодні; вибрані статті. Накл. авторки. Вінніпег, 1958, 198 ст., ілюстр.

Костомарів, Микола. Книги битія українського народу; з передмовою Михайла Возняка. „Говерля“, Нью Йорк, 1958.

Славутич, Яр. Іван Франко і Росія. УВАН, Вінніпег, 1959 [1958], 28 ст.

Соловей, Дмитро. Про політику плянування видань художньої літератури в Україні. Відбитка з журналу „Вільна Україна“, ч. 19. Української Вільної Громади в Америці. Детройт, 1958, 14 ст.

Соловей, Дмитро. Повільне удушвання української науки. Дещо з наслідків 37-річної окупації України й диктатури ЦК КПСС. Відбитка з журналу „Нові дні“, ч. ч. 97 і 98 за лютий і березень, 1958, Торонто, 1958, 29 ст.

Оглоблин-Глобенко, Микола. Історико-літературні статті. Упорядкував Іван Кошелівець. Вступні статті Володимира Кубійовича й Івана Кошелівця. Записки

НТШ, том CLXVII. Праці Філологічної Секції. Нью-Йорк-Париж-Мюнхен, 1958, 158 ст. + портрет автора.

Нагаєвський, Ісидор, д-р о. Нарис історії Галицької Митрополії; у 150-річчя її відновлення. Б-ка Осередку НТШ у Філядельфії. „Америка“, Філядельфія, [1958], 43 ст., ілюст.

Полонська-Василенко, Н. д-р., проф. Українська Академія Наук; (нарис історії). Частина II (1931—1941). Інститут для вивчення ССРСР. Досліди і матеріали (серія) ч. 43, Мюнхен, 1958, 211 ст.

Календар „Провидіння“, Союзу Українців Католиків в Америці на Рік Божий 1959. Філадельфія, 1959, 180 ст., ілюстр.

Альманах-календар „Гомону України“ на 1959 рік. „Г. У“. Торонто, 1958, 240 ст., ілюстр.

Жарський, Едвард. Практичні вправи з Географії України. Гол. Упр. СУМА. Від. Юнацтва, вип. 7. Нью Йорк, 1958, 39 ст. [цукльостилевий друк].

Dziobko, J. My songs; a selection of Ukrainian Folk songs in English Translation. Ukr. Canad. Pioneer's Library, Winnipeg-Virden, 1958.

Yuniar, Lubomyr. The Question of Anglo-Ukrainian Relations in the Middle of the Seventeenth Century. Reprint. from the Annals of the Ukrainian Academy of Art and Science in the U.S. Vol. VI, 1958, No. 3, 4 (21-22), 1411-1418.

Prokoptchuk, Gregor. Die Ukrainer in Muenchen. „Ukraine“, Muenchen, 1958, 96 S., illustr.

The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Science in the U.S. Vol. VI, 1958, No. 3, 4, (21-22).

Rudnyčkyj, J. B. Antroponimia y toponimia en la version ucraniana de Don Juan. Proceedings and Translations. Fifth International Congress of Onomastic Sciences. Vol. II. Reprint. Salamanca, 1958, 8 p.

~~~~~  
**Всіх наших передплатників, зчитавів і прихильників щиро вітаємо з Різдвам Христовим і Новим Роком !**

**До милого побазення в новому році.**

**В-во і Редакція „Київ“**  
~~~~~


Енциклопедія Українознавства

гаслова частина в 5-ох томах

ПОВИННА БУТИ В КОЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ.

В передплаті коштує \$50.00, які можна сплачувати ратами, бо пізніше коштуватиме \$75.00.

Отже краще замовити вже тепер і платити ратами \$50.00, аніж потім відразу \$75.00. Кожна практична людина замовляє собі ЕУ вже тепер, не відкладаючи на потім.

Замовляти можна в нашому видавництві:

838 N. 7th St., Philadelphia 23, Pa.

P. S. Хто ще не має I. частини ЕУ, в трьох томах, повинен би її якнай-скоріше собі придбати, бо наклад уже вичерпується. Ця книжка конечно буде потрібна Вашим дітям.

ПОЦКАВТЕСЯ ЦИМ ЖУРНАЛОМ!

У ЛОНДОНІ виходить український англомовний журнал-квартальник

THE UKRAINIAN REVIEW

за редакцією проф. В. Державина, проф. В. Орелецького й п. С. Стецько

Видає Союз Українців у Великобританії.

Річна передплата \$4.00, піврічна \$2.00.

Адреса:

Ukrainian Review, 49, Linden Gardens, London, W. 2.

Запрошуємо всіх наших дотеперішніх передплатників та всіх інших громадян, що ще цікавляться літературою, мистецтвом, наукою — до передплати журналу на 1959 рік.

Всіх післяплатників просимо сплачувати заборгування і ставати передплатниками. Передплатником є той, хто платить передплату найпізніше до кінця червня біжучого року. Хто платить пізніше, той уже післяплатник, а хто не платить цілий рік, той сумнівний. Хто ж не платить і в другому році, той стає шкідником, а хто згубив честь і не платить узагалі — той ГРОБОКОПАТЕЛЬ і нечесна людина. А бути чесною людиною так легко...

ЯКЩО ВАМ ЗАЛЕЖИТЬ НА ТОМУ, щоб „Київ“, який почав уже десятий рік свого існування, даліше появлявся, то зробіть такі три речі:

1. Вишліть якнайскорше передплату за 1959 рік.
2. Заплатіть негайно борг за попередній рік, коли Ви післяплатник.
3. Придбайте хоч одного передплатника з-поміж Ваших друзів і знайомих.

А за пожертви на пресовий фонд „Киева“ будемо дуже вдячні. Вони нас підтримують матеріально й морально.

В-во „Київ“

— — — — — Витніть і перешліть — — — — —

До Видавництва „Київ“!

Оцим зголошуюся на передплатника журналу „Київ“ і висилаю річну передплату \$3.60, піврічну \$1.80. Журнал висилати на нижче подану адресу:

Підпис (читко):

Адреса:

.....

.....